

niepodległa
POLSKA

100. ROCZNICA
ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI

1918-2018

ŚWIĘTOKRZYSKIE
ALBUM

niepodległa
POLSKA

100. ROCZNICA
ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI

1918-2018

ŚWIĘTOKRZYSKIE
ALBUM

NEGATYW SP. Z O.O.

www.polskamultimedialna.pl

Negatyw Sp. z o.o.
85-787 Bydgoszcz, ul. gen. T. Bora-Komorowskiego 73 A
tel./fax +48 52 3456 616
www.negatyw.com.pl, e-mail: wydawnictwo@negatyw.com.pl

PREZES: Konstanty W. Rudziński, WICEPREZES: Małgorzata Rudzińska
DYREKTOR: Androna Wierzejska

FOTOGRAFIE: Narodowe Archiwum Cyfrowe, archiwa Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego, Urzędów Miejskich oraz Urzędów Gmin Województwa Świętokrzyskiego

TEKST HISTORYCZNY:
dr hab. Tomasz Kawski, profesor UKW
Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

ISBN 978-83-64231-31-5

100. ROCZNICA ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI.

Inteligentny rozwój regionu.
ŚWIĘTOKRZYSKIE.
2019

FOTOGRAFIA OKŁADKA:
Defilada wojsk wielkopolskich / Parade of the Greater Poland troops, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1919)

NARODOWE
ARCHIWUM
CYFROWE

Szanowny Panie Prezeric,

Projekt „Polska multimedialna. Inteligentny rozwój regionów” wydaje się przedsięwzięciem interesującym i ze wszelkich miar popieram ideę jego realizacji. Ogólnopolski zasięg kampanii oraz różnorodność przewidzianych w niej metod (publikacje drukowane oraz multimedialne i filmowe, a także zbudowanie strony internetowej) dają szansę uzyskania znakomych efektów - zarówno na płaszczyźnie całego kraju, jak i w odniesieniu do poszczególnych regionów.

Nie wątpię, że inicjatywa ta ma szanse jeszcze bardziej przybliżyć i lepiej objaśnić mieszkańcom Polski decyzje oraz działania wraz z ich skutkami, podejmowane przez samorządy terytorialne województw, powiatów i gmin. To zaś może dać efekty wyłącznie pozytywne. Taka pozytywna kampania bowiem - integrując tożsamość społeczności lokalnych oraz wzmacniając w nich poczucie sprawstwa, odpowiedzialności i dumy - umacniać też będzie społeczeństwo obywatelskie w Polsce. A na tym wszak bardzo nam zależy.

Doceniam kreatywność autorów projektu, ale mam też świadomość, jak ważne zadanie stoi przed odpowiedzialnymi za jego realizację. Od ich wyobraźni, wiedzy i pracowitości zależy bowiem sukces całego przedsięwzięcia.

Wierząc w Państwa kompetencje i determinację, życzę powodzenia w dążeniu do osiągnięcia zamierzonych celów.

Z poważaniem,
Olgierd Geblewicz - Prezes Zarządu
Związku Województw RP

Dear Mr Chairman,

The project „Polska multimedialna. Inteligentny rozwój regionów” seems like an interesting undertaking and I support the idea of its implementation to the full extent. The nationwide coverage of the campaign and the variety of methods it provides (print, multimedia and film publications, and the website development) give you the opportunity to achieve great results - both nationally and regionally.

I do not doubt that this initiative has a chance to further and better provide an insight into the decisions and actions with their effects to the inhabitants of Poland, undertaken by the local governments of voivodships, poviats and communes. This can only give positive effects. Such a positive campaign - integrating the identity of the local community and strengthening the sense of responsibility and pride in them - will also strengthen civil society in Poland. And this is actually what we care about most.

I appreciate the creativity of the authors of the project, but I also know how important the task is for the responsible for its implementation. As the success of the whole project depends on their imagination, knowledge and diligence.

Believing in your competence and determination, I wish you good luck in pursuing your goals.

Your sincerely
Olgierd Geblewicz - President of the Board
Union of Polish Voivodeships

Odbudowa państwa polskiego 1914-1922

Proces odzyskiwania przez Polskę niepodległości był procesem złożonym, rozciągniętym w czasie, w wielu aspektach dla współczesnych, dość zagadkowym. Wzrost niejasności wynikał z faktu, że o jego realizacji zdecydowały, uzupełniające się, a czasem pozostające w konflikcie, czynniki zewnętrzny i wewnętrzny. Ten ostatni był nierozdzielnie związany ze staraniami pokoleń Polaków dążących do utrzymania świadomości narodowej, jej kultywowania i rozbudzania, pielęgnowania kultury, języka, poszerzania tożsamości, przeciwstawiania się w różnych formach zaborcom, podtrzymywania stanu posiadania na polskim czynnie zbrojnym w latach I wojny światowej, kończąc. Odzyskanie niepodległości nie byłoby możliwe gdyby nie ogólne zmiany geopolityczne, jakie miały miejsce w Europie po 1871 r., a zwłaszcza w okresie wielkiej wojny 1914-1918 oraz podczas wojen o granice Polski 1918-1921. Ich zakończenie, wraz z traktatami pokojowymi, oznaczało nowy ład polityczny w Europie, której integralną częścią stała się odrodzona Polska.

Członkowie Rady Regencyjnej / Members of the Regency Council
fot. A. Duleba / Narodowe Archiwum Cyfrowe (1917)

poprzez jednoczenie ziem polskich w oparciu o jednego z zaborców. Inni dążyli do budowy kadłubowego państewka na wzór Księstwa Warszawskiego, które miało stać się ośrodkiem krystalizacyjnym. Niektórzy o lewicowych poglądach sądzili, że niepodległość pozostaje kwestią ważną, choć drugorzędą, wobec kwestii socjalnych i zaprowadzenia tzw. sprawiedliwości społecznej. Zwolennicy ruchu powstańczego, pozostawali wśród polskiego społeczeństwa w mniejszości mimo, że nie był on jednolity (nurt powiązany z Polską Partią Socjalistyczną - PPS, zarzewiacki i ludowy). Wnosił jednak ciekawe koncepcje jak np. tajna państwowość polska (niejawny rząd, skarb, armia), która miała stworzyć możliwości do własnego, jawnego państwa. Zwolennicy nurtu powstańczego uważali także, że odzyskanie niepodległości będzie możliwe jedynie etapowo, odwracając niejako mechanizm utraty niepodległości w XVIII wieku². Sądzono, że nadchodząca wojna między mocarstwami, przyczyni się do stworzenia państwa w oparciu o Austro-Węgry, które przekształci się miało z dualistycznego w trójstronne Austro-Węgry-Polskę. Proces miało zapoczątkować, po pokonaniu Rosji przez państwa centralne Prusy i Austro-Węgry, przyłączenie do austriackiej Galicji i Lodomerii (GdL) rosyjskiego Królestwa Polskiego (KP). Z czasem miano także sięgnąć

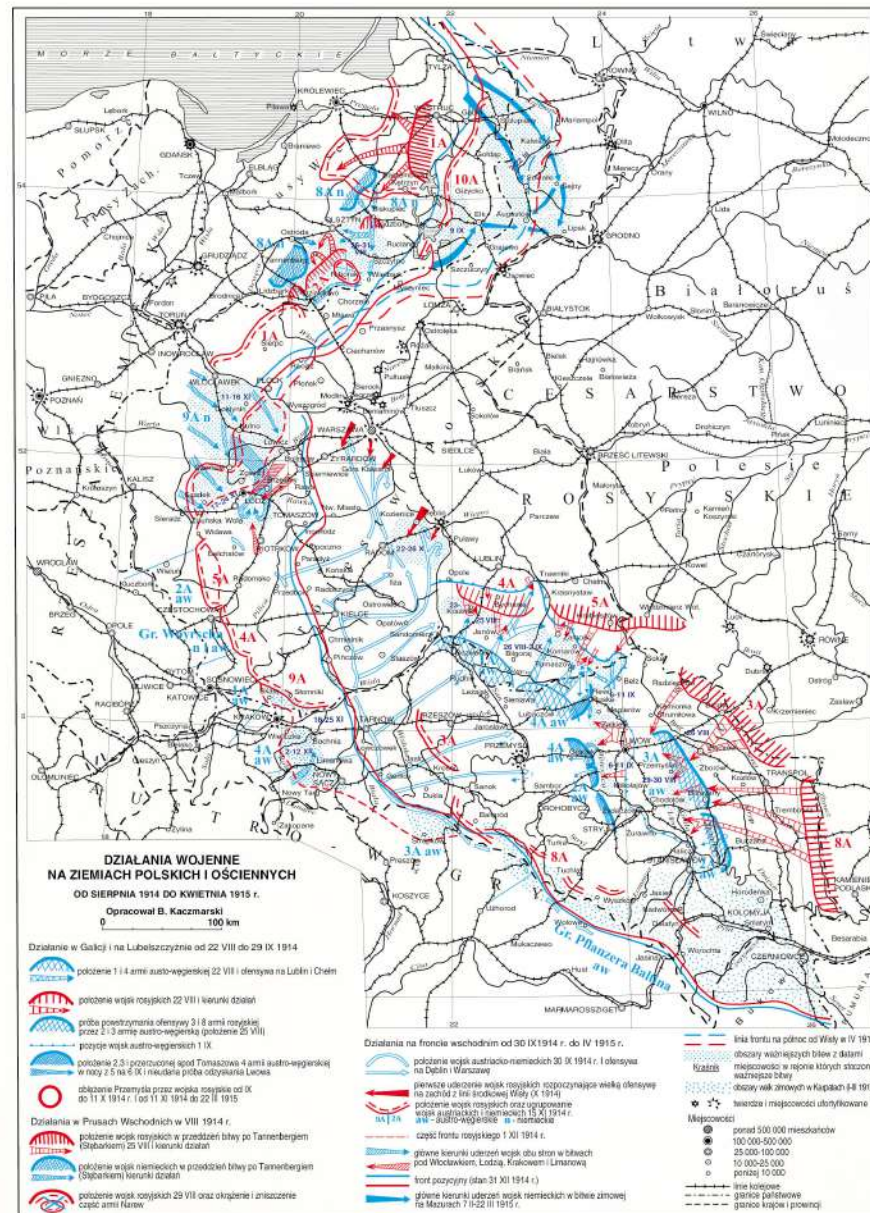

Oddziały Strzelców „Oleandry” w Krakowie / Riflemen Units in „Oleandry” in Krakow
fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1914)

Stosunek Polaków do odzyskania niepodległości pozostawał mieszaniną romantycznego patriotyzmu i pragmatyzmu wynikającego z oceny roli i znaczenia na arenie międzynarodowej państw zaborczych: Austro-Węgier, Prus i Rosji. Polacy, świadomi narodowo, byli przekonani, że Polska odzyska niepodległość. Jednak, nikt nie był skłonny określić kiedy miałyby to nastąpić. Nie było jednomyślności także co do metody. Na ogół zgadzano się, że niepodległość uda się osiągnąć etapami

1 J. Pajewski, *Odbudowa państwa polskiego 1914-1918*, Warszawa 1985, s. 23-24.
2 Szerzej: T. Nalecz, *Irewidentia polska*, Warszawa 1992; A. Garlicki, *U źródeł obozu belwederskiego*, Warszawa 1979.

Działania wojenne na ziemiach polskich i ościennych od sierpnia 1914 do kwietnia 1915 r. / Military actions on Polish and neighboring lands from August 1914 to April 1915

po część dawnego terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów zajętej przez Rosję tj. Litwę i Ukrainę. Bardziej racjonalnie myślący politycy galicyjscy wskazywali na konieczność poszerzenia autonomii GiL w postaci tzw. subdualizmu, która z czasem miałyby przekształcić się w trzeci człon państwa dualistycznego, a być może miałyby zakończyć się niepodległością³.

Przyjazd Ignacego Jana Paderewskiego do Poznania / Arrival of Ignacy Paderewski to Poznań, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1918)

Młodzież gimnazjalna, studenci, część młodych robotników związana z ruchem niepodległościowym, nie tyle zajmowała się intelektualnymi dysputami o niepodległość, co chciała czynnie walczyć o niepodległość nawiązując do tradycji powstańców 1794, 1830-1831, 1863-1864. W 1908 r. powstał we Lwowie powołany przez środowiska wspierające Józefa Piłsudskiego (1867-1935) Związek Walki Czynnej (ZWC). Była to tajna, kierownicza struktura, wobec działających od 1910 r. legalnie we Lwowie Związku Strzeleckiego i Strzeła w Krakowie. Pozostawała pod wpływem politycznym PPS-Frakcji. Stawała sobie za cel wywalczenie orężem niepodległej polskiej republiki demokratycznej. W 1909 r. powstała organizacja Armia Polska z jawną ekspozyturą Drużyny Strzeleckich. Grupowała młodzież wywodzącą się ze Związku Młodzieży Polskiej - Zet, która porzuciła Narodową Demokrację (ND). W sierpniu 1912 r. powstał Polski Skarb Wojskowy, a w listopadzie 1912 r. Komisja Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych⁴ pełniąca funkcję politycznego kierownictwa przygotowującego czyn zbrojny. Także środowiska chłopskie, głównie z Galicji, powiązane z Narodową Demokracją i grupą Podolaków, utworzyły Drużyny Bartoszwowe, będące swego rodzaju bractwem

wojskowym. Zajmowały się głównie przeciwdziałaniem rutenizacji wśród młodzieży i obroną polskiego stanu posiadania w Galicji Wschodniej⁵. Działania te świadczyły, że także środowiska nacjonalistyczne związane z ND (wcześniej jako Stronnictwo Demokratyczno-Narodowe, Stronnictwo Narodowo-Demokratyczne), działające w zaborze rosyjskim z inicjatywy Ligi Narodowej od 1897 r., w austriackim od 1902 r. jako legalna partia polityczna, w pruskim od 1909 r. jako Polskie Towarzystwo Demokratyczne, miały plany niepodległościowe. Od 1905 r. rozwiązanie sprawy narodowej ND upatrywała w powiązaniu z Rosją, którą Roman Dmowski (1864-1939) traktował jako najsłabsze z państw zaborczych (po przegranej w wojnie z Japonią i rewolucją 1905 r.). Celem stawała się bliżej nieokreślona niezależność państwowa, która zależała od czynników zewnętrznych oraz ewolucji stosunków wewnątrz państw zaborczych. Był narodowy polepszyć miała walka polityczna, codzienne zmagania z zaborcą, a nie powstanie. Wskazywano na walkę z ówczesnym systemem rządów Rosji w KP na gruncie prawa i wspólnego wroga, czyli Niemiec⁶.

Stosunek mocarstw europejskich do tzw. sprawy polskiej zaczął się zmieniać od 1908 r. tj. od chwili, gdy pojawiły się narastające konflikty. Traktowano ją czysto instrumentalnie, była wewnętrzną sprawą

Podpisanie zawieszenia broni między Niemcami a Ententą w Compiègne / Signing a ceasefire between Germans and Entente in Compiègne, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1918)

każdego z państw zaborczych, a państwa trzecie, na ogół powiązane układami sojuszniczymi, jak choćby Francja i Wielka Brytania z Rosją, nie chciały konfliktów z zaprzyjaźnionymi krajami. W Austrii wpływowo koła polityczne i gospodarcze nie były zainteresowane GiL ani ekspansją na północ w kierunku KP. Dużo ważniejsze pozostawały Bałkany i Bliski Wschód. Dla Niemiec

sprawa ta była pochodną stosunku do Rosji, która nie była dla nich wrogiem tylko przeciwnikiem. KP było terenem, na którym miała toczyć się przyszła wojna niemiecko-rosyjska, a w przewidywanych negocjacjach pokojowych powinna stać się rodzajem karty przetargowej. Nabytki terytorialne Niemiec kosztem Rosji poważnie zwiększały-

Konferencja pokojowa w Wersalu / Peace conference in Versailles fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1919)

by liczbę Polaków mieszkających w Rzeszy, czym Berlin zupełnie nie był zainteresowany. Rosjanie, proponując pewne ustępstwa narodoce wobec Polaków, dążyli do ich głębszego powiązania z dynastią Romanowów, by tym samym zwiększyć swoje szanse na zwycięstwo w przyszłej wojnie. Swoich przyszłych nabytków terytorialnych szukali kosztem Austrii w GiL, a zwłaszcza w kierunku Bałkanów⁷.

Niezależnie od braku szerszych koncepcji politycznych w sprawie polskiej, po wypowiedzeniu 1 sierpnia 1914 r. przez Niemcy, a 6 sierpnia przez Austro-Węgry, Rosję wojny⁸ po raz pierwszy w dziejach państwa zaborcze znalazły się w stanie konfliktu zbrojnego. Jako pierwsi w sprawie polskiej opowiedzieli się Niemcy. Świadomi swej jawnie antypolskiej polityki, zdecydowali się na uczynienie najdalej idących obietnic. W okolicznościowej odezwie, podpisanej przez fikcyjne dowódczo niemieckie na wschodzie, stwierdzali: „[...] Przechodzimy do Was jako przyjaciele. Zaufajcie nam! Wolność Wam niesiemy i niepodległość, za którą tyle

wycierpieli ojcowie Wasi. Niech ustąpi barbarzyństwo wschodnie przed cywilizacją zachodnią, wspólną Wam i nam... Powstańcie pomni Waszej przeszłości, tak wielkiej i pełnej chwały. Połączcie się z wojskami sprzymierzonymi. Wspólnymi siłami wypędzimy z granic Polski azjatyckie hordy[...]”⁹. Dokument, nie poparty żadnym państwowym autorytetem, nie miał żadnego znaczenia. W zawarte w nim zapisy nie wierzyli tak Niemcy, jak i ludność polska w KP. Znacznie bardziej ostrożni byli Austriacy. Naczelna Komenda Armii w odezwie wydanej 9 sierpnia 1914 r. oznajmiała mieszkańcom KP [...]wyzwolenie spod jarzma moskiewskiego[...] i obiecywała rozciągnięcie na to terytorium praw autonomicznych jakimi dotąd cieszyła się GiL. Najpóźniej, ale najdalej idące deklaracje złożyli Rosjanie. Tekst odezwy, zatwierdzonej poufnie przez Radę Ministrów 11 sierpnia 1914 r., a ogłoszonej 14 sierpnia przez głównodowodzącego

Kompozytor i pianista Ignacy Jan Paderewski podczas pobytu w Paryżu / Composer and pianist Ignacy Jan Paderewski during his stay in Paris fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1919)

armią wielkiego księcia Mikołaja Mikołajewicza Romanowa (1856-1929), głosił: „[...]Polacy! Wybiła godzina, w której przekazane Wam marzenie ojców i dziadów Waszych zżycie się może... Niechaj się zatrą granice, rozcinające na części naród polski. Niech naród polski połączy się w jedno ciało pod berłem cesarza rosyjskiego. Pod berłem tym odrodzi się Polska, swobodna w swojej wierze, języku i samorządzie[...]”¹⁰. Za deklaracją nie kryła się szersza myśl polityczna, a w Piotrogradzie (wcześniejszy Petersburg), brakowało rzeczywistej woli odniesienia się do sprawy polskiej¹¹.

Wybuch wojny zaskoczył społeczeństwo polskie.

3 M. Kukiel, *Dzieje Polski porzeczbowe (1795-1921)*, Londyn 1993, s. 526-547; J. Piłsudski, *Odbudowa...*, s. 28-49.

4 W jej składzie znalazły się ugrupowania: PPSD, PPS-Frakcja Rewolucyjna, grupki ludowców, które w 1915 utworzyły PSL-Wyzwolenie, pilsudczy, secesjonści z ND.

5 M. Wizołek, *Polski czyn zbrojny podczas pierwszej wojny światowej 1914-1918*, Warszawa 1990, s. 21-51.

6 Szerzej: R. Wapiński, *Roman Dmowski*, Lublin 1988.

7 J. Pajewski, *Odbudowa...*, s. 19-22, 51-56.

8 Po zabójstwie 28 czerwca 1914 w Sarajewie austriackiego arcyksięcia Ferdynanda i małżonki przez Serba, Austro-Węgry wypowiedziały 28 lipca 1914 roku wojnę Serbii, 1 sierpnia Niemcy wypowiedziały wojnę Rosji, 3 sierpnia Francji, 4 sierpnia Niemcy zaatakowały neutralną Belgię i ruszyły na Francję co spowodowało, że Wielka Brytania wypowiedziała wojnę Niemcom, 6 sierpnia Austro-Węgry wypowiedziały wojnę Rosji, 10 sierpnia Francja wypowiedziała wojnę Austro-Węgrom a 12 sierpnia podobnie uczyniła Wielka Brytania, 23 sierpnia Japonia wypowiedziała wojnę Niemcom i zaczęła zajmować niemieckie kolonie w Azji. W 1915 roku po stronie Ententy opowiedzieli się Włochy (23 maja), a po stronie państw centralnych w listopadzie 1914 roku Turcja, a w październiku 1915 Bułgaria - szerzej np.: M. Gilbert, *Pierwsza wojna światowa*, Poznań 2003.

9 K. Kumaniecki, *Odbudowa państwowości polskiej*, Warszawa 1924, s. 25.

10 K. Kumaniecki, *Odbudowa...*, s. 27.

11 J. Holzer, J. Molenda, *Polska w pierwszej wojnie światowej*, Warszawa 1973, s. 51-76; J. Pajewski, *Odbudowa...*, s. 51-56; A. Achmatowicz, *Polityka Rosji w kwestii polskiej w pierwszym roku Wielkiej Wojny 1914-1915*, Warszawa 2003, passim.

R. Dmowski w lipcu 1914 r. przebywał za granicą na Zachodzie, skąd wrócił już po rozpoczęciu działań zbrojnych, J. Piłsudski jeszcze 27 lipca nie wierzył, że wojna szybko wybuchnie. Wśród ogółu ludności panowało zamieszanie, choć zdawano sobie sprawę, że sytuacja przyniesie jakieś zmiany. W KP, wbrew oczekiwaniom wielu, społeczeństwo nie przyjęło postaw antyrosyjskich. Rosji życzyło zwycięstwa, a Niemcom klęski. Polscy politycy z KP wyrażali solidarność narodu polskiego z Rosją walczącą z germanizmem. Księżna Maria

Uroczystość zaprzysiężenia wojsk powstańczych i wręczenie sztandaru 1 Dywizji Strzelców Wielkopolskich / Swearing-in ceremony of insurgent troops and handing a banner to the 1 Greater Poland Riflemen Division, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1919)

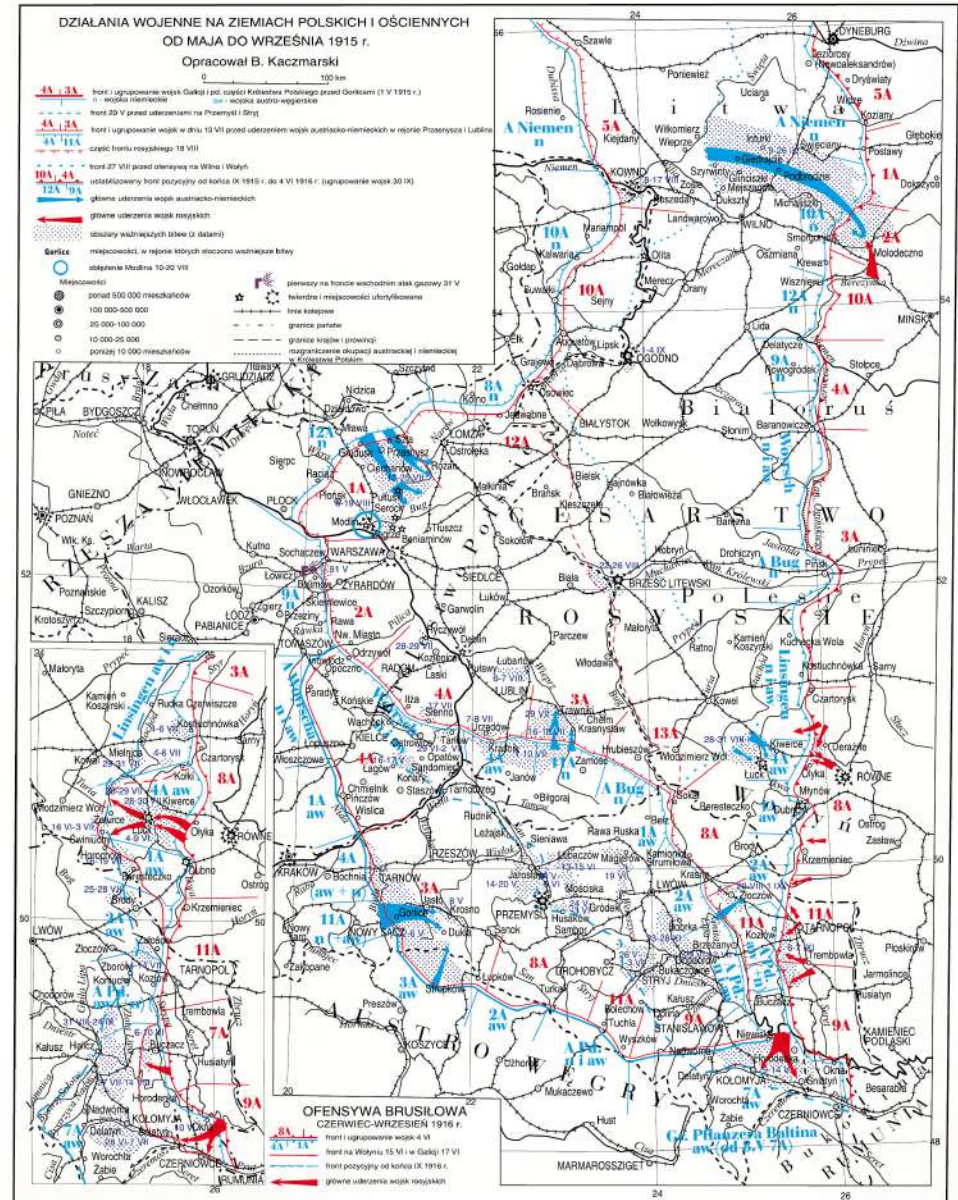
Lubomirska (1873-1934) mieszkająca przy Krakowskim Przedmieściu 5 w Warszawie, w pamiętniku 4 sierpnia 1914 r. zapisała: „[...]Wieczorem szły naszymi oknami liczne oddziały wojska długim korowodem. Towarzyszył im tłum entuzjastycznie krzycząc „hurra!” „niech żyje armia!”. Cała ulica drżała zapalem. Wstrząsający był to widok w tę noc gwiazdzistą – widok nowy, nieoczekiwany. Gdzież mary przeszłości? Czy Kościuszki dreszcz w grobie nie przeszywa? [...]”¹². Postawy te były wywołane m.in. odezwą wielkiego księcia i zapowiedzią zjednoczenia. Poza tym przegrana Prus oznaczać musiała poprawę sytuacji Polaków oraz tradycyjną sympatię do Francji sprzymierzonej z Rosją. Lojalność nie była tylko cechą Polaków w zaborze rosyjskim, podobne postawy prezentowali rodacy w zaborze austriackim i niemieckim. W zaistniałej sytuacji zwolennicy prorosyjskiego rozwiązania sprawy, związani z ND, utworzyli w Warszawie w listopadzie 1914 r. ponadpartyjną organizację reprezentującą interesy ogólnonarodowe Komitet Narodowy Polski (KNP). Poza czuwaniem nad politycznymi interesami narodu Komitet uznał za najważniejsze utworzenie polskich oddziałów

walczących z Niemcami. Działania zainicjował w październiku 1914 r. Witold Gorczyński (1878-1929), a niebawem pieczę przejął KNP. Niechęć ze strony Rosjan, dla których działania te stały w sprzeczności z prowadzoną od lat polityką rekrutacyjną w armii, sprawiły, że Komitet z czasem zawiesił werbunek. Formowane oddziały nazwane Legionem Puławskim (od miejsca postoju), składające się początkowo z drużyn pomocniczych w lutym 1915 r. przeorganizowano, jednak nie odegrały zakładanej roli politycznej i militarnej. W październiku 1915 r. utworzono polską brygadę strzelców, do której włączono oddziały dawnego Legionu.

Znacznie ważniejsze skutki przyniosły prace społeczne i obywatelskie, jakie podejmowało KNP. Tworzono Komitety Obywatelskie (KO) gubernialne, powiatowe, miejskie, gminne, wiejskie, które przejmowały funkcje, zdeorganizowanego państwa. Jako pierwszy powstał 3 sierpnia 1914 r. Komitet Obywatelski miasta Warszawy. Zwieńczeniem było powołanie 10 września 1914 Centralnego Komitetu Obywatelskiego. Organizował pomoc żywnościową i sanitarną dla całego KP, kierował pracą komitetów lokalnych, wyjednywał fundusze, rejestrował straty wojenne. Stopniowo, na ile było to możliwe rozszerzał działalność o wyodrębnioną wcześniej Chełmszczyznę i część zajmowaną do wiosny 1915 r. austriackiej Galicji. Rosjanie, dążąc do utrzymania spokoju i porządku na zapleczu frontu, akceptowali działania tym bardziej, że były firmowane przez prorosyjsko nastawionych polityków. Realnie KO były szkołą obywatelskiego działania, ich aktywność świadczyła o żywotności narodu, jego zdolnościach organizacyjnych. W wymiarze politycznym nie się jednak nie działo. Rosjanie nie zamierzali realizować wcześniejszych zapowiedzi, o czym świadczyły prace mieszanej komisji polsko-rosyjskiej *Dla opracowania sposobu wykonania obietnic wielkiego księcia Mikołaja, zawartych w odezwie do Polaków*. Działania te latem 1915 r. zdezaktualizowały się pod wpływem zmian na froncie wschodnim. Opanowanie przez państwa centralne KP całkowicie zmieniło sytuację. Środowiska dotychczas prorosyjskie i działające aktywnie, w nowej rzeczywistości straciły zaplecze. W Piotrogradzie znalazł się R. Dmowski, który nie widząc możliwości aktywnego wpływu w końcu 1915 r. wyjechał do Francji. Zabiegał, by w nowym miejscu uzyskać dla sprawy polskiej wojsowników Rosji i moc za ich pośrednictwem wywarć stałą presję polityczną. Strukturą ponadpartijną stał się reaktywowany ponownie KNP. Także zwolennicy orientacji proaustriackiej

12 Cyt. za.: J. Pajewski, *Odbudowa...*, s. 58.

Działania wojenne na ziemiach polskich i ościennych od maja do września 1915 r. /
Military actions on Polish and neighboring lands starting from May to September 1915

już u zarania wojny napotkali na problemy.

Podobnie jak w KP, tak w GiL miejscowe społeczeństwo polskie prezentowały postawy proustrzyjskie i antyrosyjskie. J. Piłsudski realizując przedwojenne plany działania 6 sierpnia 1914 r. na czele I. kompanii kadrowej (powstała 2 sierpnia w Krakowie z połączenia drużyn Strzelca i Drużyn Strzeleckich) wkroczył do KP. Miejscowi Polacy okazali się obojętni, niekiedy nawet wrośli i nie uznali kompanii kadrowej za wojsko polskie mające wyzwolić ojczyznę. Nie udało się także wywołać antyrosyjskiego powstania, wdrożyć działań dywersyjnych ani stworzyć silnej armii. Informacja J. Piłsudskiego o powołaniu w Warszawie Rządu Narodowego, który przekazywał mu władzę wojskową okazała się kłamstwem. Austriacy postawili 13 sierpnia J. Piłsudskiemu warunki: rozwiązania oddziałów strzeleckich lub ich wstąpienie w szeregi pospolitego ruszenia (landsturmu). Obie możliwości oznaczały klęskę. Pomocy udzielili opowiadający się za rozwiązaniem trialistycznym politycy galicyjscy, którzy 16 sierpnia 1914 r. w Krakowie powołali Naczelny Komitet Narodowy (NKN), będący zwierzchnią reprezentacją polityczną stronnictw galicyjskich. Pod jego patronatem rozpoczęto tworzenie Legionów Polskich (LP), których zapleczem były działające w Galicji formacje paramilitarne: Strzelec, Sokół, Związek Strzelecki, Polskie Drużyny Strzeleckie, Drużyny Bartoszwowe. Formalnie LP wchodziły w skład pospolitego ruszenia armii austriackiej. Naczelną Komendą Armii Austriackiej rozkazem z 27 sierpnia 1914 r. oficjalnie usankcjonowała ich istnienie. Legion Wschodni zorganizowano we Lwowie - dowodził nim od 16 sierpnia do 21 września 1914 r. gen. Adam Pietraszkiewicz (1863- 917), a Zachodnim - dowodzili od 16 sierpnia 1914 r. gen. Rajmund Baczyński (1857-1929) i Karol Traska Durski (1849-1935) - od 25 września 1914 r. w Krakowie. W skład każdego z nich miały wchodzić dwa pułki piechoty (każdy po 4 tysiące ochotników) i dwa-trzy szwadrony kawalerii. O narodowym charakterze formacji świadczyła jedynie polska komenda i mundur wzorowany na uniformach strzeleckich. Status LP daleki był od idei wojska narodowego, mimo to J. Piłsudski, nie mając praktycznie wyjścia, przyjął ofertę NKN, co umożliwiło przekształcenie oddziałów strzeleckich w I Pułk Piechoty Legionów. Mimo utraty znacznej części samodzielności, tak formacja, jak i idee przyświecające działalności formacji, ocalały. Dla J. Piłsudskiego istotnym było odzyskanie całości komendy nad formacją (z Komendanta Głównego Wojska Polskiego stał się dowódcą jednego w pułków legionowych), działania na rzecz utworzenia liczącej się w konfli-

kie armii polskiej, usamodzielnianie się od wpływów politycznych polskich środowisk i budowanie własnego zaplecza kadrowego i organizacyjnego. Ponadto LP stały się szkołą kształcąca kadry dla polskiej wojskowości. Współpraca z Austrią była złem koniecznym, ceną, którą należało zapłacić za odrodzenie idei polskiego czynu zbrojnego. Takie podejście zasadniczo różniło się od koncepcji polityków galicyjskich. Dla nich LP dodatkowo podkreślały więź Polaków z monarchią. Nagrodą za lojalność miała być zgoda na utworzenie monarchii trialistycznej. Nie wszystkie środowiska były tak entuzjastycznie nastawione, tym bardziej, że zajęcie w 1914 r. przez Rosjan znacznej części Galicji ze Lwowem, obnażyło słabość militarną Austrii. Działacze endecey we wrześniu 1914 r. doprowadzili do rozwiązania Legionu Wschodniego, którego żołnierze w większości uznali bezzasadność dalszego wiązania się z Austrią. Zmieniono strukturę formacji, zachowując nazwę LP, pozostawiono jeden legion, a pułki legionowe połączono w związki wyższego szczebla czyli brygady. Dowódcą I Brygady został J. Piłsudski - od 19 grudnia 1914 do 27 września 1916, potem Kazimierz Sosnkowski (1885-1969) - do października 1916 i Marian Żegota-Januszajtis (1889-1973) - do 30 lipca 1917 r. Niebawem utworzono II Brygadę - od 8 maja 1915 do 14 lipca 1916 r. dowodził Ferdynand Küttner, potem Stanisław Haller (1872-1940) - do 19 lutego 1918 r. i III Brygadę - od 8 maja 1915 do 14 lipca 1916 r. Wiktor Grzesicki (1859-1917), Stanisław Szeptycki (1867-1950) - do 14 listopada 1916 r., Zygmunt Zieliński (1858-1925) - do 24 kwietnia 1917 r., Bolesław Roja (1876-1940) - do 30 lipca 1917 r. Latem 1915 r. w formacjach służyło około 15 tys. żołnierzy i kolejnych 10 tys. w jednostkach tyłowych i aparacie werbunkowym. Oddziały I Brygady walczyły m.in. w Królestwie (okolice Nowego Korczyna, Opatowca, Grotnik), na Podkarpaciu (bitwa pod Lowczówkiem 26 grudnia 1914), w okolicach Nidy (marzec 1915), na Sandomierszczyźnie (bitwa pod Konarami), Lubelszczyźnie i Podlasiu. II Brygada walczyła na pograniczu Bukowiny i Besarabii, broniąc przełęcz karpaccich i zabezpieczając nizinę węgierską przed rosyjską inwazją, a następnie wypierając w styczniu 1915 r. przeciwnika z Dniestr (m.in. 13 czerwca szarża kawalerii pod Rokitną). Latem 1915 r. na froncie w Lubelskiem znalazła się także III Brygada Legionów, która następnie w 1916 r. walczyła w dolinie Styru, rok później odpierała rosyjską ofensywę gen. Aleksieja Brusilowa (1876-1925). Sytuacja zaczęła się zmieniać wraz z opanowaniem przez państwa centralne KP. Austro-Węgrzy zajęli Lublin 30 lipca 1915 r., a Niemcy wkroczyli

do Warszawy 5 sierpnia 1915 r.¹³

Nowa sytuacja sprawiła, że J. Piłsudski domagał się od państw centralnych koprecyzowania stanowiska wobec sprawy polskiej. Od spełnienia warunku

Święto Zjednoczenia Armii Polskiej / Day of Polish Army Unity
fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1919)

uzależniał dalszą rozbudowę Legionów. Ze stanowiskiem tym nie zgadzali się politycy z NKN oraz kierownik Departamentu Wojskowego NKN - Władysław Sikorski (1881-1943). Uważali, że sama rozbudowa Legionów umocni pozycję polityczną strony polskiej w rozmowach z państwami centralnymi. Konflikt narastał zwłaszcza po tym, gdy J. Piłsudski samowolnie wstrzymał werbunek do Legionów od czasu uczynienia wyrażenia ustępstw w sprawie polskiej przez mocarstwa centralne. NKN uważał to za awanturnictwo, szkodzące sprawie. W. Sikorski nadal prowadził werbunek. J. Piłsudski zaczął tworzyć własne zaplecze polityczne i militarne. Rozbudowuje, od sierpnia 1914 r., trójzaborową, Polską Organizację Wojskową (nazwa od 22 października 1914 r. jako POW, wcześniej bezimienna, powstała z połączenia Związku Walki Czynnej z grupami Armii Polskiej), która miała z czasem przekształcić się w polską armię. Bazując na tworzonych w KP komisariatach wojskowych, tworzy Polską Organizację Narodową (PON) z Witoldem Jodko-Narkiewiczem (1864-1924). Po niepowodzeniach militarnych PON w listopadzie 1914 połączył się z NKN. W grudniu 1915 r. powstaje składający się z sympatyków J. Piłsudskiego Centralny Komitet Narodowy. Próbuje wprowadzić swoich sympatyków

13 Szerzej: M. Wrzosek, *Polaki...*, rozdziały 2 i 3 (s. 52-284); J. Pajewski, *Odbudowa...*, rozdziały 3, 4, 5, 6, 7 (s. 57-116); J. Lewandowski, *Królestwo Polskie pod okupacją austriacką 1914-1918*, Warszawa 1980, passim; A. Chwalba A., *Historia Polski 1795-1918*, Kraków 2000, passim; P. Wandycz, *Pod zaborem. Ziemia Rzeczypospolitej w latach 1795-1918*, Warszawa 1994, passim.

do organizacji lewicowych i chłopskich (Konwent Organizacji A - jednocześnie pełnił rolę zakonspirowanego kierownictwa obozu piłsudczykowski od lata 1917 r.) i prawicowych (Konwent Organizacji B)¹⁴. Przedłużające się działania wojenne, wyczerpywanie się rezerw państw centralnych, zaczęły korzystnie oddziaływać na sprawę polską. Malali nadzieje na zawarcie separatystycznego pokoju z Rosją. Jej umiędzynarodowienie, za sprawą ewolucji postaw Niemiec, pozostawało kwestią czasu. Niemcy, pozostając w sojuszu z Austro-Węgrami, już w kwietniu 1916 r., odrzuciły rozwiązanie austro-polskie. Zakładało, że po przyłączeniu do GiL KP, Polacy zostaną obdarzeni szeroką autonomią, łącznie z nadaniem im własnego rządu i parlamentu, w ramach monarchii habsburskiej. Niemcy odwołali się do szerszego planu, który zakładał stworzenie tzw. Mitteleuropy, tj. Europy Środkowej, zorganizowanej przez Niemców i służącej ich mocarstwowym interesom. Polskie państewko, formalnie niepodległe, miało realnie istnieć pod niemieckim protektoratem, jako element większej całości. Do rozwiązania tego przekonywała słabość militarna Austro-Węgier, które nie były w stanie przeciwdziałać, podjętej przez Rosjan w czerwcu 1916 r., ostatniej wielkiej ofensywy, którą dowodził gen. A. Brusilow. Na tle chaotycznie wycofujących się wojsk habsburskich polskie oddziały legionowe stawały zajęty opór np. w okolicach Kostuchówki, opóźniając, planowy i dobrze zorganizowany, odwrót. Austriacy nie mogli trwać przy rozwiązaniu trialistycznym. Inicjatywę w sprawie polskiej państwowości ostatecznie przejęli Niemcy. W Wiedniu 12 sierpnia 1916 r. zawarto w tej sprawie porozumienie. Wszelkie uregulowania zostały upublicznione 5 listopada 1916 r. w tekście odczytanym przez niemieckiego general-gubernatora Hansa von Beselera (1850-1921) w Warszawie i austro-węgierskiego general-gubernatora Karla Kuka (1853-1935) w Lublinie.

Manifest zapowiadał utworzenie samodzielnego, a nie niepodległego Królestwa Polskiego, z dziedziczną monarchią i konstytucyjnym ustrojem. Szczegółowo rozwiązania np. granic, powoływania rządu, odkładano na okres powojenny. Konkretem, była zapowiedź utworzenia polskiej armii. Wizja ta nie mogła pozostać bez odpowiedzi ze strony aliantów. W noworocznym rozkazie cara do wojska z 25 grudnia 1916 r. pojawiło się stwierdzenie, że jednym z celów wojny jest „[...]stworzenie Polski wolnej, złożonej z wszystkich trzech części, dotąd

14 A. Garlicki, *Józef Piłsudski 1867-1935*, Warszawa 1990, s. 159-200; T. Nałęcz, *Polska Organizacja Wojskowa 1914-1918*, Wrocław 1984, passim.

rozdzielonych[...]”. W trakcie audyencji polskiej delegacji stwierdził, co opublikowano później w prasie, że Polska „[...]otrzyma swój własny ustroj państwowy z własnymi izbami ustawodawczymi i własną armią[...]”¹⁵. Niebawem pojawiły się nowe, korzystne dla sprawy polskiej, okoliczności. Rewolucja lutowo-marcową 1917 r. w Rosji nie tylko spowodowała zmianę ustroju, ale przyczyniła się do tego, że kwestię polską zaczęto traktować, tak w Rosji, jak i na zachodzie, poważnie. W orędziu Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich z 27 marca

Defilada wojsk wielkopolskich / Parade of the Greater Poland troops
fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1919)

1917 r. Do Narodu Polskiego pojawiła się zapowiedź uznania prawa do niepodległości „[...]pod względem państwowym i międzynarodowym[...]”¹⁶.

Także Rząd Tymczasowy w odczynie zatwierdzonej 29 marca 1917 r. przyznawał „[...]polskiemu bratniemu narodowi pełne prawo stanowienia o swoim losie według własnej woli. Rząd prowizoryczny..., dopomoże do utworzenia niezawisłego państwa polskiego ze wszystkich terytoriów, w których Polacy tworzą większość, jako rękojmię trwałego pokoju w przyszłej, nowo zorganizowanej Europie[...]”¹⁷. Słabnąca Rosja podjęła działania na rzecz miejscowych Polaków. Przy Rządzie Tymczasowym powstała Komisja Likwidacyjna na czele z Aleksandrem Lednickim (1866-1934). Co ważniejsze, na mocy decyzji naczelnego wodza armii rosyjskiej gen. Laura Kornilowa (1870-1918) z czerwca 1917 r. i uchwałami Ogólnego Zjazdu Wojskowych Polaków rozpoczęto organizowanie w Rosji I Korpusu Polskiego. Miał walczyć u boku Rosji, zachowując neutralność wobec walk wewnętrznych. Jego podstawę stanowiła Dywizja Strzelców Polskich, wywodząca się jeszcze w formacji Legionu Puławskiego.

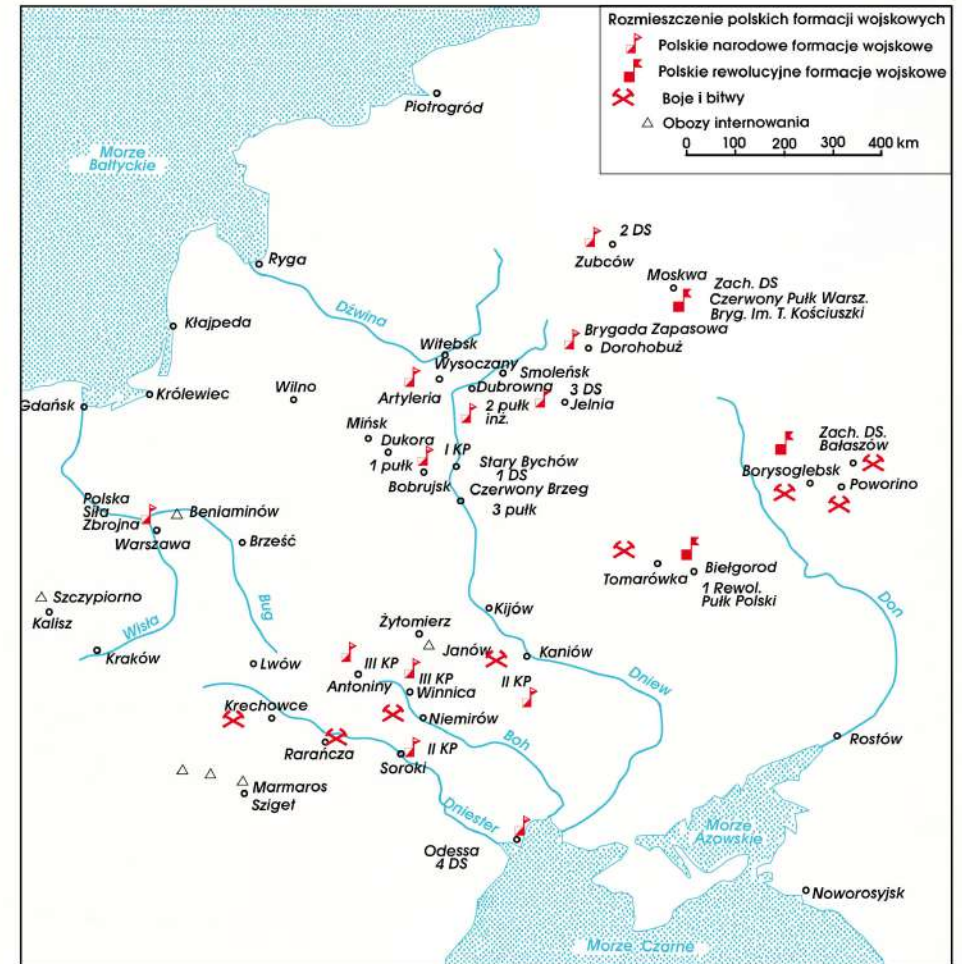
15 M. Kukiel, *Dzieje ...*, s. 600.

16 J. Pajewski, *Odbudowa ...*, s. 153.

17 K. Kumaniecki, *Odbudowa ...*, s. 67.

Dowódcą Korpusu został gen. Józef Dowbór-Muśnicki (1867-1937). Kilka miesięcy później zaczęto organizować 2 i 3 Korpus Polski. W zaistniałych okolicznościach sojusznica Francja przystąpiła do tworzenia autonomicznej armii polskiej. Stosowny dekret podpisał 4 czerwca 1917 r. prezydent Republiki Raymond Poincaré (1860-1934). Dowodził nią gen. Louis Archinard (1850-1932). Powstanie tej formacji było poprzedzone trwającymi od początku wojny staraniami. Ich intensyfikacji sprzyjało pojawienie się przybyłych z Rosji osób skupionych wokół R. Dmowskiego oraz miejscowej emigracji. Powołany 15 sierpnia 1917 r. KNP z siedzibą w Lozannie, a następnie w Paryżu, zaczął reprezentować polityczne interesy w stosunku do państw sprzymierzonych, opiekował się polską armią i Polakami na Zachodzie. We wrześniu 1917 r. został uznany przez Francję, potem Anglię, Włochy i Stany Zjednoczone za reprezentację polskiego rządu na obczyźnie. Zmianom ulegała także sytuacja w kraju. Antyrosyjski front będący podstawą sojuszu piłsudczykowsko-niemieckiego, funkcjonujący podczas działalności Tymczasowej Rady Stanu - TRS (utworzona 6 grudnia 1916 r., działała od 14 stycznia 1917 r.), w obliczu rewolucji w Rosji stracił na znaczeniu. J. Piłsudski ostatecznie zerwał z państwami centralnymi. Pretekstem dostarczyła odmowa złożenia w lipcu 1917 r. przysięgi przez dawne LP, które przekształcono w Polską Siłę Zbrojną (Polnische Wehrmacht). Zbuntowanych legionistów internowano w Szczypiornie i Benjaminowie, a J. Piłsudskiego osadzono w więzieniu wojskowym w Magdeburgu. Zapleczem dla obozu piłsudczykowskiego pozostała POW. Kryzys przysięgowy doprowadził do dymisji członków TRS. Faktyczny rozpad frontu wschodniego spowodował zmniejszenie zainteresowania utworzeniem polskiej armii, a większą rolę zaczęła odgrywać kwestia utworzenia polskiej państwowości, która zabezpieczałaby Niemcy przed narastającym fermentem rewolucyjnym w Rosji. W dniu 12 września 1917 r. reskrypty dwóch cesarzy powołały do życia najwyższą władzę państwową Królestwa - Radę Regencyjną (RR). W jej składzie znaleźli się abp. Aleksander Kakowski (1862-1938), Zdzisław Lubomirski (1865-1943) i Józef Ostrowski (1850-1923). Rada rozpoczęła budowę podstaw państwowości, mimo szeregu ograniczeń kompetencyjnych. W grudniu 1917 r. mianowała rząd na czele z Janem Kucharzewskim (1876-1952). Namiastką władzy ustawodawczej stała się powołana dekretem RR w lutym 1918 Rada Stanu (została rozwiązana 7 października 1918 r.). Tymczasem sytuacja geopolityczna systematycznie podlegała zmianom.

Rozmieszczenie polskich formacji wojskowych / Distribution of Polish military formations

W październiku-listopadzie 1917 r. w Rosji bolszewicy dokonali zamachu stanu. Rosja zaczęła pogrążać się w wojnie domowej. Bolszewicy od grudnia 1917 r. do stycznia 1918 r. prowadzili w Brześciu nad Bugiem rokowania pokojowe z państwami centralnymi. Po ich zerwaniu przez Rosjan, Niemcy i Austro-Węgry zawarły 9 lutego 1918 r. w Brześciu nad Bugiem traktat z tworzoną przez ukraiński ruch narodowy Ukraińską Republiką Ludową. Stanowił on o uznaniu niepodległości Ukrainy oraz uznawał, że w jej granicach znajdzie się Podlasie i Chełmszczyzna. W odpowiedzi rząd J. Kucharzewskiego podał się do dymisji, RR napiętnowała nowy rozbiór Polski. W Gił. Polacy masowo protestowali, strajkowali, składali

Grupa Szkoleniowa Piechoty / Training Infantry Group
fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1919)

urzędy, odsyłali cesarzowi order i odznaczenia. Zbuntowały się resztki oddziałów legionowych (II Brygada w ramach Polskiego Korpusu Posiłkowego), które po kryzysie przysięgowym zdecydowały się wytrwać przy państwach centralnych. Na znak protestu opuścili pozycje pod Rarańczą i po walce z pułkiem austriackim przebili się na Bukowinę. Niemcy, praktycznie nie napotykając oporu, ruszyli w głąb Rosji zajmując Białoruś, Litwę, Estonię, Łotwę, Ukrainę pod Don i Kaukaz. Bolszewicy nie mając wyjścia 3 marca 1918 r. w Brześciu nad Bugiem podpisali traktat pokojowy z Niemcami. Rosja uznawała niepodległość Ukrainy, godziła się na pozostawienie dalszych losów Polski, Litwy, Białorusi i Kurlandii w rękach niemieckich. W konsekwencji Rada Komisarzy Ludowych w sierpniu 1918 r. anulowała wszelkie traktaty dotyczące rozbiórów Polski.

Nowa sytuacja na wschodzie Europy powodowała, że alianci coraz poważniej podchodzili do polskiej niepodległości. W grudniu 1917 r. obradowała Konferencja Międzysojusznicza. Uzgodniono deklarację,

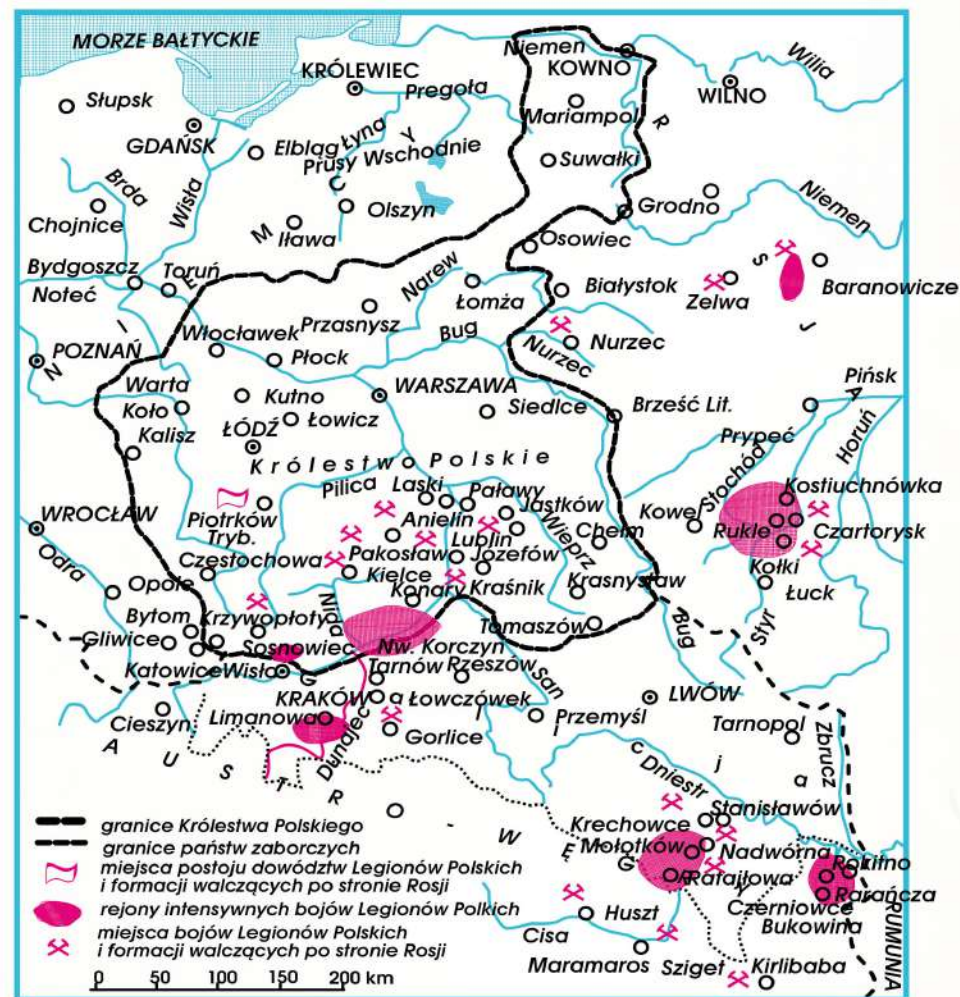
mimo jej nieopublikowania, wyrażającą zgodę na utworzenie niepodległej i niepodzielnej Polski, której swobodny rozwój ekonomiczny i polityczny był fundamentem trwałego i sprawiedliwego pokoju w Europie¹⁸. Głos zabrał prezydent USA Thomas Woodrow Wilson (1856-1924), który 8 stycznia 1918 r. przedstawił Kongresowi USA 14 tez pokojowych. W punkcie 13 znalazł się zapis o Polsce: „[...]Powinno być utworzone niepodległe państwo polskie, które winno obejmować ziemie zamieszkałe przez bezspornie polską ludność, mieć zapewniony wolny i bezpieczny dostęp do morza, którego niezawisłość polityczna, gospodarza oraz całość terytorialna winna być zagwarantowana układem międzynarodowym[...]”¹⁹. Zapisy te zostały powtórzone na kolejnej Konferencji Międzysojusznicznej w Wersalu 3 czerwca 1918 r. Towarzysząca deklaracji rozbudowa Armii Polskiej we Francji powodowała, że Polska stawała się pełnoprawnym sojusznikiem Ententy. Upadek państw centralnych, jaki miał miejsce jesienią 1918 r. spowodował, że polska niepodległość stawała się faktem.

Jako pierwsza wyzwoliła się Galicja, wykorzystując rozpad monarchii Habsburgów. Posłowie polscy zasiadający w parlamencie wiedeńskim 15 października 1918 r. podjęli uchwałę stwierdzającą, że odąd uważają siebie za obywateli państwa polskiego. W dniu 29 października 1918 r. powstała Rada Narodowa Śląska Cieszyńskiego (RNŚC), złożona z przedstawicieli wszystkich ugrupowań. W Krakowie 28 października 1918 r. z inicjatywy Ignacego Daszyńskiego (1866-1936) powstała Polska Komisja Likwidacyjna (PKL), złożona z przedstawicieli wszystkich tamtejszych stronnictw (z wyjątkiem konserwatystów). PKL przejęła władzę w Krakowie 31 października. Na czele prezydium PKL stanął Wincenty Witos (1874-1945). Siłę zbrojną stanowili Polacy dotychczas służący w armii austriackiej i członkowie POW. PKL przejęła władzę na zachód od Sanu. Wybuch rewolucji w Niemczech 8 listopada 1918 r. zapowiadał nagłe zmiany. W Warszawie RR powierzyła misję utworzenia rządu endekowi Józefowi Świeżyńskiemu (1868-1948), 11 listopada 1918 r., przybyłemu dzień wcześniej z Magdeburga J. Piłsudskiemu, powierzyła naczelną komendę nad wojskiem, a 14 listopada pełnię władzy państwowej. Sama się rozwiązała. W Lublinie piłsud-

18 J. Pajewski, *Odbudowa...*, rozdziały 8-15 (s. 142-240); M. Wrzosek, *Polski...*, rozdziały 3-5 (s. 203-482); A. Galiński, *Józef Piłsudski...*, s. 159-200; A. Albert, *Najnowsza historia Polski 1918-1980*, Cz. 1. 1918-1939, Londyn 1989, s. 26-37; Cz. Brzoza, A. Sowa, *Historia Polski 1918-1945*, Kraków 2007, s. 17-49; P. Wandycz, *Pod zaborem...*, passim

19 J. Holzer, J. Molenda, *Polska...*, s. 274.

Boje polskich formacji wojskowych podczas pierwszej wojny światowej / Combats of Polish military formations during the World War I

czy, socjaliści i ludowcy, przy wsparciu oddziałów POW, utworzyli z 6 na 7 listopada Tymczasowy Rząd Ludowy Republiki Polskiej (TRLRP) na czele z Ignacym Daszyńskim. W wydanym *Manifestie* zapowiadał daleko idące reformy społeczne. Po przyjeździe do Warszawy J. Piłsudskiego tzw. rząd lubelski złożył rezygnację, przekazując mu swoje uprawnienia. J. Piłsudski powołał rząd pod taką samą nazwą jak ten w Lublinie tj. TRLRP na czele z socjalistą Jędrzejem Moraczewskim (18 listopada)²⁰. Rozpoczął się skomplikowany proces budowy wolnej Rzeczypospolitej, tak w wymiarze wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Poza kwestiami ustrojowymi fundamentalną rolę odgrywała kwestia ustalenia granic, o które trzeba było walczyć dyplomatycznie i militarnie z Niemcami o Poznańskie i Śląsk, z Rosją bolszewicką o tzw. kresy wschodnie, z Litwą o Wileńszczyznę, Ukraincami o tzw. Galicję Wschodnią, Czechami o Cieszyń.

Zakończenie działań wojennych na zachodzie Europy ustalone w Compiègne 11 listopada 1918 r. nie oznaczało pokoju na wschodzie. Rozbrajanie przez POW wojsk austro-węgierskich rozpoczęło się w Galicji jeszcze przed podpisaniem zawieszenia broni. Na ziemiach okupowanych przez Niemców proces postępował od 11 listopada. Od 1 listopada trwały pierwsze walki między oddziałami polskimi i ukraińskimi na wschód od Przemyśla i Sanu, m.in. we Lwowie, gdzie władzę sprawował Polski Tymczasowy Komitet Rządzący. Także na Śląsku Cieszyńskim dojrzał konflikt między RNŚC a jej czeską odpowiedniczką. Obszar państwa obejmował, w okresie rządów gabinetu J. Moraczewskiego, niewielki obszar KP i Galicji Zachodniej, z enklawą w Księstwie Cieszyńskim, około 140 tys. km². W wielu miejscach Królestwa nadal realną władzę mieli Niemcy. Na wschodzie granicę wyznaczała linia kolejowa Białystok-Grajewo. Obszar ten nie odpowiadał aspiracjom żadnej z liczących się polskich sił politycznych tak w kraju, jak i na emigracji.

Rozpoczął się proces kształtowania granic, który trwał od jesieni 1918 do lata 1922 r. Ich kształt był wypadkową działań militarnych i dyplomacji, na wschodzie pochodną koncepcji inkorporacyjnej lansowanej przez ND i federacyjnej obozu piłsudczyńskiego. Szczególnie na wschodzie sytuacja była skomplikowana, gdzie Austro-Węgry, w reakcji na rewolucję bolszewicką utworzyli wasalne państwo ukraińskie z popieraną

przez Niemców Centralną Radą Ukraińską. Ukraińcy korzystając z austriackiego poparcia opanowali z 31 października na 1 listopada 1918 r. Lwów, a niebawem całe terytorium Galicji Wschodniej między Zbruczem a Sanem. 1 listopada 1918 r. proklamowano utworzenie we Lwowie Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej. Miejscowa ludność polska podjęła natychmiastową walkę z oddziałami ukraińskimi, wyparto je z miasta, jednak blokada trwała nadal. Dopiero ofensywa wojsk polskich przesunęła front na wschód, gdzie walki trwały do lata 1919 r., kiedy Wojsko Polskie wyparło Ukraińców za Zbrucz. Władzę w Galicji Wschodniej objął utworzony 25 listopada 1918 r. Tymczasowy Komitet Rządzący z siedzibą we Lwowie. Od końca 1918 r. trwały także walki na Wołyniu, gdzie w początkach 1919 r. opanowano Włodzimierz Wołyński i Kowel oraz połączono siły z frontem południowym w rejonie Rawy Ruskiej²¹. Wraz ze zmianami granic wschodnich kształtowały się zryby ustroju Polski.

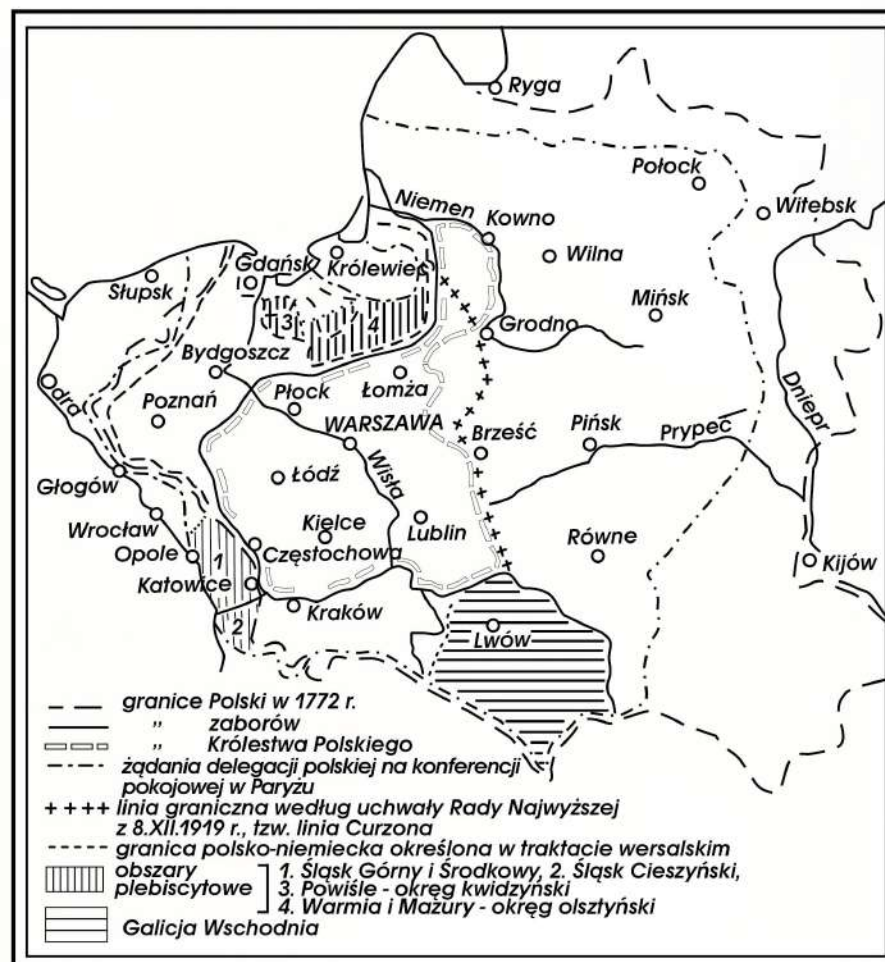
W dniu 22 listopada 1918 r. ustalono organizację tymczasowych organów państwowych dekretem o Najwyższej Władzy Reprezentacyjnej Republiki Polskiej. J. Piłsudski jako Tymczasowy Naczelnik Państwa (TNP) skupił najwyższą władzę w państwie do czasu zwołania Konstytuancy, piastował jednocześnie stanowisko Naczelnego Dowódcy Wojsk Polskich.

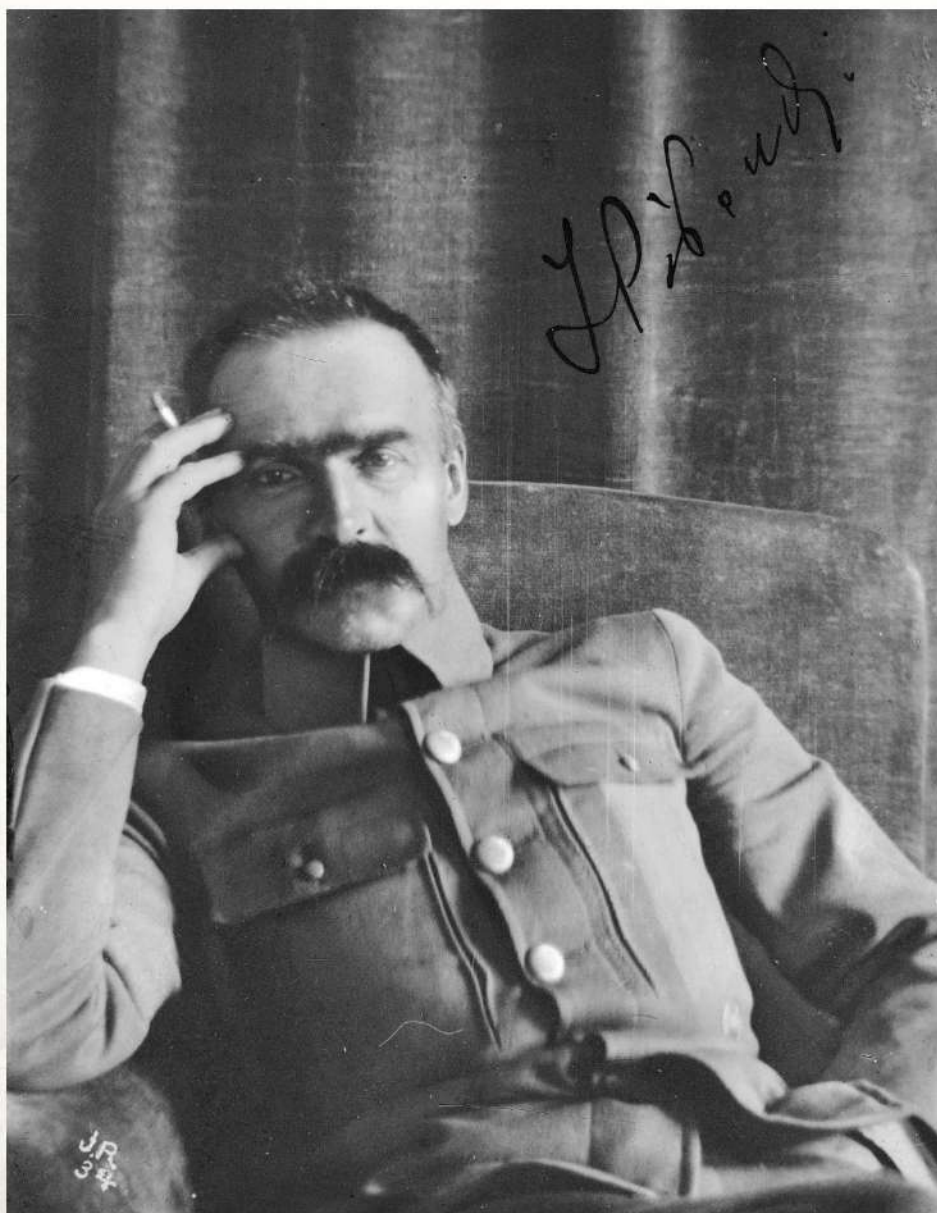
W dniu 28 listopada 1918 r. TNP zarządził przeprowadzenie wyborów do Sejmu Ustawodawczego (odbyły się 26 stycznia 1919 r.) i określił demokratyczną ordynację wyborczą. Kolejnym krokiem było przyjęcie 20 lutego 1919 r. przez Sejm Ustawodawczy uchwały zwanej Małą Konstytucją. Parlament przyjął rezygnację J. Piłsudskiego z urzędu TNP, powierzając mu, zgodnie z przyjętą ustawą zasadniczą, ponownie nieco ograniczone kompetencyjnie stanowisko Naczelnika Państwa (NP). Konstytucja określała także jego kompetencje wobec sejmu i rządu. Nastąpiło tym samym zalegalizowanie dotychczasowej struktury centralnych organów państwowych, co sprzyjało ujednoczeniu władz. Proces ten postępował już od listopada 1918 r., gdy jako pierwsze uznały rząd warszawski PKL i RNŚC. PKL, po połączeniu z Tymczasowym Komitetem Rządzącym, sprawującym władzę w Galicji Wschodniej, zostały przekształcone w Komisję Rządzącą dla Galicji, Śląska Cieszyńskiego, Spiszu i Orawy. Działała do marca 1919 r., kiedy zastąpił ją na okres dwuletni Generalny Delegat

²⁰ A. Ajnenkiel, *Od rządów ludowych do przewrotu majowego. Zarys dziejów politycznych Polski 1918-1926*, Warszawa 1978, s. 9-72; A. Pajewski, *Odbudowa... rozdziały 9-20*, s. 116-304; M. Wrzosek, *Polski... rozdziały 3-5*, s. 203-499.

²¹ Szerzej: J. Pajewski, *Budowa II Rzeczypospolitej 1918-1926*, Kraków 1995; L. Mroczka, *Spór o Galicję Wschodnią 1914-1923*, Kraków 1998; H. Dominiczak, *Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939*, Warszawa 1992; P. Lossowski, *Konflikt polsko-litewski 1918-1920*, Warszawa 1996.

Problem granic polskich na konferencji pokojowej w Paryżu / Matter of Polish borders on a peace conference in Paris

Józef Piłsudski / Józef Piłsudski, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1920-28)

Rządu²². Także w części pruskiej ziem polskich zaczęły kształtować się struktury władz narodowych.

W Wielkopolsce powstała 3 grudnia 1918 r. Naczelna Rada Ludowa (NRL) jako reprezentacja zaboru pruskiego. W Poznaniu 27 grudnia 1918 r. wybuchło powstanie, które doprowadziło do wyzwolenia znacznej części Wielkopolski spod niemieckiego panowania. W ciągu kilkunastu dni powstańcy opanowali obszar 25 tys. km². Przystąpiono do tworzenia Armii Wielkopolskiej na czele z gen. J. Dowbór-Muśnickim i ppłk Julianem Stachiewiczem (1890-1934), a następnie płk. Władysławem Andersem (1892-1970) jako szefem sztabu. Rozejm w Trewirze podpisany 16 lutego 1919 r. sankcjonował sukcesy powstania²³. Władzę ustawodawczą i wykonawczą na oswobodzonym terytorium sprawował Komisarjat RL. Podporządkował się Warszawie dopiero po podpisaniu traktatu pokojowego z Niemcami w Wersalu 28 czerwca 1919 r. Ustawa uchwalona przez Sejm Ustawodawczy 1 sierpnia 1919 r. deklarowała, że ziemie polskie, które na mocy traktatu wersalskiego stały się częścią Rzeczypospolitej podlegały całkowitej władzy organów centralnych tj. sejmu, NP i ministrów. Zachowała przejściową (trzyletnią) odrębność w organizacji tych ziem, czego wyrazem było istnienie urzędu ministra b. dzielnicy pruskiej. Pierwszym ministrem został Władysław Seyda (1879-1967). Istotną rolę odegrało ujednoczenie polskiej reprezentacji występującej na arenie międzynarodowej. J. Piłsudski szukał porozumienia z paryskim KNP, kierowanym przez Romana Dmowskiego i Ignacego Paderewskiego (1860-1941). Mocarstwa koalicyjne uznawały Komitet za oficjalne polskie przedstawicielstwo. Cel osiągnięto po powołaniu 17 stycznia 1919 r. nowego gabinetu z I. Paderewskim jako premierem i ministrem spraw zagranicznych. Wówczas reprezentanci TNP weszli w skład Komitetu paryskiego, który utracił charakter quasi rządu, ograniczając swoje zadania do reprezentowania polskich interesów na konferencji pokojowej. Z czasem jego agendy zostały przejęte przez oficjalną polską delegację na konferencję pokojową, na której czele stanęli R. Dmowski i I. Paderewski. KNP 15 sierpnia 1919 r. oficjalnie rozwiązano. Do tego czasu nastąpiło międzynarodowe uznanie istnienia Polski poprzez nawiązanie stosunków dyplomatycznych bądź odrębnej deklaracji. Austria uczyniła to 11 listopada 1918 r., Niemcy 21 listopada 1918 r., Rosja bolszewicka 27 listopada 1918 r.,

państwa sprzymierzone i stowarzyszone uczyniły to w sposób konkludentny, dopuszczając polską delegację 15 stycznia 1919 r. do obrad, Stany Zjednoczone 30 stycznia 1919 r., Francja 23 lutego 1919 r., Wielka Brytania 25 lutego 1919 r., Włochy 27 lutego 1919 r. Normalizacja sytuacji prawnomiędzynarodowej Polski sprzyjała pokojowemu kształtowaniu się granic²⁴.

Zachodnie i północne granice Polski ustalił traktat pokojowy z Niemcami podpisany 28 czerwca 1919 r. w Wersalu. Niemcy zrzekli się praw do Pomorza oraz do części Wielkopolski, która nie została oswobodzona w wyniku powstania wielkopolskiego. W okręgu olsztyńskim i kwidzyńskim w Prusach Wschodnich i Powiślu oraz na Górnym Śląsku traktat przewidywał przeprowadzenie plebiscytu, podczas którego ludność miała wypowiedzieć się czy chce przyłączenia do Polski, czy do Niemiec. Przeprowadzono go 11 lipca 1920 r. w okręgach pruskich (powiaty: olsztyński, reszelski, nidzicki, ostródzki, szczycieński, piski, etcki, giżycki, olecki, biskupiecki, kwidzyński, suski, sztumski, malborski). Obejmował obszar około 15 tys. km². Jego wyniki okazały się niekorzystne dla Polski. Za Polską opowiedziało się na terenie Prus 2,2% głosów (7980 głosów) i 7,6% na Powiślu (7947). Przyłączono do Polski pięć wsi na Powiślu i trzy w Prusach Wschodnich²⁵. Na Górnym Śląsku plebiscyt odbył się 20 marca 1921 r. Za przyłączeniem do Polski głosowało 479 414 osób (40,4%), za Niemcami 706 820 (59,6%). Korzystniej dla Polski kształtowały się rezultaty według wyników głosowania w poszczególnych gminach. Za Polską opowiedziały się 683 gminy, za Niemcami 792 tj. odpowiednio 46,3% i 53,7%. Przeciwko zamierzonemu włączeniu całego terytorium do Niemiec wybuchło z 2 na 3 maja 1921 r. powstanie. Było to trzecie w kolei powstanie ludności polskiej na tym terenie. Pierwsze trwało od 16 do 24 sierpnia 1919 r., wybuchło samoistnie jako reakcja na aresztowanie członków POW i niemieckie represje. Drugie z nocy z 19 na 20 do 25 sierpnia 1920 r. Kierował nimi Alfons Zgrzebnik (1891-1937). Trzecie powstanie trwało do 5 lipca 1921 r. Kierował nim Wojciech Korfanty (1873-1939). Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa na Górnym Śląsku 28 czerwca doprowadziła do zaprzestania walk. Uchwałą Ligi Narodów z 19 października 1921 r., zaaprobowaną następnego dnia przez Konferencję Ambasadorów

22 A. Ajnenkiel, *Sjónir o model parlamentarizmu polskiego do roku 1926*, Warszawa 1972, s. 165-253; tegoż, *Polskie konstytucje*, Warszawa 1991, s. 205-222.

23 Szerzej: A. Czubiński, *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919. Geneza, charakter, znaczenie*, Poznań 2002.

24 P. Lossowski, *Kształtowanie się państwa polskiego i walka o granice (listopad 1918-czerwiec 1921)*, [w:] *Historia dyplomacji polskiej*, T. IV. 1918-1939 pod red. P. Lossowskiego, Warszawa 1995, s. 79-177.

25 Szerzej: W. Wrzesiński, *Polska-Prusy Wschodnie: plebiscyty na Warmii i Mazurach oraz na Powiślu w 1920 roku*, Okęty 2010.

w Paryżu Polska otrzymała 3225 km², czyli 29% spornego terytorium plebiscytowego 46% ogółu ludności. Szczegółowe stosunki między Polską a Niemcami na tych terenach regulowała konwencja zawarta 15 maja 1922 r. w Genewie. Obszar Polski powiększył się o powiaty: katowicki, chorzowski (ówcześnie królewskehucki), rybnicki, pszczyński, większość tarnowskołęśkiego i lublinieckiego, część bytomskiego, gliwickiego, zabrzańskiego (bez miast: Gliwice, Bytom, Zabrze), raciborskiego. Na obszary te zaczęły wkraczać wojska polskie od 20 czerwca 1922 r., a 14 lipca Komisja Międzysojusznicza oficjalnie przekazała Polsce władzę²⁶. Gdańsk, mimo wcześniejszych zamiarów mocarstw, nie został włączony do Polski. Wraz z przyległymi terenami utworzono autonomiczne miasto-państwo Wolne Miasto Gdańsk (powierzchnia 1893 km²), pozostające pod opieką świeżo co utworzonej Ligi Narodów. Polsce powierzono prowadzenie spraw zagranicznych Gdańska, wchodziło w skład obszaru celnego Polski. W wyniku podpisania z Gdańskiem konwencji z 9 listopada 1920 r. (tzw. paryska) i 24 października 1921 r. (tzw. warszawska) Polsce przysługiwało na obszarze wiele uprawnień, które gwarantowały m.in. swobodny dostęp do morza²⁷.

Granica południowa Polski, pośrednio została wyznaczona przez traktat pokojowy z Austrią podpisany 10 września 1919 r. w Saint Germain en Laye. Na mocy zawartych tam zapisów, Rada Najwyższa upoważniła rząd polski do tymczasowego zajęcia Galicji Wschodniej po rzekę Zbrucza. Niekorzystnie dla Polski zakończył się spór z Czechosłowacją o Śląsk Cieszyński, Spisz i Orawę. Mimo tymczasowej umowy zawartej 5 listopada 1918 r. między Radą Narodową Księstwa Cieszyńskiego a czeską Krajową Radą Narodową dla Śląska Orawy oraz słowacko-polskiego porozumienia z Popradu i Chyżnego z 24 i 31 grudnia 1918 r., sytuacja szybko uległa zmianie. Sporny obszar Śląska Cieszyńskiego został zajęty przez wojska czeskie w dniach od 23 do 30 stycznia 1919 r. Umowa zawarta w Paryżu 3 lutego 1919 r. sankcjonowała czechosłowackie zdobycze. W końcu września 1919 r. Rada Najwyższa podjęła decyzję o przeprowadzeniu polsko-czechosłowackiego plebiscytu. Ostatecznie Rada Ambasadorów, wykorzystując trudną sytuację Polski walczącej z Rosją bolszewicką, 28 lipca 1920 r. podjęła

decyzję o zaniechaniu plebiscytu. Z obszaru byłego Księstwa Cieszyńskiego, Spiszu i Orawy Polsce przypadło terytorium o powierzchni 1009 km² ze 143 tys. ludności, zaś Czechosłowacji 1273 km² z 284 tys. mieszkańców²⁸.

Kwestia granicy wschodniej także stanowiła obiekt zainteresowań wielkich mocarstw. Ustaliły wiosną 1919 r. tymczasową granicę wschodnią Polski w oparciu o zasięg terytorialny ludności Polski, która pokrywała się na ogół ze wschodnimi granicami byłego KP. W kolejnych miesiącach kwestie te omawiano wielokrotnie. Granica przybierała różne kształty. Była nie do zaakceptowania tak dla zwolenników idei federacyjnej, jak i inkorporacyjnej. W tym samym okresie Polska rozpoczęła ofensywę na północnym wschodzie zajmując 19 kwietnia Wilno, a niebawem także Baranowice i Smorgonie. Konflikt z Litwą, traktującą Wilno jako stolicę, stał się faktem. Doszło także do pierwszych walk z Rosją bolszewicką. W maju 1919 r. wojska polskie przystąpiły do ofensywy w Galicji. Ponoszący porażki w walkach z bolszewikami i Polakami Ukraińcy zostali wyparci z Wołynia, gdzie także doszło do militarnej konfrontacji polsko-bolszewickiej. Rada Najwyższa zgodziła się w czerwcu 1919 r. na obsadzenie Galicji Wschodniej przez Polaków aż do linii Zbrucza, zapowiadając jednocześnie plebiscyt. Po osiągnięciu linii Styru na Wołyniu i Zbrucza na południu J. Piłsudski we wrześniu 1919 r. zawarł rozejm z Semenem Petlurą (1879-1926), walczącym z bolszewikami. Front Ukraiński stał się faktycznie frontem polsko-bolszewickim, podobnie jak wcześniej białoruski.

W listopadzie 1919 r. Rada Najwyższa przyznała Polsce 25-letni mandat, z ramienia Ligi Narodów, do administrowania Galicją. Ostatecznie zwycięską dla Polski wojnę polsko-bolszewicką, toczoną ze zmiennym szczęściem, kończył traktat pokojowy podpisany w Rydze 18 marca 1921 r. Poprzedziło go zawarcie 12 października 1920 r. rozejmu i przerwanie działań wojennych z dniem 18 października 1920 r. Wojna kosztowała Polskę ćwierć miliona ofiar, straty materialne szacowano na 10 mld złotych franków, zadłużenie sięgało półtora miliarda franków szwajcarskich. Ustalona granica nie wpisywała się w aspiracje inkorporacyjne endecji (tzw. linia Dmowskiego), jak i przekreślała koncepcje federacyjne²⁹.

Ostatni etap kształtowania się granic międzywojennej Polski wiązał się z niezwykle zawiłym konfliktem z Litwą o przynależność Wileńszczyzny. Umowa polsko-litewska podpisana w Suwałkach 7 października 1920 r. ustalała linię demarkacyjną na części spornego terytorium. W przeddzień wejścia w życie, 9 października 1920 r. rzekomo zbuntowane oddziały polskie

! Powstanie śląskie / ! Silesian Uprising, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1919)

dowodzone przez gen. Lucjana Żeligowskiego (1865-1947) naruszyły linię i zajęły wcześniej utracone Wilno. Utworzono tam quasi państwo Litwę Środkową, gdzie po przeprowadzeniu wyborów powstał Sejm Wileński. Jego członkowie 20 lutego 1922 r. przyjęli uchwałę o włączeniu Wileńszczyzny do Rzeczypospolitej. W dniu 3 marca 1922 r. rząd polski i delegacja sejmowa wileńska podpisały akt złączenia ziemi wileńskiej z Polską. Litwa Środkowa została inkorporowana. Ostatnim elementem, który kończył proces tymczasowości polskich granic, była uchwała Rady Ambasadorów wielkich mocarstw z 15 marca 1923 r.³⁰ Uznawała ostatecznie wschodnie i północne granice Polski. Od tej chwili Polska oficjalnie posiadała powierzchnię 388,6 tys. km² z obwodem granic liczącym 5534 km. Terytoria o powierzchni 260 tys. km² były częścią imperium rosyjskiego, 80 tys. km² należało do Austro-Węgier, a 48,6 tys. km² do byłego zaboru pruskiego³¹.

Do tego czasu nastąpiło także określenie podstaw ustrojowych. W dniu 15 lipca 1920 r. uchwalono ustawę konstytucyjną zawierającą statut organiczny województwa śląskiego, przyjęto 17 marca 1921 r. nową ustawę zasadniczą tzw. konstytucję marcową. Jej wejście w życie regulowała ustawa przechodnia z 18 marca 1921 r. Przewidywała, że Sejm Ustawodawczy będzie istniał do czasu zebrania się sejmiku i senatu, co nastąpiło 28 marca 1922 r., a Naczelnik

Państwa sprawował władzę do chwili objęcia urzędu prezydenta, co nastąpiło 14 grudnia 1922 r. Pierwszym prezydentem wybrano Gabriela Narutowicza (1865-1922), którego po zabójstwie 20 grudnia 1922 r. zastąpił Stanisław Wojciechowski (1869-1953). W latach 1922-1923 przyjęto szereg ustaw wykonawczych do konstytucji. Ustrój opierał się o zasadę ciągłości państwa polskiego, republikańską formę ustroju politycznego, zasady: zwierzchnictwa narodu, demokracji parlamentarnej, podziału władz, systemu rządów parlamentarnych, państwa liberalnego. W okresie tym, tj. od czerwca 1921 do marca 1923 r., mieliśmy do czynienia także z ustabilizowaniem pozycji międzynarodowej Polski³². Niepodległy byt państwa polskiego po latach niewoli i zabiegów polityczno-dyplomatyczno-organizacyjnych z lat 1914-1920 stał się faktem.

Uroczystość wręczenia sztandaru pułkowi garnizonowemu wojsk wielkopolskich / Ceremony of handing a banner to a garrison regiment of the Greater Poland troops fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1919)

Konferencja pokojowa w Paryżu / Peace conference in Paris fot. St. Londyński / Narodowe Archiwum Cyfrowe (1919)

NARODOWE
ARCHIWUM
CYFROWE

Tekst:
dr hab. Tomasz Kawski, profesor UKW
Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

26 Szerzej: Encyklopedia powstań śląskich, Opole 1982; Powstania Śląskie i plebiscyt w procesie zrastania się Górnego Śląska z Macierzą. Praca zbiorowa pod red. A. Brozka, Bytom 1993.

27 Szerzej: T. Maciejewski, Ustrój konstytucyjny i sądowy Napoleońskiego (1807-1814) i Wersalskiego (1920-1939) Wolnego Miasta Gdańska w rozwoju prawnohistoryczno-politycznym, Gdańsk 2017.

28 Szerzej: M. K. Kamiński, Konflikt polsko-czeski 1918-1921, Warszawa 2001.

29 M. Kozłowski, Zapomniana wojna. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918-1919, Bydgoszcz 1999; H. Dominiczak, Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939, Warszawa 1992, passim; N. Davies, Orzeł biały, czerwona gwiazda. Wojna polsko-bolszewicka 1919-1920, Kraków 1997, passim; P. Lossowski, Kształtowanie..., s. 138-218.

30 P. Lossowski, Konflikt..., passim.

31 Cz. Brzoza, A. L. Sowa, Historia Polski..., s. 50-52.

32 P. Lossowski, Stabilizacja pozycji międzynarodowej Polski (czerwiec 1921-marzec 1923), [w:] Historia dyplomacji..., s. 178-218; J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, Historia państwa i prawa polskiego, Warszawa 1987, s. 425-447.

Wskazówki bibliograficzne:

- Achmatowicz A., *Polityka Rosji w kwestii polskiej w pierwszym roku Wielkiej Wojny 1914-1915*, Warszawa 2003.
- Ajnenkiel A., *Historia Sejmu Polskiego*, t. II, cz. 2. *II Rzeczypospolita*, Warszawa 1989.
- Ajnenkiel A., *Od rządów ludowych do przewrotu majowego*, Warszawa 1978.
- Badziak K., *W oczekiwaniu na przełom. Na drodze od odrodzenia do załamania państwa polskiego: listopad 1918-czerwiec 1920*, Łódź 2004.
- Bzozza Cz., *Polska w czasach niepodległości i drugiej wojny światowej (1918-1945)*, Kraków 2001.
- Bzozza Cz., A. L. Sowa, *Historia Polski 1918-1945*, Kraków 2007.
- Chwalba A., *Historia Polski 1795-1918*, Kraków 2000.
- Czubiński A., *Dzieje najnowsze Polski do roku 1945*, Poznań 1994.
- Czubiński A., *Historia Polski XX wieku*, Poznań 2000.
- Czubiński A., *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919. Geneza, charakter, znaczenie*, Poznań 2002.
- Davies N., *Orzeł biały, czerwona gwiazda. Wojna polsko-bolszewicka 1919-1920*, Kraków 1997.
- Dominiczak H., *Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939*, Warszawa 1992.
- Eckert M., *Historia Polski 1914-1939*, Warszawa 1990.
- Encyklopedia Historii Drugiej Rzeczypospolitej*. Redakcja naukowa A. Garlicki, Z. Landau, W. Roszkowski, Warszawa 1999.
- Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982.
- Farys J., *Historia Polski od 1918 do 1939 roku*, Poznań 1997.
- Friszke A., *O kształt niepodległej*, Warszawa 1989.
- Garlicki A., *Józef Piłsudski 1867-1935*, Warszawa 1990.
- Garlicki A., *U źródeł obozu belwederskiego*, Warszawa 1978.
- Historia Polski (PWN)*, t. IV, 1918-1939, cz. 1-4, pod red. T. Jędruszczyka, Warszawa 1969-1984.
- Holzer J., Molenda J., *Polska w pierwszej wojnie światowej*, Warszawa 1973.
- Kamiński M. K., *Konflikt polsko-czeski 1918-1921*, Warszawa 2001.
- Kamiński M. K., Zacharias M. J., *Polityka zagraniczna Rzeczypospolitej Polskiej 1918-1939*, Warszawa 1998.
- Karski J., *Wielkie mocarstwa wobec Polski 1919-1945. Od Wersalu do Jalty*, Warszawa 1992.
- Klimecki M., *Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Galicję Wschodnią 1918-1919*, Warszawa 2000.
- Konopczyński W., *Historia polityczna Polski 1914-1945*, Warszawa 1995.
- Korobowicz A., Witkowski W., *Historia ustroju i prawa polskiego (1772-1918)*, Kraków 2001.
- Kozłowski E., Wrzosek M., *Historia oręża polskiego 1795-1939*, Warszawa 1984.
- Kozłowski M., *Zapomniana wojna. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918-1919*, Bydgoszcz 1999.
- Krasuski J., *Tragiczna niepodległość. Polityka zagraniczna Polski w latach 1919-1943*, Poznań 2000.
- Krasuski J., *Stosunki polsko-niemieckie 1919-1932*, Poznań 1975.
- Lewandowski J., *Królestwo Polskie pod okupacją austriacką 1914-1918*, Warszawa 1980.
- Listopad 1918 z perspektywy osiemdziesięciolecia*, red. Cz. Osękowski, Zielona Góra 2000.
- Lossowski P., *Konflikt polsko-litewski 1918-1920*, Warszawa 1996.
- Lossowski P., *Kształtowanie się państwa polskiego i walka o granice (listopad 1918-czerwiec 1921)*, [w:] *Historia dyplomacji polskiej*. T. IV. 1918-1939 pod red. P. Lossowskiego, Warszawa 1995, s. 79-177.
- Mackiewicz (Cat) S., *Historia Polski od 11 listopada 1918 do 5 lipca 1945 r.*, Londyn [1993].
- Materski W., *Na Widelce. II Rzeczypospolita wobec Sowieców 1918-1943*, Warszawa 2005.
- Milewska W., Nowak J. T., Zientara M., *Legiony Polskie 1914-1918. Zarys historii militarnej i politycznej*, Kraków 1998.
- Mrocza L., *Spór o Galicję Wschodnią 1914-1923*, Kraków 1998.
- Nalecz T., *Polska Organizacja Wojskowa 1914-1918*, Wrocław 1984.
- Niepodległość Polski w 1918 roku a procesy państwowotwórcze w Europie Środkowo-Wschodniej*, pod red. Z. Matkowskiego, Lublin 1996.
- Pajak J. Z., *Od autonomii do niepodległości. Kształtowanie się postaw politycznych i narodowych społeczeństwa Galicji w warunkach Wielkiej Wojny 1914-1918*, Kielce 2012.
- Pajewski J., *Budowa II Rzeczypospolitej 1918-1926*, Kraków 1995.
- Pajewski J., *Odbudowa państwa polskiego 1914-1918*, Warszawa 1985.
- Pobóg-Malinowski W., *Najnowsza historia polityczna Polski 1864-1945*, t. 1-3, Londyn 1953-1960.
- Powstania Śląskie i plebiscyt w procesie zrastania się Górnego Śląska z Macierzą*. Praca zbiorowa pod red. A. Brozka, Bytom 1933.
- Powstanie II Rzeczypospolitej. Wybór dokumentów 1866-1925*, pod red. H. Janowskiej i T. Jędruszczyka, Warszawa 1984.
- Prezycenci i premierzy Drugiej Rzeczypospolitej*, Pod red. A. Chojnowskiego i P. Wróbla, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992.
- Rezler M., *Powstanie wielkopolskie 1918-1919*, Poznań 2016.
- Rok 1918. Odrodzona Polska w nowej Europie*, Warszawa 1999.
- Roszkowski W., *Historia Polski 1914-2004*, Warszawa 2005.
- Śliwa M., *Wielka historia Polski 1918-1939*, Kraków 2000.
- Topolski J., *Polska dwudziestego wieku (1914-1999)*, Poznań 1999.
- Wandycz P., *Pod zaborami. Ziemia Rzeczypospolitej w latach 1795-1918*, Warszawa 1994.
- Wąpiński R., *Roman Dmowski*, Lublin 1988.
- Wrzesiński W., *Polska-Prusy Wschodnie: plebiscyty na Warmii i Mazurach oraz na Powiślu w 1920 roku*, Olsztyn 2010.
- Wrzosek M., *Polski czyn zbrojny podczas pierwszej wojny światowej 1914-1918*, Warszawa 1990.
- Zaremba P., *Historia dwudziestolecia (1918-1939)*, Wrocław 1991.
- Zielinski H., *Historia Polski 1914-1939*, Wrocław 1982.
- Zarnowski J., *Listopad 1918*, Warszawa 1982.
- Zarnowski J., *Polska 1918-1939. Praca, technika, społeczeństwo*, Warszawa 1999.
- Zarnowski J., *Spółczesność Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939*, Warszawa 1973.

Reconstruction of the Polish State in the years 1914-1922

Wizyta amerykańskiego polityka Herberta Hoovera w Polsce / Visit of American politician Herbert Hoover in Poland, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1919)

The process of regaining independence by Poland was a complex, lengthy process and also quite mysterious in many aspects for the contemporary people. The element of non-clarity resulted from the fact that both, external and internal factors, which were complementary or conflicting, determined the implementation of the process. The latter one was inseparably connected with the efforts of Polish people striving for maintaining, cultivating and awakening national awareness, fostering culture and language, extending identity, combating occupants in any form and finally maintaining the state of possessing during military action at the years of the World War I. Re-gaining independence would not have been possible, if it had not been for general geo-political changes, which took place in Europe after 1871, especially at the period of the Great War 1914-1918 and wars for the borders of Poland 1918-1921. Their completion together with peace treaties meant new political

governance in Europe, which newly reborn Poland became an integral part of.

The attitude of Polish people to regaining independence remained a mixture of romantic patriotism and pragmatism resulting from the assessment of the role and significance of occupants, i.e. Austro-Hungary, Prussia and Russia, on the international arena. Polish people with their national awareness were convinced that Poland would gain independence. Nevertheless, nobody would be prone to estimating when it would take place. There was no consensus regarding the method as well. Generally, they agreed that it would be possible to gain independence through phases by unifying Polish lands on the basis of one of occupant. Others were striving for the construction of small rump state like the Duchy of Warsaw, which was supposed to become a crystallization center. Some people with left-wing views claimed that independence remained

an important, though secondary, issue in comparison to social matters and introducing the so-called social justice¹. The supporters of rebellious movement remained in minority, even though it was not consistent (a current of related to the Polish Socialist Party - PPS, current of

Kawaleria czasów wojny polsko-bolszewickiej / Cavalry during the Polish-Bolshevik war
fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1919-21)

Zarzewiaci and people's current). However, it brought interesting conceptions such as mysterious Polish statehood (non-public government, treasure, army), which were supposed to create opportunities for its own, public state. The supporters of rebellious current claimed that it would only be possible through phases by reversing mechanism of loss of independence in the 18th century in a way². They believed that upcoming war between powers would contribute to the creation of a state on the basis of dual Austro-Hungary, which was supposed to turn into the triple Austro-Hungarian Poland. After the defeat of Russia by central countries, i.e. Prussia and Austro-Hungary, the process was supposed to be initiated by the affiliation of the Russian Kingdom of Poland to Austrian Galicia and Lodomeria. Over time, there were also plans to reach for a part of former territory of the Polish-Lithuanian Commonwealth occupied by Russia, i.e. Lithuania and Ukraine. Galician politicians, who thought more rationally, pointed out the necessity of extending the autonomy of Galicia and Lodomeria in the form of so-called sub-dualism, which was supposed to transform into the third element of the dualist state over time and it potentially could be finalized by gaining independence³.

Junior high school children, students, a part of young laborers connected with independence movement was not

only engaged in intellectual disputes about independence, but they wanted to actively fight for independence referring to rebellious traditions of 1794, 1830-1831, 1863-1864. In 1908, the Union of Active Struggle was established in Lviv by environments supporting Józef Piłsudski (1867-1935). It was a mysterious structure with a chain of command over the legally acting Riflemen's Union in Lviv and Riflemen Association in Kraków. It remained under the political influence of the Polish Socialist Party - Revolutionary Faction. Its objective was to nail the independent Polish democratic republic by the army. In 1909, the Polish Army organization was established with a public agency of the Rifle Squads. It used to group the youths coming from the Polish Youth Association "Zet", who left the National Democracy. In August 1912, the Polish Military Treasury was established and the Temporary Commission of Confederated

Wkroczenie wojsk polskich do Pucka / Entering Puck by the Polish army
fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1920)

Independence Parties⁴ playing the function of political guidance preparing military action. Apart from this, peasants' environments mainly coming from Galicia being related to the National Democracy and group of Podolaks created Drużyny Bartoszone (Bartosz Squads) being a kind of military brotherhood. They mainly dealt with counteracting ruthenization among the youths and defending Polish state of possessing in the Eastern Galicia⁵. These activities reflected the fact that also nationalist environments connected with the National Democracy (formerly as the National-Democratic Party, Democratic-National Party) operating within the Russian partition from the initiative of the National League since

1897, as a legal political party in the Austrian partition since 1902 and as the Polish Democratic Society in the Prussian partition since 1909, had some plans regarding independence. Since 1905, the National Democracy claimed that a solution to the national issue could be connected with

Wojna polsko-bolszewicka / Polish-Bolshevik war, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1920)

Russia, which was treated by Roman Dmowski (1864-1939) as the weakest one among the occupants (after the lost war with Japan and revolution of 1905). The objective was to gain yet unspecified independence of the state, which was reliant on a number of external factors and evolution of relations within the countries of occupants. It was not uprising but political fight and daily struggle with occupant, what was supposed to improve national being. The fight against the current governance of Russia in the Kingdom of Poland regarding law and common enemy, i.e. Germany, was pointed out⁶.

The attitude of European powers to the matter of Poland started to change since 1908, i.e. at the time when growing conflicts began to occur. It was treated purely in an instrumental way and as a matter being internally related to each occupant. Third countries, which were generally connected by treaties of alliance including France and the Great Britain with Russia, did not want conflicts with friendly partner countries. In Austria, influential political and economic clubs were not interested either in Galicia and Lodomeria or expansion towards the north to the Kingdom of Poland. The Balkans and Middle East remained much more important. For Germans, the matter derived from their attitude towards Russia, which was not an enemy but opponent. The Kingdom of Poland was a terrain, where the upcoming German-Russian war was supposed to be held and it should become a type of bargaining chip in the forecasted peace negotiations. Territorial acquisitions of Germans at the expense of Russia would seriously raise

the number of Polish people living in the Reich and Berlin was not interested in it at all. Having been offering certain national concessions for Polish people, Russians were pursuing to connect them more deeply with the House of Romanov in order to increase the chances to win a war in the future. They were seeking for their territorial acquisitions at the expense of Austria in Galicia and Lodomeria, especially towards the Balkans⁷.

Regardless the lack of broader political concepts related to the matter of Poland, after declaring a war on 1st August 1914 by Germany and 6th August by Austro-Hungary and Russia⁸, occupants were in the state of armed conflict for the first time in the history. Germans were the first who referred to the matter of Poland. Being aware of their explicitly anti-Polish politics, they decided to go furthest with their promises. In a special proclamation signed by fictional German command on the east, they claimed, "[...] We come to you as friends. Trust us! We will bring you freedom and independence, which your Fathers had been suffering for so much. May the western civilization, which is common for both of us, take the place

Uroczystość wręczenia bulawki marszałkowskiej Józefowi Piłsudskiemu / Ceremony of handing a marshal baton to Józef Piłsudski, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1920)

of the eastern barbarism... Those remembering your great, full of glory past - rise. Join allied armies. Through joined forces, we will banish Asian hordes from the territory of Poland [...]"⁹. The document, which was not supported by

7 J. Pajewski, *Odbudowa państwa polskiego 1914-1918*, Warszawa 1985, p. 23-24.

8 After killing of an Austrian archduke Ferdinand and his wife by a Serb on 28th June 1914, Austro-Hungary declared a war against Serbia on 28th July 1914. Germans went on a war against Russia on 1st August and France on 3rd August. On 4th August, Germans attacked neutral Belgium and France causing that the Great Britain declared a war to Germany and Austro-Hungary declared a war against Russia on 6th August. France declared a war against Austro-Hungary on 10th August and the Great Britain did the same on 12th August. On 23rd August, Japan went on a war against Germany and began to occupy German colonies in Asia. In 1915, Italy opted for the Triple Entente (23th May), Turkey took the side of the Central Powers in November 1914 and Bulgaria did the same in 1915 - find out more in, for example: M. Gilbert, *Pierwsza wojna światowa*, Poznań 2003.

9 K. Kumanięcki, *Odbudowa państwowości polskiej*, Warszawa 1924, p. 25.

1 J. Pajewski, *Odbudowa państwa polskiego 1914-1918*, Warszawa 1985, p. 23-24.
2 Szerzej: T. Nalecz, *Irradentia polska*, Warszawa 1992; A. Gąsieniec, *U źródeł obozu balwiderskiego*, Warszawa 1979.

3 M. Kuciel, *Dzieje Polski porażkowej (1795-1921)*, Londyn 1993, p. 526-547; J. Pajewski, *Odbudowa...*, p. 28-49.

4 It consisted of the following groupings: PPSD, PPS - Revolutionary Faction, groups of peasants, which created PSL - Wyzwolenie, followers of Piłsudski, secessionists from the National Democracy.

5 M. Wrzosek, *Polskie czyny zbrojne podczas pierwszej wojny światowej 1914-1918*, Warszawa 1990, p. 21-51.

6 Szerzej: R. Wapiński, *Roman Dmowski*, Lublin 1988.

any state authority, did not have any significance. Either Germans or Polish people in the Kingdom of Poland did not believe in the notes included in the document. Austrians were much more cautious. In the proclamation issued on 9th August 1914 by the Supreme Command of the Army, the inhabitants of the Kingdom of Poland were announced their [...] liberation from Moscow's yoke [...] and promised

III Powstanie śląskie / Silesian Uprising III, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1921)

the extension of autonomous rights on this territory, which Galicia and Lodomeria was taking an advantage from so far. The latest but most promising declarations were made by Russians. The text of the proclamation approved off-the-record by the Council of Ministers on 11th August 1914 and announced on 14th August by the Supreme Commander of the Army, Grand Duke of Russia Nikolai Nikolaevich (1856-1929) stated, "[...] The Poles! There stroke the hour, when dreams passed to you by your fathers and grand-fathers may come true... May the borders cutting the Polish nation into parts blur. May the Polish people combine into one body under the reign of the Russian emperor. Poland being free in terms of its faith, language and government will be reborn under this rule [...]"¹⁰. No broader political thought was hidden behind this declaration and there was lack of genuine will to refer to the matter of Poland in Piotrogrod (formerly Petersburg)¹¹.

The outbreak of war baffled the Polish society. In July 1914, R. Dmowski stayed in the West, from where he got back after the beginning of military action. Still on 27th July, J. Piłsudski did not believe that the war would break out quickly. There was some confusion among general population, though, they were aware that the situation would bring changes. Contrary to expectations of many people, the society of the Kingdom of Poland did not

adopt anti-Russian attitudes. They wished a triumph in the war to Russia and its loss to Germany. Polish politicians from the Kingdom of Poland expressed the solidarity of the Polish nation with Russia fighting against germanism. Duchess Maria Lubomirska (1873-1934) living at 5 Krakowskie Przedmieście Street in Warsaw wrote the following words in her diary on 4th August 1914: "[...] In the evening, a number of troops were marching in a long procession near our windows. They were accompanied by a crowd enthusiastically shouting "hurray!", "long live the army!". The whole street was shaking with excitement. It was a shocking view during this starry night – a new and unexpected view. Where are the ghosts of the past? Is not Kościuszko thrilling in his grave now? [...]"¹². The attitudes were triggered by the proclamation of the Grand Duke and promise of unification. Apart from this, the loss of Prussia and customary affection towards France allied with Russia must have meant the improvement of Poland's situation. Loyalty was not a feature of Polish people under Russian rule, but similar attitudes were presented by countrymen under Austrian and German rules. In this situation, the supporters of pro-Russian solution to the matter, who were connected with the National Democracy, established a cross-party organization representing national-level interests, i.e. the Polish National Committee in November 1914 in Warsaw. Apart from monitoring political interests of the nation, the committee regarded the creation of Polish troops fighting against Germans as the most important aspect. The actions were initiated by Witold Gorczyński (1878-1929) in October 1914 and, then, the Polish National Committee took

Plebiscyt na Śląsku / Plebiscite on Silesia, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1921)

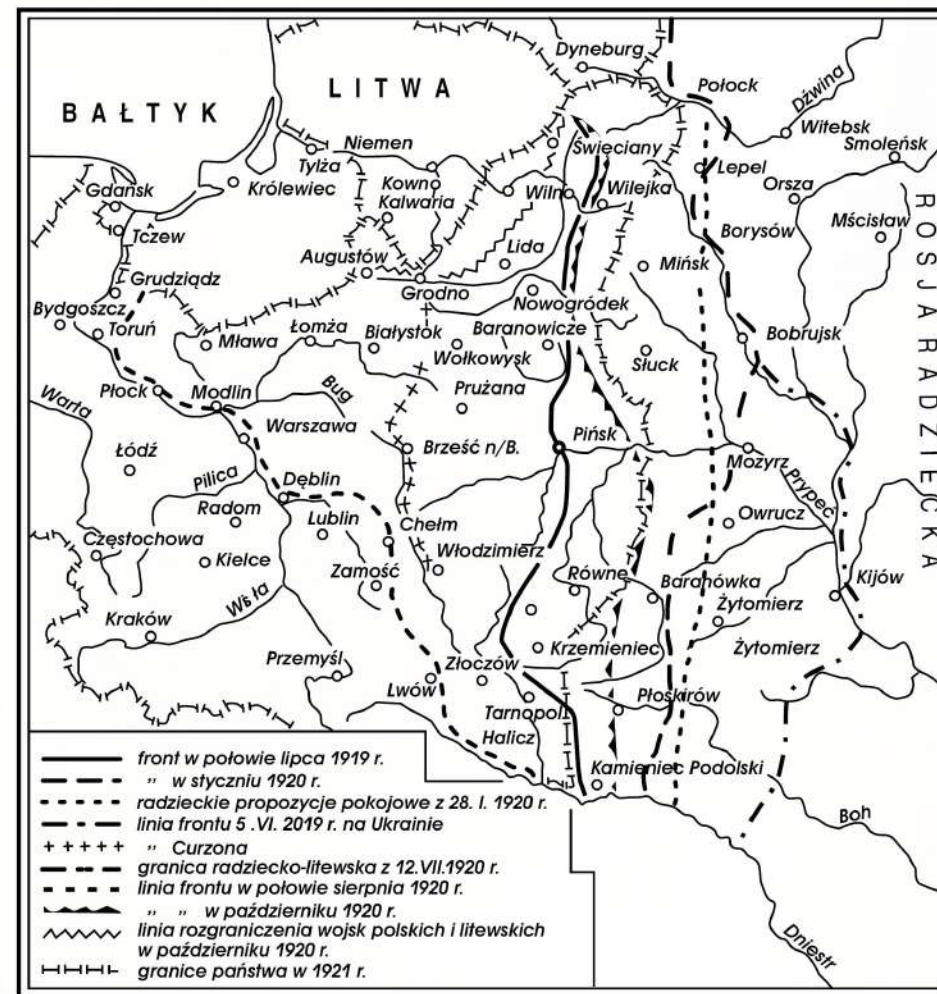
control over it. The Reluctance of Russians, who claimed the activities to be incompatible with the recruitment policy in the army being pursued for years, made the committee freeze the recruitment process. The created troops called the Puławy

10 K. Kumaniński, *Odbudowa*..., p. 27.

11 J. Holzer, J. Molenda, *Polska w pierwszej wojnie światowej*, Warszawa 1973, p. 51-76; J. Pajewski, *Odbudowa*..., p. 51-56; A. Achmatowicz, *Polityka Rosji w kwestii polskiej w pierwszym roku Wielkiej Wojny 1914-1915*, Warszawa 2003, passim.

12 Cyt. za.: J. Pajewski, *Odbudowa*..., p. 58.

Wojna polsko-bolszewicka / Polish-Bolshevik war

Legion (the name comes from the place of stop), which initially consisted of support teams, were re-organized in February 1915, nevertheless, they did not play the assigned political and military role. In October 1915, a Polish rifle brigade was established, which the former legion forces

were incorporated into.

Social and civil works undertaken by the Polish National Committee brought much more important results. There were established some governorate, powiat, municipal, communal and rural Citizens' Committees, which took over

Roman Dmowski / Roman Dmowski, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

Wizyta Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego we Francji / Visit of the Chief of State Józef Piłsudski in France, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1921)

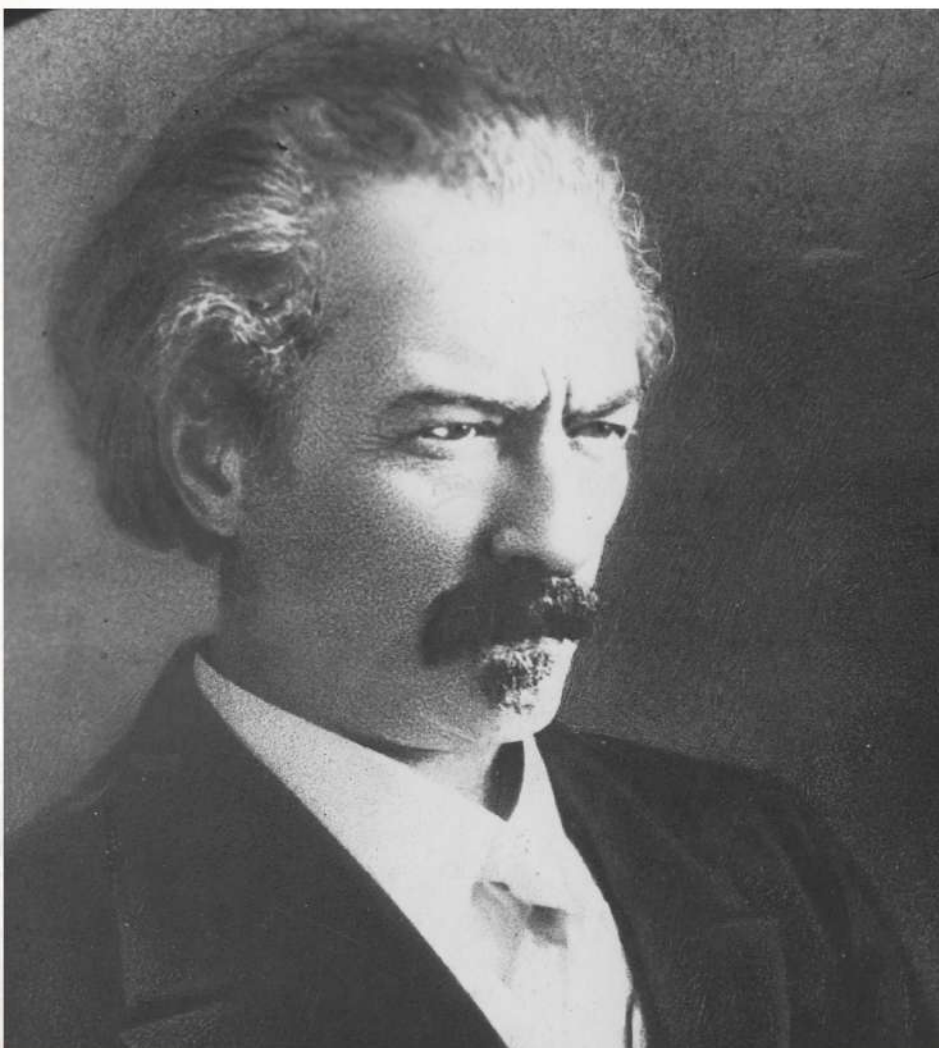
the functions of the state being disorganized by war. The first one was the Citizens' Committee of the City of Warsaw created on 3rd August 1914. A culminating point was the establishment of the Central Citizens' Committee on 10th September 1914. Its tasks included providing food and sanitary aid to the whole Kingdom of Poland, managing work of local committees, gaining funds and registering war losses. As far as possible, it was gradually expanding its activity to the priorly separated Chelm Land and part of Austrian Galicia being occupied until spring 1915. Having been driving for maintaining peace and order on the backside of front, Russians accepted these activities, especially given the fact that they were endorsed by pro-Russian politicians. In fact, the Citizens' Committees were the schools of active citizenship and their engagement determined the vitality of the nation and its organizational skills. Within the area of politics, nothing was happening. Russians did not intend to realize prior declarations, as reflected by the works of joint Polish-Russian committee, i.e. *For developing a method to fulfill promises made by the Grand Duke Nikolai included in the proclamation to Poles*. In summer 1915, these activities got outdated under

the influence of changes on the eastern front. Taking control over the Kingdom of Poland by central powers completely changed the situation. Actively functioning environments, which had been pro-Russian so far, lost their support area in the new reality. In Piotrogród, there appeared R. Dmowski, who went to France in 1915, as he had not seen any possibilities for active influence. He was courting allies of Russia for the matter of Poland in the new place, so that he could put constant political pressure with their use. The re-activated Polish National Committee became a cross-party structure. Also, the supporters of pro-Austrian orientation encountered some problems from the very beginning of war.

Just as in the Kingdom of Poland, local Polish society in Galicia and Lodomeria presented pro-Austrian and anti-Russian attitudes. When implementing its pre-war action plans, on 6th August 1914, J. Piłsudski entered the Kingdom of Poland leading charge over I Cadre Company (it was established on 2nd August in Kraków through the combination of Rifleman's Squads and Rifling Squads). Local Polish people turned out to be indifferent or even hostile in some cases and they did not regard the Cadre

Company as the Polish army, which would liberate their homeland. Bringing on anti-Russian uprising, implementing sabotage operations and creating strong army was not successful as well. The information provided by J. Piłsudski about the appointment of the National Government in Warsaw, which was to transfer him the military power turned out to be a lie. On 13th August, Austrians imposed condi-

tions on J. Piłsudski, i.e. dissolving riflemen's units or joining mass mobilization by them (landsturm). Both options meant failure. Aid was provided by Galician politicians supporting the trialist system solution, who established the Supreme National Committee on 16th August 1914 in Kraków being the superior political representation of Galician parties. The creation of the Polish Legions began

Ignacy Jan Paderewski / Ignacy Jan Paderewski, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1910-31)

under its patronage, the backside of which were paramilitary formations, i.e. Strzelec, Sokół, Riflemen's Association, Polish Riflemen's Squads, Bartosz Squads. Formally, the Polish Legions were a part of mass mobilization of the Austrian army. The Supreme Command of the Austrian Army officially legitimated their existence according to the order from 27th August 1914. The Eastern Legion, which was commanded by Gen. Adam Pietraszkiewicz (1863-1917) between 16th August and 21st September 1914, was arranged in Lviv. The Western Legion was commanded by Gen. Rajmund Baczyński (1857-1929) since 16th August 1914 and Karol Traska Durski (1849-1935) since 25th September 1914 in Kraków. Each of them was supposed to consist of two infantry regiments (with 4 thousand volunteers each) and two or three cavalry squadrons. The national character of the formation was only reflected by Polish command and uniforms modelled on riflemen's uniforms. The status of the Polish Legions was far from the idea of the national army. In spite of this fact, J. Piłsudski accepted the offer of the Supreme National Committee, as he virtually had no choice. As a result, it enabled to transform riflemen's units into the I Legions Infantry Regiment. Despite the loss of significant part of independence, either the formations and key concepts behind its activity survived. Most crucial aspects for J. Piłsudski included regaining the whole authority over the formation (his position of the Commander in Chief of the Polish Army turned into the commander of one of Legion's regiments), activities for the purpose of creating the Polish army being significant in the conflict, getting independence from political influences of Polish environments and building its own personnel and organizational base. In addition, the Polish Legions became a school educating staff for the Polish army. Cooperation with Austria was a necessary evil and a price, which needed to be paid for rebirth of the idea of Polish armed action. This approach essentially differed from the conception regarding activities of Galician politicians. For their purposes, the Polish Legions additionally emphasized the connections between Polish people and monarchy. An approval for the creation of trialist monarchy was supposed to be a reward for loyalty. Not all environments were so enthusiastic about it, especially taking into account the fact that in 1914, a significant part of Galicia with Lviv got occupied by Russia, what exposed military weakness of Austria. In September 1914, the activists of the National Democracy brought about the dissolution of the Eastern Legion, the soldiers of which acknowledged illegitimacy of further binding with Austria in large part. The structure of the formation was changed with maintenance of the name of the Polish Legions. One legion remained and legion

regiments were combined into high-level associations, i.e. brigades. J. Piłsudski became the Commander of I Brigade between 19th December 1914 and 27th September 1916, then Kazimierz Sosnkowski (1885-1969) to October 1916 and Marian Żegota-Januszajtis (1889-1973) to 30th July 1917. The II Brigade was established shortly and it was headed by Ferdynand Küttner between 8th May 1915 and 14th July 1916 and then by Stanisław Haller (1872-1940) to 19th February 1918. The III Brigade was commanded by Wiktor Grzesicki (1859-1917) between 8th May 1915 and 14th July 1916, then Stanisław Szeptycki (1867-1950) to 14th November 1916, Zygmunt Zeliński (1858-1925) to 24th April 1917, Bolesław Roja (1876-1940) to 30th July 1917. In summer 1915, about 15 thousand soldiers served in formations and another 10 thousand in rear and recruitment units. The troops of I Brigade fought in the Kingdom of Poland (surroundings of Nowy Korczyn, Opatowiec, Grotnik), in Podkarpacie region (the Battle of Łowczówek on 26th December 1914), surroundings of the Nida River (March 1915), Sandomierszczyzna (the Battle of Konary), Lubelszczyzna and Podlasie regions. The II Brigade fought at the borderland of Bukowina and Besarabia defending the gaps in the Karpaty Mountains, preserving the Hungarian Plain from Russian invasion and then squeezing the enemy behind the Dniester River (for example, a charging cavalry in Rokitna on 13th June). In summer 1915, the III Brigade of the Polish Legions appeared on the front in the region of Lubelskie, which then fought in the Styr River Valley and a year later was repelling Russian offensive under the command of Aleksiej Brusilow (1876-1925). The situation began to change together with taking control over the Kingdom of Poland by the Central Powers. Austro-Hungarians occupied Lublin on 30th July 1915 and Germans entered Warsaw on 5th August 1915¹³.

The new situation caused that J. Piłsudski demanded from the Central Powers to clarify their stance on the matter of Poland. Further development of the Legions was dependent on the fulfillment of this condition. The stance was not accepted by the politicians from the Supreme National Committee and the leader of the Military Department of the Supreme National Committee - Władysław Sikorski (1881-1943). They claimed that the extension of the Legions itself would strengthen the political position of Poland in the discussions with the Central Powers. The conflict was constantly growing, especially when J. Piłsudski lawlessly

¹³ Sztetzej: M. Węzowski, *Polski...*, chapters 2 and 3 (p. 52-284); J. Pajewski, *Odbudowa...*, chapters 3, 4, 5, 6, 7 (p. 57-116); J. Lewandowski, *Królestwo Polskie pod okupacją austriacką 1914-1918*, Warszawa 1980, passim; A. Chwojba A., *Historia Polski 1795-1918*, Kraków 2000, passim; P. Wandycz, *Pod zaborem. Ziemia Rzeczypospolitej w latach 1795-1918*, Warszawa 1994, passim.

suspended recruitment to the Legions until some clear concessions were made by the Central Powers regarding the matter of Poland. The Supreme National Committee regarded this as rowdiness being harmful to the matter. W. Sikorski was still conducting recruitment. J. Piłsudski began to create his own political and military base. Since August 1914, he was extending the three-partitions Polish Military Organisation (the name functioned since 22nd October 1914 and it had been nameless before; it was formed by merging the Union of Active Struggle with the groups of the Polish Army), which was supposed to transform into the Polish army over time. On the basis of military commissariats created in the Kingdom of Poland, he established the Polish National Organization headed by Witold Jodko-Narkiewicz (1864-1924). After military failures, the Polish National Organization was merged with the Supreme National Committee in November 1914. In December 1915, the Central National Committee was established, which consisted of the supporters of J. Piłsudski. He attempted to introduce his followers to left-wing and peasants' organizations (Convention of Organisation 'A', which played the role of secret leadership of Piłsudski's camp since the summer of 1917) and right-wing organizations (Convention of Organisation 'B')¹⁴. The prolonged acts of war and depletion of the Central Powers' reserves began to influence the matter of Poland in a beneficial way. The hopes for conclusion of separatist peace with Russia were disappearing. By means of the evaluation of Germany attitudes, its internalization was just a matter of time. Germany remaining allied with Austro-Hungary discarded the Austro-Polish solution already in April 1916. It was assumed that if the Kingdom of Poland had been adjoined to Galicia and Lodomeria, Polish people would have been given broad autonomy together with their own government and parliament within the framework of the Habsburg Monarchy. Germans referred to a wider plan, which assumed the creation of the so-called Mitteleuropa, i.e. Central Europe organized by Germans and serving for the interests of the power. A small, formally independent Polish country was supposed to exist in reality under the German patronage as an element of the bigger whole. The use of this solution was triggered by the military weakness of Austro-Hungary, which was not able to counteract the last offensive undertaken by Russians in June 1916 headed by Gen. A. Brusilow. As the Habsburg's army was chaotically withdrawing, Polish Legion's forces were putting up strong resistance, for example in the surroundings of Kostiućhówka delaying well-planned and well-organized

withdrawal. Austrians could not stand by the trialist solution. The initiative regarding the Polish statehood was finally taken over by Germans. On 12th August 1916, an agreement regarding this matter was concluded in Vienna. All regulations were published on 5th November 1916 in a text read by a German general and governor Hans von Beseler (1850-1921) in Warsaw and Austro-Hungarian general and governor Karl Kuk (1853-1935) in Lublin.

The manifesto announced the creation of the self-governing but not independent Kingdom of Poland with hereditary monarch and constitutional system. Detailed solutions regarding, for example borders and government appointment were postponed to the post-war period. The promise of the establishment of the Polish army was concrete information. This vision could not be left without any response from allies. In the New Year's order of tsar to the army issued on 25th December 1916, there was a statement that one of the war's objectives is "[...] *the creation of free Poland consisting of all three parts, which used to be detached so far [...]*". During the audience of Polish delegation, he claimed, what was then published in press, that Poland "[...] *would receive its own political system with its own legislative chambers and army [...]*".¹⁵ New circumstances, which were beneficial for the matter of Poland, occurred shortly. The February/March revolution in 1917 in Russia did not only cause the change of order but also contributed to the fact that the matter of Poland became to be treated seriously either in Russia or in the West. In the proclamation of the Soviet of Workers' and Soldiers' Deputies announced on 27th March 1917 *To the Polish nation*, there appeared a promise for the recognition of the right to independence "[...] *either national or international [...]*".¹⁶ Also, the Provisional Government in the proclamation approved on 29th March 1917 granted "[...] *full right to decide upon its faith according to its own will to the Polish fraternal nation. The Provisional Government ..., will help to establish the independent Polish country with all territories where Polish people are in majority, as warrant for long-lasting peace in the coming, newly organized Europe [...]*".¹⁷ Russia, which was becoming weaker and weaker, undertook activities for the benefits of local Poles. The Polish Liquidation Committee headed by Aleksander Lednicki (1866-1934) was established next to the Provisional Government. Most importantly, under the decision of the Commander in Chief of the Russian Army Gen. Laura Kornilowa (1870-1918) from June

15 M. Kukiel, *Dzieje...*, p. 600.

16 J. Pajewski, *Odbudowa...*, p. 153.

17 K. Kumanięcki, *Odbudowa...*, p. 67.

1917 and resolutions of the General Convention of Polish Soldiers, they began the organization of the Polish I Corps. It was supposed to fight at the side of Russia maintaining neutrality towards internal struggles. It was based on the Polish Rifle Division deriving from the formation of the Puławy Legion. The Commander in Chief of the Corps was Gen. Józef Dowbór-Muśnicki (1867-1937). A few months later, they began to organize the Polish II and III Corps. In these circumstances, the allied France started to develop the autonomous Polish army. The President of the republic Raymond Poincaré (1860-1934) signed an adequate decree. The army was commanded by Gen. Louis Archinard (1850-1932). The establishment of this formation was preceded by efforts lasting from the beginning of the war. The appearance of people coming from Russia, who were centered around R. Dmowski and local emigration conducted to their intensification. The Polish National Committee with registered office in Lausanne, and then in Paris, appointed on 15th August 1917, began to represent political interests in relation to allied countries and took care of the Polish army and Poles in the West. In September 1917, it was considered as the representation of the Polish government abroad by France as well as England, Italy and the USA then. The situation in the country underwent a change too. The anti-Russian front being a foundation for the alliance between Piłsudski and Germany during the functioning of the Provisional Council of State (established on 6th December 1916 and functioning until 14th January 1917) lost its significance in the face of revolution in Russia. J. Piłsudski finally finished with the Central Powers. The refusal to take an oath by the former Polish Legions in July 1917, which transformed into the Royal Polish Army (Polnische Wehrmacht) was a pretext for this. Insurgent soldiers of the Legions were interned in Szczypiorno and Benjaminowo and J. Piłsudski was imprisoned in military jail in Magdeburg. The Polish Military Organisation remained as a base for the Piłsudski's camp. The 'oath' crisis resulted in the deposition of the members of the Provisional Council of State. The actual breakdown of the eastern front caused the decrease of interest in the establishment of the Polish army and the matter of creating Polish statehood, which would protect Germany from the growing revolutionary ferment in Russia, started to play a bigger role. On 12th September 1917, the highest state authority of the kingdom, i.e. the Regency Council was established by the rescripts of two tsars. It consisted of archbishop Aleksander Kakowski (1862-1938), Zdzisław Lubomirski (1865-1943) and Józef Ostrowski (1850-1923). The Council started the construction of the basics of statehood from scratch, despite a range of competence limitations. In December 1917, it appointed

a government headed by Jan Kucharzewski (1876-1952). The Council of State appointed in February 1918 by a decree of the Regency Council was a makeshift of legislative authority (it was dissolved on 7th October 1918). Meantime, geopolitical situation was systematically undergoing changes.

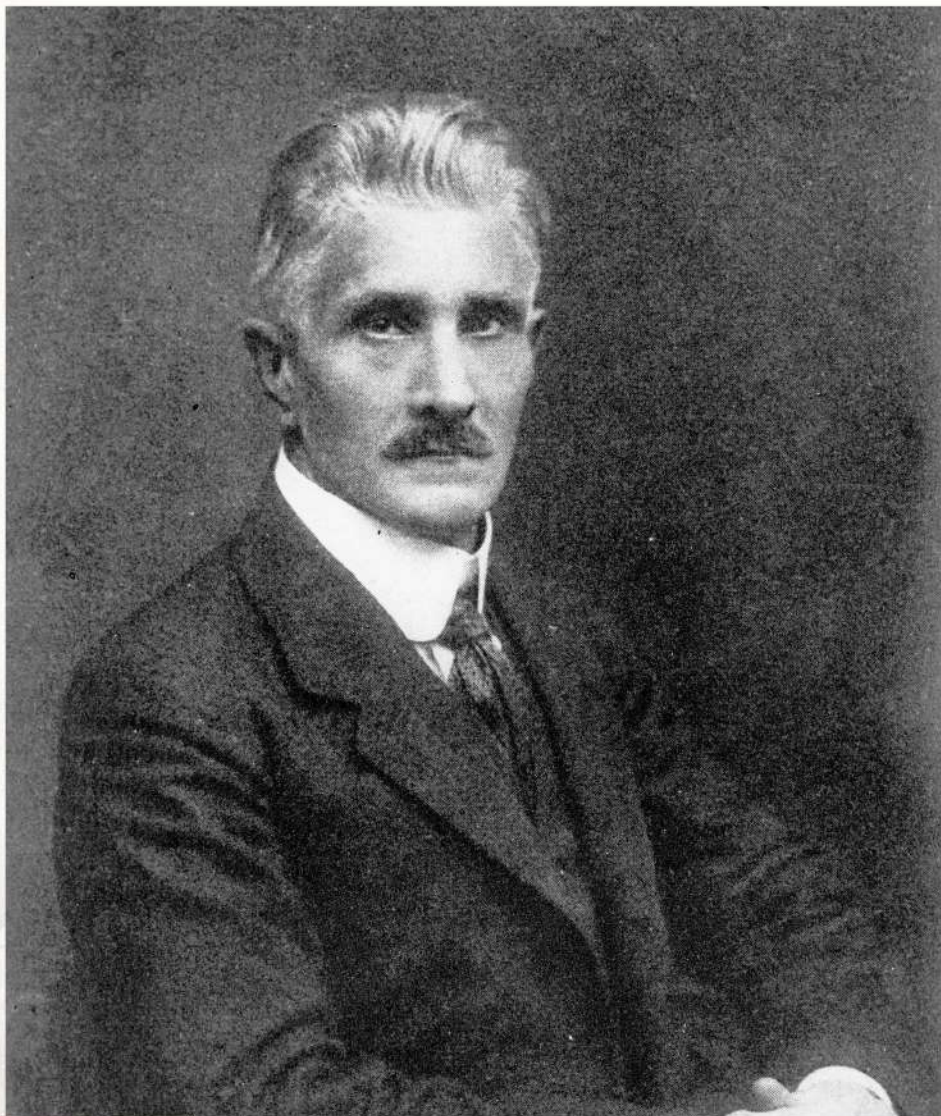
In October/November 1917, Bolsheviks carried out a coup in Russia. Russia began to plunge into a civil war. From December 1917 to January 1918, Bolsheviks were conducting peace negotiations with the Central Powers in Brześć nad Bugiem. After their breakdown by Russians, Germans and Austro-Hungarians concluded a treaty in Brześć nad Bugiem on 9th February 1918 with the Ukrainian People's Republic created by Ukrainian national movement. It constituted the recognition of Ukraine's independence and stated that Podlasie and Chełmszczyzna would be included in its borders. In response to this, the government of J. Kucharzewski handed in its resignation and the Regency Council deplored the new partition of Poland. In Galicia and Lodomeria, Polish people were protesting, striking, withdrawing from their positions as well as returning orders and distinctions back to the tsar on a mass scale. The remnants of the Legion troops (II Brigade within the frameworks of the Polish Auxiliary Corps), which after the 'oath' crisis decided to continue on the side of the Central Powers, started to rebel. As a form of protest, they left their positions near Rarańcza and broke through to Bukowina after a struggle with an Austrian regiment. Without facing virtually any resistance, Germans made their way through Russia occupying Belarus, Lithuania, Estonia, Latvia, Ukraine up to the Don River and Caucasus. Having no choice, Bolsheviks signed a peace treaty with Germans in Brześć nad Bugiem on 3rd March 1918. Russia recognized the independence of Ukraine and agreed to leave the fate of Poland, Lithuania, Belarus and Courland in the hands of Germans. As a result, in August 1918, the Council of People's Commissars cancelled all treaties regarding the partitions of Poland.

The new situation on the east of Europe caused that the Allies were treating Polish independence more and more seriously. The Inter-Allied Conference was debating in December 1917. Even though it was not published, they adopted a declaration expressing their agreement on the establishment of independent and indivisible Poland, the unrestrained economic and political development of which was the foundation of just and lasting peace in Europe¹⁸.

18 J. Pajewski, *Odbudowa...*, chapters 8-15 (p. 142-240); M. Wzosek, *Polski...*, chapters 3-5 (p. 203-482); A. Gatliski, *Józef Piłsudski...*, p. 159-200; A. Albert, *Najnowsza historia Polski 1918-1980. Part. 1. 1918-1939*, Londyn 1989, p. 26-37; Cz. Brzoza, A. Sowa, *Historia Polski 1918-1945*, Kraków 2007, p. 17-49; P. Wandycz P., *Pod zaborem...*, passim.

The President of the USA Thomas Woodrow Wilson (1856-1924), who on 8th January 1918 presented 14 peace theses to the United States Congress, took the floor. In the 13th point, there was a statement on Poland, i.e. "[...]

There should be created an independent Polish country, which would encompass terrains inhabited by undeniably Polish people, have free, safe access to the sea, and its political and economic independence as well as territorial

Ignacy Daszyński / Ignacy Daszyński, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

whole should be guaranteed by an international agreement [...]"¹⁹. These records were repeated during the following Inter-Allied Conference in Versailles on 3rd June 1918. The declaration was accompanied by the extension of the Polish Army in France, which allowed Poland become an outright ally of the Entente. The collapse of the Central Powers, which took place in the autumn of 1918 caused that Polish independence was becoming a fact.

Galicja was the first one to liberate itself taking benefit from the disintegration of the Habsburg's monarchy. Polish deputies sitting in the Vienna parliament adopted resolution on 15th October 1918 stating that hereafter they considered themselves as the citizens of the Polish State. On 29th October 1918, the National Council for Teschen Silesia was established, which consisted of representatives of all groupings. On 28th October 1918, the Polish Liquidation Committee consisting of representatives of all local clubs (except for conservatives) was created in Kraków by the initiative of Ignacy Daszyński (1866-1936). The Polish Liquidation Committee took over the authority in Kraków on 31st October. The presidium of the Polish Liquidation Committee was headed by Wincenty Witos (1874-1945). Polish people serving in the Austrian army and members of the Polish Military Organisation constituted armed forces. The Polish Liquidation Committee took over the authority on the west from the San River. The outbreak of revolution in Germany on 8th November 1918 foreshadowed sudden changes. In Warsaw, the Regency Council charged a member of the National Democracy Józef Świeżyński (1868-1948) with a task to establish a government. On 11th November 1918, J. Piłsudski, who had got back from Magdeburg a day before, was given chief command over the army and full state authority on 14th November. The Regency Council dissolved itself then. In Lublin, the followers of J. Piłsudski, socialists and Peasant Party's members with the support of the Polish Military Organisation created the Provisional People's Government of the Republic of Poland on 6th/7th November headed by Ignacy Daszyński. In the published *Manifesto*, he announced far-reaching social reforms. After the arrival of J. Piłsudski to Warsaw, the so-called Government of Ignacy Daszyński handed in a resignation passing him its privileges. J. Piłsudski established a government under the same name as the one in Lublin, i.e. the Provisional People's Government of the Republic of Poland, which was headed by a socialist Jędrzej Moraczewski (18th November)²⁰. A complicated

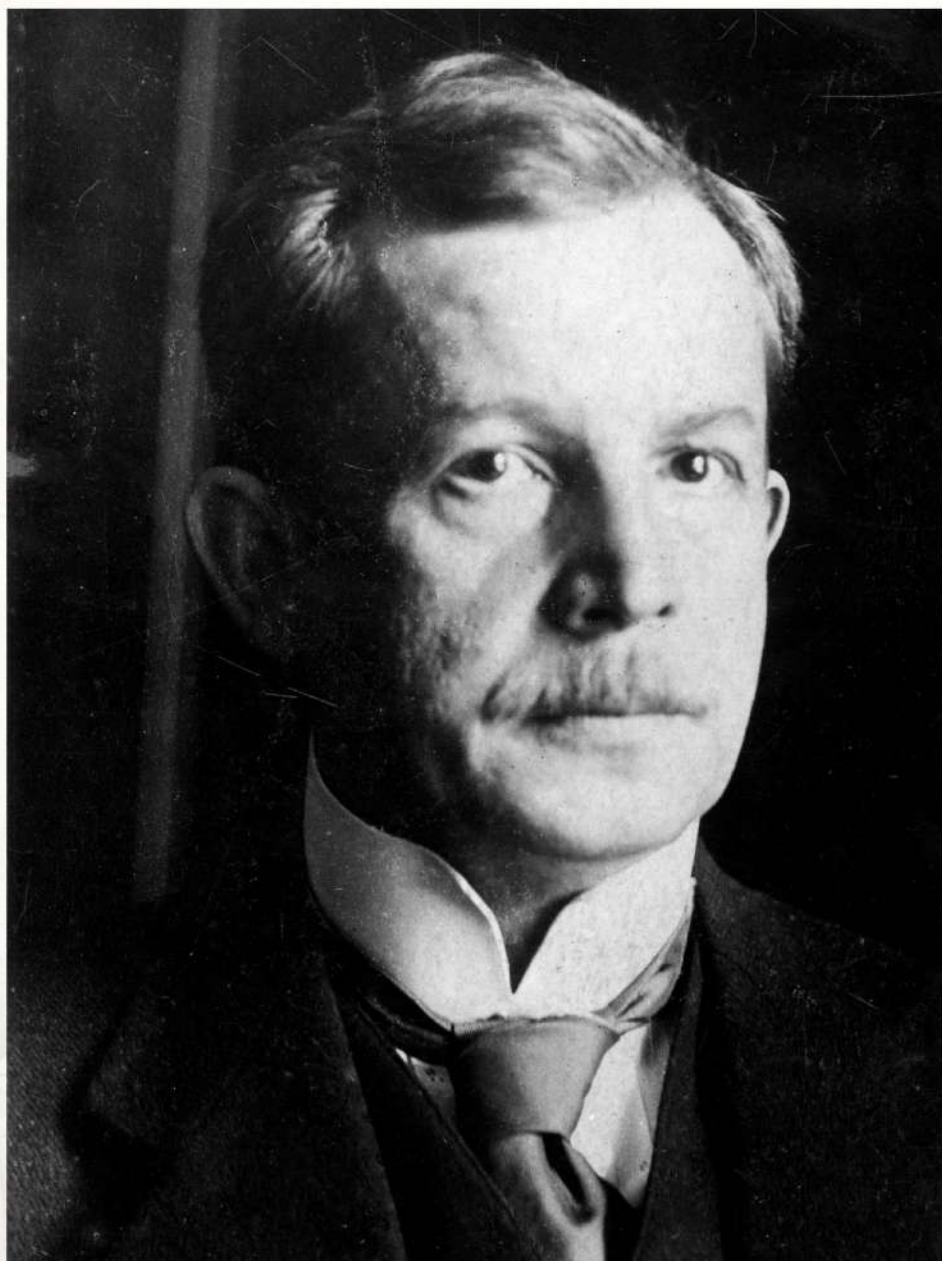
¹⁹ J. Holzer, J. Molenda, *Polska...*, p. 274.

²⁰ A. Ajnenkiel, *Od rządów ludowych do przewrotu majowego. Zarys dziejów politycznych Polski 1918-1926*, Warszawa 1978, p. 9-72; A. Pajewski, *Odbudowa...* chapters 9-20, p. 116-304; M. Wrzosek, *Polski...* chapters 3-5, p. 203-499.

process of building the new Republic of Poland either in an internal or external dimension began. Apart from aspects regarding the system, a fundamental role was played by a matter of establishing borders, which they had to fight for, either diplomatically or military, e.g. with Germany for Poznańskie and Śląsk, Bolshevik Russia for the so-called Eastern Borderlands, Lithuania for Wileńszczyzna, Ukraine for Eastern Galicia, Czech Republic for Teschen.

The finishing of military actions in Western Europe approved in Compiègne on 11th November 1918 did not mean peace on the east. The dismantlement of Austro-Hungarian army had begun in Galicia still before signing of ceasefire. On the terrains occupied by Germans, the process was progressing since 11th November. Since 1st November, the first fights between Polish and Ukrainian troops took place on the east from Przemyśl and the San River, in Lviv among others, where the Polish Interim Management Committee had power. Also, the conflict between the National Council for Teschen Silesia and its Czech equivalent was growing. In the period of J. Moraczewski's government rule, the area of the state encompassed a small terrain of the Kingdom of Poland and Western Galicia with an enclave in the Duchy of Teschen having about 140 thousand km². In many places of the kingdom, real authority was taken by Germans. The eastern border was designated by the Białystok-Grajewo railway line. The area did not suit the aspirations of any significant Polish political powers either in the country or on emigration.

There began the process of shaping borders, which lasted between the autumn 1918 and summer 1922. Their shape was the resultant of military and diplomatic actions as well as a derivative of conception of incorporation promoted by the National Democracy and conception of federation made by the Piłsudski's camp. The situation was particularly complicated on the east, where Austro-Hungarians created their own vassal Ukrainian state with the Central Council of Ukraine supported by Germans. Taking benefits from the Austrian support, Ukrainians took control over Lviv and at the turn of 31st October and 1st November 1918 and then the whole territory of the Eastern Galicia between the Zbrucz and San Rivers. The establishment of the West Ukrainian People's Republic was proclaimed in Lviv on 1st November 1918. Local Poles immediately undertook fight against the Ukrainian troops. Even though they were driven out of the city, the blockade still lasted. Only the offensive of Polish troops moved the front to the east, where fights lasted until the summer of 1919 and the Polish Army moved Ukrainians beyond the Zbrucz River. The authority over the Eastern Galicia

Wojciech Korfanty / Wojciech Korfanty, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1925)

was taken over by the Interim Management Committee with its residence in Lviv established on 25th November 1918. Since the end of 1918, there were fights in Volhynia, where Volodymyr-Volynskyi and Kovel got occupied and the forces were combined with the southern front within the region of Rava-Ruska²¹. Together with the

Wyroczanie wojska polskiego na Śląsk / Entering Silesia by the Polish army
fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1921)

changes of eastern borders, the frameworks of new political system of Poland were being shaped.

On 22nd November 1918, the organization of temporary state authorities was established by a decree on the Highest Representative Authority of the Republic of Poland. J. Piłsudski as the Temporary Chief of State received control in the state until the call of the Constituent Assembly and held the position of the Commander in Chief of the Polish Army. On 28th November 1918, the Temporary Chief of State ordered an election for the Legislative Sejm (it was held on 26th January 1919) and defined democratic voting system. Another step was to pass the resolution called the "Small Constitution" by the Legislative Sejm on 20th February 1919. The parliament accepted the resignation of J. Piłsudski from his position of the Temporary Chief of State giving him another slightly limited position in terms of competences, i.e. the Chief of State in accordance with the adopted basic law. The Constitution also defined his competencies regarding the Sejm and government. At the same time, the legalizing of foregoing structure of central authorities took place, what was conducive to the unification of power. The process was progressing from November 1918, when the Polish Liquidation Committee and National Council for Teschen Silesia were the first to approve the Warsaw's

21 Szerzej: J. Pajewski, *Budowa II Rzeczypospolitej 1918-1926*, Kraków 1995; L. Mroccka, *Spór o Galicję Wschodnią 1914-1923*, Kraków 1998; H. Dominiczak, *Granice wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939*, Warszawa 1992; P. Losowski, *Konflikt polsko-łitewski 1918-1920*, Warszawa 1996.

government. The Polish Liquidation Committee after the fusion with the Polish Interim Management Committee having authority in the Eastern Galicia turned into the Governing Commission for Galicia, Teschen Silesia, Spiš and Orava. It functioned until March 1919, when it was substituted by the General Government Delegate²². Also, the structures of national authorities began to be shaped in the Prussian part of the Polish land.

In the Greater Poland region, the Supreme People's Council was established on 3rd December 1918 as the representation of the Prussian partition. On 27th December 1918, an uprising broke out in Poznań, which brought the liberation of a part of the Greater Poland from the German rule. Within a dozen days, insurgents occupied the area of 25 thousand km². They began to create the Greater Poland Army commanded by Gen. J. Dowbór-Muśnickim, Lt. Col. Julian Stachiewicz (1890-1934) and, then, Col. Władysław Anders (1892-1970) as the chief of staff. The truce signed in Trier on 16th February 1919 sanctioned the successes of the uprising²³. The legislative and executive power on the liberated territory was held by the Commissariat of the Supreme People's Council. It

Pobyt marszałka Polski Józefa Piłsudskiego w Katowicach / Stay of Polish marshal Józef Piłsudski in Katowice, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1922)

became subordinate to Warsaw after signing a peace treaty with Germany in Versailles on 28th June 1919. The act passed on 1st August 1919 declared that Polish lands, which became a part of the Republic of Poland under the Treaty of Versailles, were subject to the full authority of central organs, i.e. Sejm, Chief of State and ministers. It maintained temporary individuality (three years long) in the organization of these territories, what was reflected by the existence of minister's position in the former Prussian

22 A. Ajnenkiel, *Spór o model parlamentaryzmu polskiego do roku 1926*, Warszawa 1972, p. 165-253; idem, *Polskie konstytucje*, Warszawa 1991, p. 205-222.

23 Szerzej: A. Czubiński, *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919. Geneza, charakter, znaczenie*, Poznań 2002.

Powstania śląskie i plebiscyt / Silesian Uprising and plebiscite

Uroczystości z okazji przyłączenia Wileńszczyzny do Polski / Ceremony on the occasion of adjoining Wileńszczyzna to Poland
 fot. J. Bulhak / Narodowe Archiwum Cyfrowe (1922)

district. The first minister was Władysław Seyda (1879-1967). The unification of Polish representation appearing on the international arena played an important role. J. Piłsudski was seeking understanding with the Polish National Committee in Paris headed by Roman Dmowski and Ignacy Paderewski (1860-1941). The coalitional powers regarded the Committee as the official Polish representation. The objective was fulfilled after the establishment of a new cabinet with Ignacy Paderewski being the Prime Minister and Minister for Foreign Affairs. At that time, the representatives of the Temporary Chief of State were a part of the Committee in Paris, which lost its character of quasi-government limiting its tasks to the representation of Polish interests during a peace conference. Over time, its agendas were taken over by an official Polish delegation for a peace conference, which was headed by R. Dmowski and I. Paderewski. The Polish National Committee was officially dissolved on 15th August 1919. By that time, the international recognition of the existence of Poland through establishing diplomatic relations or separate declarations took place. Austria did it on 11th November 1918, Germany on 21st November 1918, Bolshevik Russia on 27th November 1918, allied and associated countries performed it in a conclusive way allowing Polish delegation to participate in deliberations on 15th January 1919, the USA

on 30th January 1919, France on 23rd February 1919, the Great Britain on 25th February and Italy on 27th February 1919. The normalization of international legal situation of Poland was conducive to the peaceful shaping of borders²⁴.

The western and northern borders of Poland were designated under the peace treaty with Germany signed in Versailles on 28th June 1919. Germans abdicated the rights for Pomerania and part of the Greater Poland, which had not been liberated as a result of the Greater Poland Uprising. In the Olsztyn and Kwidzyn Districts in the Eastern Prussia and Powiśle as well as Upper Silesia, the treaty provided for conducting a plebiscite, during which people were supposed to state their opinions if they want to be incorporated into Poland or Germany. It was conducted in Prussian districts (Poviats of Olsztyn, Reszel, Nidzica, Ostróda, Szczytno, Pisz, Elk, Giżycko, Olecko, Biskupiec, Kwidzyn, Sucha Beskidzka, Sztum, Malbork) on 11th July 1920. It encompassed the area of about 15 thousand km². Its results turned out to be unfavorable for Poland. On the terrain of Prussia, 2.2% votes opted for Poland (7980 votes) and in Powiśle, it amounted to 7.6% votes (7947). Five

²⁴ P. Lossowski, *Kształtowanie się państwa polskiego i walka o granice (listopad 1918-czerwiec 1921)*, [in:] *Historia dyplomacji polskiej*, T. IV. 1918-1939 edited by P. Lossowskiego, Warszawa 1995, p. 79-177.

Wincenty Witos / Wincenty Witos, fot. L. Jaruński / Narodowe Archiwum Cyfrowe

villages in Powiśle and three in the Eastern Prussia were incorporated into Poland²⁵. In the Upper Silesia, the plebiscite was carried out on 20th March 1921. 479 414 (40.4%) people voted for adjoining Poland and 706 820 (59.6%) voted for becoming a part of Germany. The results based on particular communes were more favorable for Poland. The number of communes voting for Poland was equal to 683 and 792 of them opted for Germany, i.e. 46.3% i 53.7% respectively. On 2nd/3rd May 1921, there broke out an uprising against the

Przejmowanie urzędów śląskich od Międzynarodowej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej przez przedstawicieli rządu polskiego / Capturing Silesian offices from the Inter-Allied Commission of Control and Plebiscite by the representatives of Polish government fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1922)

intentional incorporation of the whole territory into Germany. It was the third uprising of Polish people on this terrain. The first one lasted from 16th to 24th August 1919 and it broke out of its own accord as the reaction on the arrest of members of the Polish Military Organisation and German repressions. The second one broke out at night on 19th/20th August 1920 and lasted to 25th August. It was headed by Alfons Zgrzebniok (1891-1937). The third one lasted to 5th July 1921 and it was commanded by Wojciech Korfański (1873-1939). The Inter-Allied Commission for the Government and Plebiscite in Upper Silesia brought an end to the fighting on 28th June. Under the resolution of the Nations League from 19th October 1921, which was approved by the Conference of Ambassadors in Paris next day, Poland received 3225 km² amounting to 29% of disputed plebiscite territory from 46% of general population. Details referring to the relations between Poland and Germany on these terrains were regulated by a convention concluded on 15th May 1922 in Geneva. The area of Poland increased by the Poviats of Katowice, Chorzów (formerly Königshütte), Rybnik, Pszczyna, majority of

25 Szerzej: W. Wrzesiński, *Polaka-Prusy Wschodnie: plebiscyty na Warmii i Mazurach oraz na Powiślu w 1920 roku*, Olsztyn 2010.

Tarnowskie Góry and Lubliniec, part of Bytom, Gliwice, Zabrze (without Gliwice, Bytom, Zabrze), Racibórz. Since 20th June 1922, the Polish army began to enter these areas and the Inter-Allied Commission officially forwarded the authority to Poland²⁶. Despite prior intentions of the powers, Gdańsk was not incorporated into Poland. Together with adjoining terrains, an autonomous city-state was established called the Free City of Danzig (area of 1893 km²) remaining under the charge of the newly established Nations League. Running foreign affairs of Gdańsk was entrusted to Poland, as it was a part of customs territory of Poland. As a result of signing a convention on 9th November 1920 (so-called Paris Convention) and 24th October (so-called Warsaw Convention), Poland was granted a number of privileges on this area, which guaranteed free access to sea among others²⁷.

The southern border of Poland was partially designated by the peace treaty with Austria signed on 10th September 1919 in Saint Germain en Laye. Under its provisions, the Supreme Council authorized the Polish government to temporarily occupy the Eastern Galicia by the Zbrucz River. A dispute with Czechoslovakia over Teschen Silesia, Spiš and Orava ended up unfavorably for Poland. Despite temporary agreement concluded on 5th November 1918 between the National Council of the Duchy of Teschen and Czech National Council of Orava as well as the Slovak-Polish agreement from Poprad and Chyżne from 24th and 31st December 1918, the situation rapidly changed. The disputed area of Teschen Silesia was occupied by the Czech army between 23rd and 30th January 1919. An agreement concluded on 3rd February 1919 sanctioned the Czechoslovak conquests. At the end of September 1919, the Supreme Council made a decision to carry out a Polish-Czechoslovak plebiscite. Finally, on 28th July 1920, the Council of Ambassadors decided to abandon the plebiscite making use of a difficult situation of Poland fighting against the Bolshevik Russia. From the terrain of the former Duchy of Teschen, Spiš and Orava, Poland received a territory with the area of 1009 km² inhabited by 143 thousand people, whereas Czechoslovakia gained the area of 1273 km² inhabited by 284 thousand people²⁸.

The matter of eastern border was also a subject of interest for the great powers. In spring 1919, they agreed on

26 Szerzej: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982; *Powstania Śląskie i plebiscyt w procesie zrastania się Górnego Śląska z Macierzą*, Collective work edited by A. Brożka, Bytom 1993.

27 Szerzej: T. Maciejewski, *Ustrój konstytucyjny i sądowy Napoleoński (1807-1814) i Wersalski (1920-1939) Wolnego Miasta Gdańska w rozwoju prawnohistoryczno-porównawczym*, Gdańsk 2017.

28 Szerzej: M. K. Kamiński, *Konflikt polsko-czeski 1918-1921*, Warszawa 2001.

Wizyta Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego w Rumunii / Visit of the Chief of State Józef Piłsudski in Romania, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1922)

the temporary eastern border of Poland on the basis of territorial coverage of Polish population, which generally overlapped with the eastern borders of the former Kingdom of Poland. In the following months, this matter was repeatedly discussed. The border came in many shapes. It was not acceptable either for the supporters of federation or incorporation ideas. At that time, Poland started its offensive on the northern east occupying Vilnius on 19th April and Baranavichy and Smorgon then. A conflict with Lithuania regarding Vilnius as its capital became a fact. There were also some fights with the Bolshevik Russia. In May 1919, the Polish army started an offensive in Galicia. Ukrainians failing in fights with Bolsheviks and Poles were driven out from Volhynia, where Polish and Bolshevik military confrontation took place. In June 1919, the Supreme Council agreed to fill the Eastern Galicia with Polish people up to the line of the Zbrucz River announcing a plebiscite at the same time. Having achieved the line of the Styr River in Volhynia and Zbrucz River at the south, J. Piłsudski concluded a truce with Semen Petlura (1879-1926) fighting against Bolsheviks in September 1919. The Ukrainian front apparently became the Bolshevik and Polish front like Belarusian one before. In November 1919, the Supreme Court granted Poland a 25-year mandate on behalf of the Nations' League

to administer Galicia. The Bolshevik and Polish war being finally successful for Poland, which was waged with changing fortune, was finalized by a peace treaty signed in Riga on 18th March 1921. It was preceded by the conclusion of truce on 12th October 1920 and disruption of military action on 18th October 1920. The war costed a quarter of a million lives, material losses were estimated to amount to 10 bn Swiss francs and indebtedness reached 1.5 billion Swiss francs. The designated border was not written into the incorporation aspirations of the National Democracy (the so-called Dmowski's line) as well as stroke out federation conceptions²⁹.

The final phase of shaping borders of the inter-war Poland was related to a highly complex conflict with Lithuania about the affiliation of Wileńszczyzna region. The agreement signed in Suwałki on 7th October 1920 designated a demarcation line on a part of the disputed territory. On the eve of the entry into force of this agreement, i.e. on 9th October 1920, the allegedly insurgent Polish troops commanded by Gen. Lucjan Żeligowski

29 M. Kozłowski, *Zapomniana wojna. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918-1919*, Bydgoszcz 1999; H. Dominiczak, *Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939*, Warszawa 1992, passim; N. Davies, *Orzeł biały, czerwona gwiazda. Wojna polsko-bolszewicka 1919-1920*, Kraków 1997, passim; P. Lossowski, *Kształtowanie...*, p. 138-218.

(1865-1947) violated the line and occupied previously lost Vilnius. They created there the quasi-state of the Central Lithuania, where after election, the Parliament of Vilnius was established. On 20th February 1922, its members adopted a resolution on the incorporation of Wileńszczyzna region to the Republic of Poland. On 3rd March 1922, the Polish government and delegation of the Parliament of Vilnius signed the act of merging the Vilnius land with Poland. The Central Lithuania got incorporated. The final element completing the process of Polish borders' temporality was a resolution of the Council of Ambassadors of great powers from 15th March 1923³⁰. It finally recognized the eastern and northern borders of Poland. Since then, Poland officially had the area of 388.6 thousand km² with the circuit of borders being

Wizyta marszałka Ferdynarda Focha w Warszawie / Visit of Marshal Ferdinand Foch in Warsaw, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1923)

equal to 5534 km. Territories with the area of 260 thousand km² used to be a part of the Russian empire, 80 thousand km² belonged to Austro-Hungary and 48.6 km² was under Prussian rule in the past³¹.

The foundations of political system were also determined by that time. On 15th July 1920, the Constitutional Act containing the organic statute of the Śląskie Voivodeship was concluded and a new basic law was adopted on 17th March 1921, i.e. the so-called March Constitution. Its entering into force was regulated by a transitional act from 18th March 1921. It provided that the Legislative Sejm would exist by the time of gathering sejm and senate, what took place on 28th March 1922. The Chief of State had authority by the time of taking up the post of president on 14th December 1922. The first president was Gabriel Narutowicz (1865-1922), who after being killed, was replaced by Stanisław Wojciechowski (1869-1953) on 20th December 1922. In

30 P. Lossowski, *Konflikt...*, passim.

31 Cz. Brzoza, A. L. Sowa, *Historia Polski...*, p. 50-52.

the years of 1922-1923, a range of executive laws were adopted to the constitution. The system was based on the continuity of existence of the Polish State, republican form of political system, principles of nation sovereignty, parliamentary democracy, separation of powers, parliamentary system of government and liberal state. During this period, i.e. from June 1921 to March 1923, there also occurred the stabilization of Poland's international position³². The independence of the Polish State after the years of captivity as well as political, diplomatic and organizational measures undertaken in the years 1914-1920 became a fact.

Pobyt Józefa Piłsudskiego we Lwowie / Stay of Józef Piłsudski in Lviv fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1923)

Uroczystość odsłonięcia Pomnika Wolności w Rudzie Śląskiej / Ceremony of unveiling the Monument of Liberty in Ruda Śląska fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1924)

NARODOWE
ARCHIWUM
CYFROWE

Text:
dr hab. Tomasz Kawski, professor of UKW
Photos: Narodowe Archiwum Cyfrowe

32 P. Lossowski, *Stabilizacja pozycji międzynarodowej Polski (czerwiec 1921-marzec 1923)*, [in:] *Historia dyplomacji...*, p. 178-218; J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1987, p. 425-447.

Bibliographic reference:

- Achmatowicz A., *Polityka Rosji w kwestii polskiej w pierwszym roku Wielkiej Wojny 1914-1915*, Warszawa 2003.
- Ajnenkiel A., *Historia Sejmu Polskiego*, t. II, cz. 2. *II Rzeczypospolita*, Warszawa 1989.
- Ajnenkiel A., *Od rządów ludowych do przewrotu majowego*, Warszawa 1978.
- Badziak K., *W oczekiwaniu na przełom. Na drodze od odrodzenia do załamania państwa polskiego: listopad 1918-czerwiec 1920*, Łódź 2004.
- Bzozza Cz., *Polska w czasach niepodległości i drugiej wojny światowej (1918-1945)*, Kraków 2001.
- Bzozza Cz., A. L. Sowa, *Historia Polski 1918-1945*, Kraków 2007.
- Chwalba A., *Historia Polski 1795-1918*, Kraków 2000.
- Czubiński A., *Dzieje najnowsze Polski do roku 1945*, Poznań 1994.
- Czubiński A., *Historia Polski XX wieku*, Poznań 2000.
- Czubiński A., *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919. Geneza, charakter, znaczenie*, Poznań 2002.
- Davies N., *Orzeł biały, czerwona gwiazda. Wojna polsko-bolszewicka 1919-1920*, Kraków 1997.
- Dominiczak H., *Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939*, Warszawa 1992.
- Eckert M., *Historia Polski 1914-1939*, Warszawa 1990.
- Encyklopedia Historii Drugiej Rzeczypospolitej*. Redakcja naukowa A. Garlicki, Z. Landau, W. Roszkowski, Warszawa 1999.
- Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982.
- Faryś J., *Historia Polski od 1918 do 1939 roku*, Poznań 1997.
- Friszke A., *O kształt niepodległej*, Warszawa 1989.
- Garlicki A., *Józef Piłsudski 1867-1935*, Warszawa 1990.
- Garlicki A., *U źródeł obozu belwederskiego*, Warszawa 1978.
- Historia Polski (P4N)*, t. IV, 1918-1939, cz. 1-4, pod red. T. Jędruszczyka, Warszawa 1969-1984.
- Holzer J., Molenda J., *Polska w pierwszej wojnie światowej*, Warszawa 1973.
- Kamiński M. K., *Konflikt polsko-czeski 1918-1921*, Warszawa 2001.
- Kamiński M. K., Zacharias M. J., *Polityka zagraniczna Rzeczypospolitej Polskiej 1918-1939*, Warszawa 1998.
- Karski J., *Wielkie mocarstwa wobec Polski 1919-1945. Od Wersalu do Jalty*, Warszawa 1992.
- Klimecki M., *Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Galicję Wschodnią 1918-1919*, Warszawa 2000.
- Konopczyński W., *Historia polityczna Polski 1914-1945*, Warszawa 1995.
- Korobowicz A., Witkowski W., *Historia ustroju i prawa polskiego (1772-1918)*, Kraków 2001.
- Kozłowski E., Wrzosek M., *Historia oręta polskiego 1795-1939*, Warszawa 1984.
- Kozłowski M., *Zapomniana wojna. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918-1919*, Bydgoszcz 1999.
- Krasuski J., *Tragiczna niepodległość. Polityka zagraniczna Polski w latach 1919-1943*, Poznań 2000.
- Krasuski J., *Stosunki polsko-niemieckie 1919-1932*, Poznań 1975.
- Lewandowski J., *Królestwo Polskie pod okupacją austriacką 1914-1918*, Warszawa 1980.
- Listopad 1918 z perspektywy osiemdziesięciolecia*, red. Cz. Osękowski, Zielona Góra 2000.
- Lossowski P., *Konflikt polsko-litewski 1918-1920*, Warszawa 1996.
- Lossowski P., *Kształtowanie się państwa polskiego i walka o granice (listopad 1918-czerwiec 1921)*, [w:] *Historia dyplomacji polskiej*. T. IV. 1918-1939 pod red. P. Lossowskiego, Warszawa 1995, s. 79-177.
- Mackiewicz (Cat) S., *Historia Polski od 11 listopada 1918 do 5 lipca 1945 r.*, Londyn [1993].
- Materski W., *Na Wiedeń. II Rzeczypospolita wobec Sowietów 1918-1943*, Warszawa 2005.
- Milewska W., Nowak J. T., Zientara M., *Legiony Polskie 1914-1918. Zarys historii militarnej i politycznej*, Kraków 1998.
- Mrocza L., *Spór o Galicję Wschodnią 1914-1923*, Kraków 1998.
- Nalęcz T., *Polska Organizacja Wojskowa 1914-1918*, Wrocław 1984.
- Niepodległość Polski w 1918 roku a procesy państwowotwórcze w Europie Środkowo-Wschodniej*, pod red. Z. Matkowskiego, Lublin 1996.
- Pajak J. Z., *Od autonomii do niepodległości. Kształtowanie się postaw politycznych i narodowych społeczeństwa Galicji w warunkach Wielkiej Wojny 1914-1918*, Kielce 2012.
- Pajewski J., *Budowa II Rzeczypospolitej 1918-1926*, Kraków 1995.
- Pajewski J., *Odbudowa państwa polskiego 1914-1918*, Warszawa 1985.
- Pobóg-Malinowski W., *Najnowsza historia polityczna Polski 1864-1945*, t. 1-3, Londyn 1953-1960.
- Powstania Śląskie i plebiscyt w procesie zrastania się Górnego Śląska z Macierzą*. Praca zbiorowa pod red. A. Brozka, Bytom 1993.
- Powstanie II Rzeczypospolitej. Wybór dokumentów 1866-1925*, pod red. H. Janowskiej i T. Jędruszczyka, Warszawa 1984.
- Prezycenci i premierzy Drugiej Rzeczypospolitej*. Pod red. A. Chojnowskiego i P. Wróbla, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992.
- Rezler M., *Powstanie wielkopolskie 1918-1919*, Poznań 2016.
- Rok 1918. Odrodzona Polska w nowej Europie*, Warszawa 1999.
- Roszkowski W., *Historia Polski 1914-2004*, Warszawa 2005.
- Śliwa M., *Wielka historia Polski 1918-1939*, Kraków 2000.
- Topolski J., *Polska dwudziestego wieku (1914-1999)*, Poznań 1999.
- Wandycz P., *Pod zaborami. Ziemia Rzeczypospolitej w latach 1795-1918*, Warszawa 1994.
- Wąpiński R., *Roman Dmowski*, Lublin 1988.
- Wrzesiński W., *Polska-Prusy Wschodnie: plebiscyty na Warmii i Mazurach oraz na Powiślu w 1920 roku*, Olsztyn 2010.
- Wrzosek M., *Polski czyn zbrojny podczas pierwszej wojny światowej 1914-1918*, Warszawa 1990.
- Zaremba P., *Historia dwudziestolecia (1918-1939)*, Wrocław 1991.
- Zielinski H., *Historia Polski 1914-1939*, Wrocław 1982.
- Zarnowski J., *Listopad 1918*, Warszawa 1982.
- Zarnowski J., *Polska 1918-1939. Praca, technika, społeczeństwo*, Warszawa 1999.
- Zarnowski J., *Spółczesność Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939*, Warszawa 1973.

SIERPIEŃ 1914. Tutaj zaczęła się
wolna Polska

Wymarsz Pierwszej Kompanii Kadrowej do Kongresówki - zdobycie Kielc. Sztab oficerów legionowych z komendantem Józefem Piłsudskim / March of the 1st Cadre Company to the Congress Poland - conquest of Kielce. A staff of legionary officers with their commander Józef Piłsudski, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1914)

Kielce są wyjątkowo drogie myślom i wspomnieniem wielkiej części legionistów, bo tu był pierwszy pocałunek wojny, bo to był pierwszy krok do awantur naszych girlandy - to słowa Józefa Piłsudskiego, zasłużonego działacza niepodległościowego i wybitnego polityka, który wielokrotnie bardzo ciepło wypowiadał się o stolicy województwa świętokrzyskiego.

Polski ruch niepodległościowy na przełomie pierwszej i drugiej dekady XX wieku odrodził się w zaborze austriackim, gdzie Polacy cieszyli się w niewoli sporą autonomią. Na czołową postać tego ruchu wyrastał Józef Piłsudski. W 1908 roku powołał we Lwowie tajny Związek Walki Czynnej, a następnie, legalnie działające, Związki Strzeleckie we Lwowie i Towarzystwo Strzelec w Krakowie. Organizacje stawiały sobie za cel przygotowanie zbrojnego powstania w zaborze rosyjskim oraz kształcenie ludzi, którzy podołaliby w przyszłości temu zadaniu, zarówno organizacyjnie, jak i militarnie. Związki strzeleckie tuż przed wybuchem I wojny światowej skupiały kilka tysięcy członków.

Pod koniec czerwca 1914 roku, po zabójstwie w Sarajewie austriackiego następcy tronu, arcyksięcia Franciszka Ferdynanda, wielka wojna w Europie wisiła w powietrzu. Zaborcy mieli stanąć przeciwko sobie, a Piłsudski i jego otoczenie wiedzieli, że grzechem byłoby nie wykorzystać tej sytuacji. Do spodziewanego konfliktu zbrojnego, w którym po jednej stronie stanęli Niemcy i Austria, a po drugiej Rosja, doszło w pierwszych dniach sierpnia 1914 roku. Józef Piłsudski zarzą-

dził w tym czasie mobilizację oddziałów strzeleckich.

W przemówieniu wygłoszonym do I Kompanii w dniu jej sformowania Piłsudski mówił: „Odtąd nie ma ani Strzelców, ani Drużyniaków. Wszyscy, co tu jesteście zebrani, jesteście żołnierzami polskimi. Znosząc wszelkie odznaki specjalnych grup. Jedynym waszym znakiem jest odtąd orzeł biały. (...) Żołnierze!... Spotkał was ten zaszczyt niezmierny, że pierwszy pój-

Wymarsz Pierwszej Kompanii Kadrowej do Kongresówki - biwak w okolicach Kielc / March of the 1st Cadre Company to the Congress Poland - a camp in the surroundings of Kielce fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1914)

dziecie do Królestwa i przestąpić granicę rosyjskiego zaboru, jako czołowa kolumna wojska polskiego idącego walczyć za oswobodzenie ojczyzny. Wszyscy jesteście równi wobec ofiar,

Wymarsz Pierwszej Kompanii Kadrowej do Kongresówki - zdobycie Kielc. Bolesław Wieniawa-Długoszowski na koniu / March of the 1st Cadre Company to the Congress Poland - conquest of Kielce. Bolesław Wieniawa-Długoszowski on a horse, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1914)

jakie ponieść macie. Wszyscy jesteście żołnierzami. Nie nazywam szarż, każę tylko doświadczeńszym wśród was pełnić funkcje dowódców. Szarże uzyskacie w bitwach. Każdy z was może zostać oficerem, jak również każdy oficer może znów zejść do szeregowców, czego oby nie było... Patrzę na was, jako na kadry, z których rozwinąć się ma przyszła armia polska, i pozdrawiam was, jako pierwszą kadrową kompanię”.

6 sierpnia 1914 roku z krakowskich Oleandrów wyruszyła I Kompania Kadrowa, pierwszy regularny oddział armii polskiej od zakończenia powstania styczniowego. O godz. 9.45 żołnierze Kadrowki obalili szopy graniczne państw zaborczych w Michałowicach. Następnie z rąk rosyjskich wyzwolili kolejno: Stomniki, Miechów, Jędrzejów (9 sierpnia) i Chęciny (11 sierpnia). Do Kielc weszli 12 sierpnia, zajmując najważniejsze punkty, m.in. dworzec kolejowy, rynek. Kielce stały się wtedy pierwszą stolicą odradzającej się Rzeczypospolitej. Marsz Kadrowki nie zakończył się 12 sierpnia. Zakończył się cztery lata później wielkim zwycięstwem, jakim było odzyskanie przez Polskę niepodległości.

Armia rosyjska, po zaciętych walkach, już 13 sierpnia zmusiła oddziały strzelców Piłsudskiego do wycofania się z miasta w kierunku Chęciny. Tymczasem w połowie sierpnia powołano Legiony Polskie, które miały walczyć u boku Armii Austro-Węgierskiej. Strzelcy Piłsudskiego, którzy oczywiście weszli w skład tej formacji, ponownie zajęli Kielce 19 sierpnia i pozostali w mieście do 10 września.

Kadrowka jako pierwsza polska formacja zbrojna przekroczyła granice zaborów. Garstka żołnierzy stała się zalążkiem Legionów Polskich, które w latach I wojny światowej swoim wysiłkiem zbrojnym przyczyniły się do odzyskania niepodległości w 1918 roku, mimo że nie udało się zrealizować planu wywołania polskiego powstania zbrojnego przeciwko rosyjskiemu zaborcy. Dla uczczenia marszu strzelców Piłsudskiego od 1924 roku aż do wybuchu II wojny światowej, z inicjatywy byłych legionistów, organizowano Marsz Szlakiem I Kompa-

nii Kadrowej. Uczestniczyła w nim patriotyczna młodzież ze Związku Strzeleckiego oraz żołnierze Wojska Polskiego.

Źródło: www.wrota-swietokrzyskie.pl, www.dzieje.pl

Tadeusz Adam Kasprzycki ps. „Zbigniew”, kapitan I Brygady Legionów / Tadeusz Adam Kasprzycki nick „Zbigniew”, Captain of the 1st Brigade of the Polish Legions fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1914-1918)

Patrol strzelecki / Rifle patrol, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1914)

Wymarsz Pierwszej Kompanii Kadrowej do Kongresówki - zdobycie Kielc / March of the 1st Cadre Company to the Congress Poland - conquest of Kielce, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1914)

AUGUST 1914. The liberated Poland began here

Wymarż Pierwszej Kompanii Kadrowej do Kongresówki - zdobycie Kielc / March of the 1st Cadre Company to the Congress Poland - conquest of Kielce, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1914)

Kielce is a particularly valuable city in the thoughts and recollections of a large part of legionaries, as this is the place where the first kiss of war took place being the first step to the garland of our rows - these are the words of Józef Piłsudski, a well-deserved independence activist and prominent politician, who repeatedly warmly expressed his thoughts about the capital of the Świętokrzyskie Voivodeship.

The Polish independence movement got reborn at the turn of the 20th century in the Austrian partition, where Polish people enjoyed much autonomy in captivity. Józef Piłsudski was becoming the leading figure of the movement. In 1908, he established the confidential Union of Active Struggle in Lviv as well as, later on, the legally functioning Riflemen's Association in Lviv and Strzelec Society in Kraków. The organizations aimed at preparing a military uprising in the Russian partition and educating the people who would have managed to implement the task in the future either in terms of organizational or military aspects. The riflemen's associations had several thousand members just before the outbreak of the World War I.

At the end of June 1914, after the murder of Austrian successor Archduke Franz Ferdinand in Sarajevo, a huge war in Europe was in the air. Occupants were supposed to face each other and Piłsudski together with his environment knew that it would have been a sin not to take benefit from the situation. The expected armed conflict, in which Germany and Austria were on one side and Russia was on another one, took place on the first days of August 1914. Józef Piłsudski made an order to mobilize riflemen's troops at that time.

In the speech made to the 1st Company on the day of its establishment, Piłsudski said „From now on, there are no Riflemen or so-called Drużyniaki. All of you gathered here are Polish soldiers. I abolish all badges of special groups. The only symbol you have from now on is a white eagle. (...) Soldiers!... You have been so highly honored that you will be the first people going to the Kingdom and crossing the borders of the Russian partition as the leading column of the Polish units, which is going to fight for the liberation of your homeland. All of you are equal in terms of sacrifice that you are meant to make. All of you are soldiers. I do not give ranks, I just ask more experienced ones to play the functions of commanders. You will get ranks during battles. Each of you can become an officer as well as any officer can be downgraded to a private, what we would not like to happen... I am looking at you as staff which can turn into the Polish Army in the future and I greet you as the first cadre company”.

On 6th August 1914, the 1st Cadre Company set out from the Kraków's Oleanders, i.e. the first regular unit of the Polish army from the end of the January Uprising. At 9.45 a.m., the soldiers of Kadrowka blew down the border poles of partitioners in Michałowice. Then, Słonnik, Miechów, Jędrzejów (9th August) and Chęciny (11th August) consecutively were liberated from the control of Russians. They entered Kielce on 12th August occupying the most important points, i.e. railway station or market square. Kielce became the first capital of the resurgent Republic of Poland at that time. The march of Kadrowka did not finish on 12th August. It ended up four years later with

Marszałek Józef Piłsudski w Kielcach / Marshal Józef Piłsudski in Kielce, fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1921)

a great victory, which was regaining independence by Poland.

After fierce fights, the Russian army forced the units of Piłsudski's riflemen to withdraw from the city towards Chęciny on 13th August. Meantime, the Polish Legions, which were supposed to fight at the side of the Austro-Hungarian Army, were established in the middle of August. The riflemen of Piłsudski, who certainly were a part of the formation, occupied Kielce again on 19th August and remained in the city until 10th September.

Kadrowka as the first Polish military formation crossed the borders of partitions. A handful of soldiers became the germ of the Polish Legions, which contributed to regaining independence in 1918 through their efforts made at the time of the World War I, despite of the fact that they did not manage to implement the plan of causing a military uprising against the Russian occupant. In order to commemorate the march of Piłsudski's

Władysław Belina-Prażmowski, dowódca 1 Pułku Ułanów Legionów Polekich / Władysław Belina-Prażmowski, commander of the 1st Ulan Regiment of the Polish Legions fot. Narcyz Witczak-Witczyński / Narodowe Archiwum Cyfrowe (1929)

riflemen from 1924 to the outbreak of the World War II, the March along the Trail of the 1st Cadre Company was organized by the initiative of former legionnaires. Patriotic youths from the Riflemen's Association and soldiers of the Polish Army participated in it.

Wizyta Józefa Piłsudskiego w Kielcach / A visit of Józef Piłsudski in Kielce fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1924-1930)

Wizyta Józefa Piłsudskiego w Kielcach / A visit of Józef Piłsudski in Kielce fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe (1924-1930)

Source:
www.wrota-swietokrzyskie.pl
www.dzieje.pl

NARODOWE
ARCHIWUM
CYFROWE

Województwo świętokrzyskie należy do najczystszych ekologicznie i najatrakcyjniejszych przyrodniczo obszarów Polski. Bogactwo i unikalność form krajobrazu naturalnego, doskonały stan środowiska, walory historyczne oraz obszary wiejskie o zachowanym krajobrazie kulturowym, stwarzają doskonałe warunki do rozwoju turystyki, zwłaszcza rodzimnej oraz agroturystyki.

Około 65% powierzchni zostało poddane prawnej ochronie przyrody, co stawia go na pierwszym miejscu w kraju. Bogata szata roślinna, rzadkie zbiorowiska roślinności stepowej, górskiej, bagiennej oraz jedyne w Polsce środowisko stanowisko słonorośli, to niewątpliwe atuty, którymi nie wszyscy mogą się szczycić. Co więcej, jest tutaj 40 obszarów należących do Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000, na terenie których chronione są zróżnicowane gatunki roślin i zwierząt zagrożonych wyginięciem w skali kontynentu. Obszarem specjalnej ochrony ptaków jest m.in. Dolina Nidy. Natomiast Góry Świętokrzyskie znane są z niezwykłych rumowisk skalnych zwanych gołoborzami. W sercu tych gór leży Święty Krzyż z pobenedyktynskim klasztorem, w którym przechowywane są relikwie drzewa Krzyża Świętego. Miejsce to również w czasach pogańskich zasłynęło w ludowych przekazach - przed wiekami na tutejszej Łysej Górze miały odbywać się saby czarownic.

Obok Kielc, stolicy woj. z historycznym Wzgórzem Zamkowym i Pałacem Biskupów Krakowskich, do najspanialszych miast w regionie należy Sandomierz ze świetnie zachowanym zamkiem królewskim, dawnym układem urbanistycznym, wieloma cennymi obiektami sakralnymi. Miasto jest doskonale znane widzom popularnego serialu telewizyjnego „Ojciec Mateusz”, bo zdjęcia do niego są kręcone właśnie w Sandomierzu. Odwiedzając ziemię świętokrzyską, nie sposób pominąć jednego z najbardziej imponujących zabytków, jakim jest zamek Krzyżtopór w Ujeździe zbudowany w pierwszej połowie XVII w. Zaplanowano go na wzór kalenдаря - miał tyle okien,

Województwo świętokrzyskie

Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego
al. IX Wieków Kielce 3, 25-516 Kielce
tel. +48 41 342 18 78, fax +48 41 344 52 65
kancelaria@sejmik.kielce.pl, www.swietokrzyskie.pro

ile dni w roku, tyle komnat, ile tygodni, tyle wielkich sal, ile miesięcy oraz tyle baszt, ile pór roku. Dziś zamek jest trwałą ruiną, niedawno odrestaurowaną, która nadal zachwyca swoim monumentalnym pięknem, stając się scenariem licznych turniejów i pokazów walk rycerskich. Z kolei w ruinach zamku królewskiego w Chęcinach, który pochodzi z XIV w., można ponoć spotkać ducha królowej Bony. W tym urokliwym miasteczku kręcono część scen do filmu „Pan Wołodyjowski” w reżyserii Jerzego Hoffmana. Jedną z większych atrakcji Świętokrzyskiego jest również XIV-wieczny zespół pałacowy w Kurozwękach. Dziś, dzięki działaniom potomków dawnych właścicieli, jest to tętniące życiem, otwarte na turystów miejsce, słynące z unikatowej w Polsce hodowli bizonów amerykańskich oraz największego w Europie labiryntu z kukurydzy, który co roku ma inny kształt.

Prawdziwą perłą regionu jest Jaskinia Raj, zadziwiający twór natury - kompleks korytarzy i komnat, przyodzobiony setkami stalagmitów, stalaktytów,

stalagnatów o różnorodnych kształtach i formach. W pobliżu Kielc, w Zagnańsku, rośnie tysiącletni dąb Bartek, nadal żywy pomnik przyrody, choć wspierany wieloma specjalistycznymi zabiegami, które mają zabezpieczyć najstarsze w Polsce drzewo i przedłużyć jego życie. Jak głoszą legendy, pod konarami Bartka odpoczywali polscy królowie jak Bolesław Krzywousty, Kazimierz Wielki czy też Jan III Sobieski.

Licznie odwiedzany przez turystów miejscem jest JuraPark w Bałtowie, jeden z największych w Polsce parków rozrywki, gdzie można podziwiać modele prehistorycznych zwierząt wykonane w zgodzie ze standardami obowiązującymi w paleontologii. Bałtowski kompleks turystyczny nieprzypadkowo był pierwszym w kraju parkiem tematycznym poświęconym dinozaurom. Pomysł na taką inicjatywę pojawił się w związku z odkryciem w tych okolicy

Zdjęcia / photos:

1. Gołoborze / Gołoborze, fot. A. Borys
2. Pałac biskupi - ogród / Bishops' palace - garden
fot. K. Pęczalski

licach tropów dinozaurów sprzed 150 milionów lat.

Góry Świętokrzyskie stały się w ostatnich latach miejscem, do którego chętnie przyjeżdżają amatorzy białego sportu z centralnej, niższej Polski. W woj. świętokrzyskim jest prawie 20 wyciągów narciarskich. Większość stoków ma dość łagodne zjazdy, nadaje się zarówno dla początkujących, jak i zaawansowanych, jest wręcz idealna do uprawiania narciarstwa rekreacyjnego, „rodzinnego”. Stoki są sztucznie naśnieżane, mają oświetlenie, dzięki czemu z zimowych atrakcji można korzystać do późnych godzin nocnych. Przy wielu działają wypożyczalnie sprzętu i szkółki narciarskie, przy niektórych sztuczne lodowiska. W pobliżu jest baza noclegowa o zróżnicowanym standardzie i cenach. W samych Kielcach, stolicy woj., są dwa ośrodki, atrakcyjne z uwagi na bliskość centrum miasta, a jednocześnie malowniczą lokalizację w otoczeniu zieleni i ciszy: Telegraf i Stadion Kielce. Stacja narciarska Szwajcaria Bałtowska należy do największego w Polsce, ca-

lorocznego kompleksu turystycznego, a u podnóża Łysicy, najwyższego wzniesienia w Górach Świętokrzyskich, leży

Ośrodek Sabat Krajno. W tej okolicy na nartach jeździł niegdyś pochodzący z Kielecczyny wybitny pisarz Stefan Żeromski. Popularne są również ośrodki w Niestachowie, Tumlin Sport Ski, ośrodek w Bodzentynie oraz Stok Konary. „najmłodszy” wyciąg położony koło Klimontowa, niedaleko zamku Krzyżtopór.

Oferta aktywnego wypoczynku to również spływy kajakowe organizowane m.in. na rzece Nidzie. Tradycje kajakarskie na Ponidziu sięgają lat pięćdziesiątych XX w., a szlak ten przetarty był przez Melchiora Wańkowicza. Znany polski pisarz i reportażysta był wielkim miłośnikiem kajakarstwa - w latach pięćdziesiątych uczestniczył w spływie właśnie tą trasą - Wierną Rzeką i Górną Nidą do Pińczowa. Kontakt z przyrodą i bliskość natury są tutaj wyjątkowe, bo rzeka nie jest jeszcze tak bardzo oblegana przez turystów jak bardziej popularne szlaki wodne na Mazurach. W dolinie rzeki znajdują się trzy parki krajobrazowe i kilka rezerwatów przyrody. Atrakcją jest dość duża populacja bobrów w tym rejonie.

Woj. świętokrzyskie należy do regionów z największą liczbą gospodarstw agroturystycznych, których oferta jest bardzo urozmaicona. Zapewniają one przybywającym z kraju i z zagranicy wczasowiczom nie tylko tanie usługi noclegowe i szereg dodatkowych atrakcji, jak jazda konna czy warsztaty rękodzieła. Spokoju i wyciszenia, z dala od zgiełku cywilizacji, można szukać również w takich miejscach jak Zapustnia Złotego Lasu w Rytwianach, znajdującą się w pokamedulskim klasztorze z początku XVII w. Tutaj kręcono

znany serial „Czarne chmury”. Obecnie na turystów o takich niecodziennych potrzebach czekają domki pustelnicze, w których można odpoczywać i szukać duchowej równowagi opartej na milczeniu, kontemplacji, samotności.

Świętokrzyskie to raj dla smakoszy. Dzionie, Kasioki, Byki, Pasternocek, Spyrok, Paszlet Kurozwęcki, Pokrzywianka, Bomby, Sośniak czy też Brzówka nie mają nic wspólnego z masową produkcją żywności, ujednoliconymi zapachami czy smakami. Każda z tych potraw, często o bardzo oryginalnej nazwie, ma własną historię i tradycję przekazywaną z pokolenia na pokolenie. Specyficzne cechy wynikają również ze środowiska przyrodniczego, wykorzystania lokalnych odmian roślin uprawnych czy ras zwierząt. Różnorodne i pożywne, przygotowywane ze składników wyprodukowanych we własnym gospodarstwie albo zebranych w lesie, stanowią nieodłączny element bogatego, regionalnego dziedzictwa kulinarnego.

Turystyka zdrowotna i prozdrowotna to branża, która w woj. świętokrzyskim będzie się nadal bardzo dynamicznie rozwijać. Ze względu na swój duży potencjał dziedzina ta, zyskała status tzw.

Zdjęcia / photos:

3. Busko Małozzi / Busko Małozzi, fot. K. Pęczalski
4. Święty Krzyż / Holy Cross, fot. K. Pęczalski
5. Karczówka / Karczówka, fot. K. Pęczalski
6. Karczówka / Karczówka, fot. K. Pęczalski

inteligentnej specjalizacji, obok budownictwa, przemysłu metalowo-odlewniczego oraz nowoczesnego rolnictwa i przetwórstwa spożywczego. Niewątpliwie atutem regionu są wody siarczkowe o bardzo wysokim stężeniu minerałów. Leczy się tutaj m.in. schorzenia narządów ruchu, układu nerwowego, choroby kobiece, zatrucia metalami ciężkimi, a także schorzenia reumatyczne i ortopedyczno-urazowe. Buskie uzdrowisko przynierza się do wdrożenia innowacyjnej metody leczenia schorzeń narządu ruchu za pomocą komórek macierzystych, a także poszerzenia oferty o rehabilitację onkologiczną. Uzupełnieniem specjalistycznej działalności leczniczej jest doskonała oferta komercyjna w zakresie pobytów relaksacyjnych.

Ziemia świętokrzyska to również tereny związane z najstarszymi w kraju tradycjami przemysłowymi, zwłaszcza w północnej części woj., o czym można się przekonać, odwiedzając m.in. Muzeum Wielkiego Pieca w Starachowicach z XIX stulecia. W tym regionie funkcjonowały starożytne kopalnie, na przykład krzemienia pasiastego w Krzemionkach Opatowskich. Z kolei Dymarki Święto-

krzyskie, bardzo popularna od lat impreza, przypomina o tym, że starożytne i średniowieczne świętokrzyskie hutnictwo dymarkowe wykorzystywało rudy żelaza. Tej pozycji lidera w wydobyciu surowców mineralnych woj. zresztą do dziś nie utraciło - obecnie jest jednym z wiodących w wydobyciu surowców skalnych i mineralnych jak: skały węglanowe, gipsy, kwarcyty ogniotrwałe, ily kamionkowe, piaski szklarskie, siarka, wapienie. „Marmury kieleckie” pozyskiwane były od XVI w. i wykorzystywane przez włoskich mistrzów przy wykonywaniu ozdób kościołów, zamków i dworów - w tym m.in. zamku królewskiego w Warszawie.

Wizytówką gospodarczą woj. są Targi Kielce, drugi co do wielkości ośrodek targowy w Polsce, oraz jeden z największych ośrodków wystawienniczych w Europie Środkowo-Wschodniej, usytuowany na skrzyżowaniu największych dróg krajowych i międzynarodowych.

Bardzo ważnym miejscem na mapie woj. świętokrzyskiego, które opiera swój rozwój o innowacyjność, zdobycie nauki i jej popularyzację jest niedawno powstałe Regionalne Centrum Nauko-

Zdjęcia / photos:

7. Sandomierz / Sandomierz, fot. K. Pęczalski
8. Kadzielnia / Kadzielnia, fot. K. Pęczalski
9. Klonów / Klonów

wo-Technologiczne w Podzamczu koło Chęciny. Zadaniem tej instytucji jest popularyzacja nauki i przybliżanie jej przez zabawę. RCNT to podmiot o bardzo szerokiej formule. W jego skład wchodzi m.in. Centrum Nauki, Biobank, laboratoria, tereny inwestycyjne. Szczególnie atrakcyjnym miejscem dla dzieci i młodzieży z całego kraju jest Centrum Nauki Leonardo da Vinci, gdzie zlokalizowano największy w Polsce ogród doświadczeń, bazujący na formule nauki opartej o doświadczenie, przeżycie, emocje.

Władze regionu, samorządy lokalne, stowarzyszenia, a także prywatni przedsiębiorcy dbają o zachowanie w dobrym stanie tego kulturowego, historycznego i krajobrazowego dziedzictwa, ale także o ciągłe wzbogacanie oferty zgodnie z potrzebami współczesności - powstają piesze i rowerowe szlaki tematyczne, propozycje poznawania regionu przez gry terenowe, bogactwo imprez kulturalnych.

Dzień 11 listopada 1918 r. był przełomowym momentem w dziejach Europy, ale przede wszystkim w dziejach Polski. Po 123 latach niewoli narodowej i powstańczych zrywów wolnościowych

Polska odzyskała niepodległość. Nadeszła upragniona wolność. Ten szczególny dzień usposabia do refleksji na temat patriotyzmu. 100 rocznica odzyskania Niepodległości jest momentem, który nie tylko skłania nas do zadumy nad przeszłością, ale pozwala również optymistycznie patrzeć w przyszłość. Polska jako wolne państwo, z bogatą historią walk niepodległościowych, zakorzenionym patriotyzmem, jest krajem, z którym chcę współpracować inne narody - krajem, który jest szanowany i doceniany. Ludność Ziemi Świętokrzyskiej wielokrotnie wykazała swoje przywiązanie do tradycji niepodległościowych

Polski, biorąc udział we wszystkich zrywach narodowych okresu zaborów a potem I i II wojny światowej. Pochylamy dziś czoła przed wszystkimi mieszkańcami naszego regionu, poległymi w boju, więzionymi i zamordowanymi, wszystkim zesłanymi na nieludzką ziemię. Słowem - przed tymi, którzy na przestrzeni naszych dziejów przypominali światu, że Polacy są wielkim i niezłomnym narodem.

Zdjęcia / photos:

10. Krzyżtopór turniej / Krzyżtopór Tournament, fot. K. Pęczalski
11. Masłów / Masłów

The Świętokrzyskie Voivodeship belongs to the ecologically cleanest and naturally most attractive areas of Poland. Richness and uniqueness of the forms of natural landscape, perfect environment conditions, historical values and rural areas with preserved cultural landscape create perfect conditions for the development of tourism, especially family tourism, and agritourism.

About 65% of the area was covered by nature protection putting it at the first place in the country. Rich flora, rare steppe, mountain and swamp plant communities as well as the only halophyte sites in the central Poland are undoubtedly assets which are unique among others. In addition, there are 40 areas belonging to the European Ecological Network Natura 2000, where varied species of plants and animals being threatened with extinction across the continent are protected. An area with special birds' protection is the Nida River Valley among others. The Świętokrzyskie Mountains are famous for incredible rock rubble called stone runs. At the heart of the mountains, there is the Holy Cross with a post-Benedictine monastery, where the relics of the wood of the Holy Cross are stored. At the Pagan times, the place became famous for folk stories - witches' covens were held on the Lysa Mountain centuries ago.

Near Kielce, the capital of the voivodeship with the historical Wzgórze Zamkowe (Castle Hill) and Palace of Cracow's Bishops, the greatest cities in the region include Sandomierz with an excellently maintained royal castle, former urban layout and many valuable sacred buildings. The city is well-known by the watchers of popular TV series titled „Ojciec Mateusz”, as it was shot in Sandomierz. When visiting the Świętokrzyskie Land, there is no way to skip one of the most impressive historical buildings, i.e. the Krzyżtopór Castle in Ujazd built in the 1st half of the 17th century. It was designed in a form of calendar - the number of windows was equal to the number of days per year, the number of chambers was the same as the number of weeks and there were as

Świętokrzyskie Voivodeship

many huge halls as months and bastilles as seasons. Today, the castle remains in ruin, which has recently been renovated, and it still astonishes with its monumental beauty becoming a setting for numerous tournaments and shows of knights' fights. It is believed that the ghost of Queen Bona can be met in the ruins of the royal castle in Chęciny, which comes from the 14th century. A part of scenes for „Pan Wołodyjowski” movie directed by Jerzy Hoffman were shot in the charming town. One of the greatest attractions of the Świętokrzyskie Voivodeship is also the 14th-century palace complex in Kurozwęki. Today, owing to the activities of its former owners, it is a place being full of life, open for tourists and famous for an American buffalo farm, which is unique in Poland, as well as the greatest corn labyrinth in Europe, which has a different shape every year.

A real pearl of the region is the Paradise Cave, which is an extraordinary creation of nature - complex of corridors and chambers ornamented with hundreds of stalagmites, stalactites and stalagnates with various shapes and forms.

Nearby Kielce in Zagnańsk, there grows a thousand-year-old oak named Bartek, which is a living natural monument, though it is supported by many specialist treatments, which are aimed to protect the oldest tree in Poland and extend its life. According to legends, Polish kings including Bolesław III Wrymouth, Casimir the Great or John III Sobieski used to rest under the limbs of Bartek.

JuraPark in Baltów, one of the greatest amusement parks in Poland, is a place which is visited by a number of tourists, where models of pre-historic animals created in accordance with the standards of paleontology can be admired. It was no coincidence that the tourist complex in Baltów was the first thematic park dedicated to dinosaurs in the country. An idea for such an initiative appeared in relation to a discovery of dinosaurs' traces coming from 150 million years within this area.

Zdjęcia / photos:

12. Lysogóry / Lysogóry, fot. K. Pępczański
13. Podziemia w Sandomierzu / Underground in Sandomierz

The Świętokrzyskie Mountains have recently become a place which the amateurs of white sports from the central, lowland Poland are willing to visit. In the Świętokrzyskie Voivodeship, there are almost 20 ski lifts. The majority of slopes are quite gentle. They are suitable either for beginners or advanced skiers. They are ideal for „family” recreational skiing. The slopes are artificially snow-covered and illuminated, what makes the winter attractions available until late night. Near many slopes, there are equipment rentals, ski schools and artificial ice rinks. Nearby, there are also accommodation places with varied standards and prices. In Kielce, the capital of the voivodeship, there are two centers being attractive by virtue of the proximity of the city center and picturesque location among greenery and silence, i.e. Telegraf and Kielce Stadium. The Szwajcaria Bałtowska skiing station is the greatest all-year-round tourist complex in Poland. There is also the Sabat Krajno Resort at the foot of Lysica - the highest peak in the Świętokrzyskie Mountains.

In the surroundings, a remarkable writer Stefan Żeromski coming from the Kielce Land used to ski. Ski resorts in Nie-

stachów, Tumlin Sport Ski, ski resort in Bodzentyn and Konary Slope, the youngest slope placed near Klimontów not so far away from the Krzyżtopór Castle, are popular as well.

The offer of active rest also includes canoeing trips organized along the Nida River. Canoeing traditions reach back to the 1950s and the route was beaten first by Melchior Wańkowicz. The famous Polish writer and reporter was a great lover of canoeing - in 1950s, he participated in a canoeing trip along this route, i.e. along the Wierna River and Upper Nida River to Pińczów. Contact with nature and its proximity are unique here, as the river is not as popular with tourists as waterways in the Mazury region. In the river valley, there are three landscape parks and several nature reserves. An attraction of the region is a large population of beavers.

The Świętokrzyskie Voivodeship belongs to the regions with the highest number of agritourist farms with highly diversified offer. Holidaymakers from the country and abroad are not only ensured with cheap accommodation places but also a range of attractions such as horse-riding or handicraft workshops. Peace and silence far away from civilization can be found in such places as Pustelnia Złotego Lasu in Rytwiary located in post-Camaldolese monastery from the beginning of the 17th century. The „Czarna chmury” TV series was filmed here. Currently, tourists with such unusual needs can expect hermitic houses, where they can rest and search for spiritual balance based on silence, contemplation and solitude.

The Świętokrzyskie region is a parad-

ise for gourmets. Dzionie, Kasioki, Byki, Pasternocek, Spyrok, Paszlet Kurozwęcki, Pokrzywianka, Bomby, Sośniak or Bzówka have nothing to do with mass food production, unified scents or flavors. Each of the dishes, which are often uniquely named, has its own history and tradition passed from generation to generation. The specific characteristics also result from natural environment, use of local arable crops and breeds of animals. Varied and nutritious dishes prepared from ingredients produced in local farms or picked up in forests constitute an inseparable element of rich, regional culinary heritage.

Medical and pro-health tourism is a field, which will continue to develop dynamically in the Świętokrzyskie Voivodeship. Because of its large potential, the area has gained the status of the so-called intelligent specialization near construction, metal industry as well as modern agriculture and food processing. An indisputable asset of the region is sulphurous waters with very high concentration of minerals. Disorders of motor organs, nervous system, female

Zdjęcia / photos:

14. Baltów / Baltów, fot. K. Pępczański
15. Mury telegrafu / Ska Telegrafu, fot. K. Pępczański
16. Puszcza jodłowa / Fir forest, fot. K. Pępczański
17. Sandomierz / Sandomierz

problems, heavy-metal poisoning, rheumatic disorders as well as orthopedic and traumatic diseases are treated here among others. The health resort in Busko-Zdrój aims to implement an innovative treatment method of motor organ disorders with the use of embryonic stem cells and expansion of their offer by oncological rehabilitation. The specialist therapeutic activities are completed by perfect commercial offer within the scope of relaxation stays.

The Świętokrzyskie Land is also the terrain related to the oldest industrial traditions in the country, especially in the northern part of the voivodeship. It can be seen when visiting the Museum of Huge Furnace in Starachowice from the 19th century among others. In the region, there functioned ancient mines, e.g. of striped flint in Krzemionki Opatowskie. Dymarki Świętokrzyskie, which has been a very popular event for years, recalls the fact that ancient and medieval bloomery metallurgy used iron ores. The voivodeship has not lost the position of the leader in the extraction of mineral resources until now - currently it is one of the leading regions

in the extraction of rock raw materials and mineral resources such as carbonate rocks, casts, fireproof quartzite, clays, glass-sand, sulphur and limestones. „Kielce marble” has been extracted since the 16th century and used by Italian artists in order to create ornaments of churches, castles and manor houses including the Royal Castle in Warsaw among others.

An economic showcase of the voivodeship is the Kielce Fairs, which is the second fair center in Poland in terms of size and one of the greatest exhibition centers in the Central and Eastern Europe, which is situated at the crossroads of the greatest national and international roads.

A very important place on the map of the Świętokrzyskie Voivodeship, which bases its development on innovativeness, advances of science and its popularization, is the recently created Regional Science and Technology Center in Podzamcze near Chęciny. The task of the institution is to boost scientific and economic development of the region as well as popularization of science and learning it through fun. The RSTC is an

Zdjęcia / photos:

18. Barcza / Barcza
19. Chęciny / Chęciny, fot. K. Pęczalski
20. Starachowice - Wielki Płoc - Muzeum Techniki i Przyrody / Starachowice - Huge Furnace - Museum of Life Sciences and Technology

entity with a very wide formula. It consists of the Center of Science, Biobank, laboratories and investment terrains among others. A particularly attractive place for children and youths from the whole country is the Science Center Leonardo da Vinci, where the greatest garden of experiences in Poland is located, the base of which is a formula of science based on experiences and emotions.

The region's authorities, local governments, associations and private businessmen take care of the preservation of cultural, historical and landscape heritage but also constant enrichment of the offer in accordance with the needs of contemporaneity - hiking and cycling thematic trails are being created, visitors are offered to learn about the region through outdoor games, many cultural events are organized.

The day of the 11th November 1918 was a ground-breaking moment in the history of Europe, but mainly in the history of Poland. After 123 years of national captivity and insurgent movements, Poland regained independence. The longed-for freedom was finally reached. The special day encourages us to reflect on patriotism. The 100th anniversary of regaining Independence is a moment, which does not only induces

us to reflect over the past but also allows us to look optimistically into the future. Poland as a free state with rich history of independence struggles and rooted patriotism is a country which other nations want to cooperate with - a country which is respected and appreciated. The population of the Świętokrzyskie Land repeatedly showed its attachment to independence traditions of Poland taking part in all national uprisings during the periods of partitions and World War I and II later on. We bow down our heads in front of all inhabitants of our region

who got fallen during fights, were imprisoned and murdered as well as all those who were sent to the unhuman land. In other words, they were the people who reminded the world in the course of history that Polish create a great and sturdy nation.

Zdjęcia / photos:

21. Krzyżtopór / Krzyżtopór
22. Widok na wzgórze zamkowe w Kielcach / A view on the castle hill in Kielce

Mapa województwa świętokrzyskiego

Map of the Świętokrzyskie Voivodeship

Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego
al. IX Wieków Kielc 3
25-516 Kielce
tel. +48 41 342 18 78
kancelaria@sejmik.kielce.pl
www.swietokrzyskie.pro

Sejmik Samorządowy Województwa Świętokrzyskiego
al. IX Wieków Kielc 3
25-516 Kielce
tel. +48 41 342 18 78
kancelaria@sejmik.kielce.pl
www.swietokrzyskie.pro

Świętokrzyski Urząd Wojewódzki
al. IX Wieków Kielc 3
25-516 Kielce
tel. +48 41 342 18 00
bdg03@kielce.uw.gov.pl
www.kielce.uw.gov.pl

Podział administracyjny

Administrative division

powiat grodzki

Urząd Miasta Kielce
ul. Rynek 1, 25-303 Kielce
tel. +48 41 367 60 00
bot@um.kielce.pl
www.um.kielce.pl

powiat buski

Starostwo Powiatowe w Busku-Zdroju
ul. Mickiewicza 15
28-100 Busko-Zdrój
tel. +48 41 370 50 00
starostwo@powiat.busko.pl
www.powiat.busko.pl

Urząd Miasta i Gminy w Busku-Zdroju
ul. Mickiewicza 10
28-100 Busko-Zdrój
tel. +48 41 370 52 00
urzad@umig.busko.pl
www.umig.busko.pl

Urząd Gminy w Gnojnie
28-114 Gnojno 145
tel. +48 41 353 20 38
gmina@gnojno.eu
www.gnojno.com.pl

Urząd Gminy w Nowym Korczynie
ul. Krakowska 1
28-136 Nowy Korczyn
tel. +48 41 377 10 03
gmina@nowykorczyn.pl
www.nowykorczyn.pl

Urząd Miasta i Gminy Pacanów
ul. Rynek 15
28-133 Pacanów
tel. +48 41 376 54 03
ug@pacanow.pl
www.pacanow.pl

Urząd Gminy Solec-Zdrój
ul. 1 Maja 10, 28-131 Solec-Zdrój
tel. +48 41 377 60 39
ug@solec-zdroj.pl
www.solec-zdroj.eu

Urząd Miasta i Gminy Stopnica
ul. Kościuszki 2, 28-130 Stopnica
tel. +48 41 377 98 00
gmina@stopnica.pl
www.stopnica.pl

Urząd Gminy w Tuczępach
28-142 Tuczępy 35
tel. +48 41 353 31 35
urzad@tuczepy.pl
www.tuczepy.pl

Urząd Miasta i Gminy Wiślica
ul. Okopowa 8, 28-160 Wiślica
tel. +48 41 369 09 00
urzad@umig.wislica.pl
www.wislica.pl

powiat jędrzejowski

Starostwo Powiatowe w Jędrzejowie
ul. 11 Listopada 83
28-300 Jędrzejów
tel. +48 41 386 37 41
powiat@powiatjedrzejow.pl
www.jedrzejow.pl

Urząd Miejski w Jędrzejowie
ul. 11 Listopada 33a
28-300 Jędrzejów
tel. +48 41 386 10 10
jedrzejow@umjedrzejow.pl
www.umjedrzejow.pl

Urząd Miasta i Gminy w Małogoszczu
ul. Jaszowskiego 3a
28-386 Małogoszcz
tel. +48 41 386 01 60
malogoszcz@eobip.pl
www.malogoszcz.pl

Urząd Miejski Sędziszów
ul. Dworcowa 20
28-340 Sędziszów
tel. +48 41 381 11 27
um@sedsziszow.pl
www.sedsziszow.pl

Urząd Gminy Imielno
ul. Cmentarna 7
28-313 Imielno
tel. +48 41 385 12 10
kancelaria@imielno.pl
www.imielno.pl

Urząd Gminy Nagłowice
ul. Reja 9, 28-362 Nagłowice
tel./fax +48 41 381 45 67
gmina@naglowice.pl
www.naglowice.pl

Urząd Gminy w Oksie
ul. Wioszczońska 22
28-363 Oksa
tel. +48 41 380 80 48
gminaoksa@poczta.onet.pl
www.oksa.pl

Urząd Gminy Słupia (Jędrzejowska)
28-350 Słupia 257
tel. +48 41 381 60 24
sekretariat@slupia.pl
www.slupia.pl

Urząd Gminy w Sobkowie
pl. Wolności 12
28-305 Sobków
tel. +48 41 387 10 37
sekretariat@sobkow.pl
www.sobkow.pl

Urząd Gminy w Wodzisławiu
ul. Krakowska 6
28-330 Wodzisław
tel./fax +48 41 380 61 18
ugwodzislaw@wp.pl
www.ugwodzislaw.pl

powiat kazimierski

Starostwo Powiatowe w Kazimierzy Wielkiej
ul. Kościuszki 12
28-500 Kazimierza Wielka
tel. +48 41 350 23 00
starostwo@powiat.kazimierzaw.pl
www.kazimierzaw.pl

Urząd Miasta i Gminy Kazimierza Wielka
ul. Kościuszki 12
28-500 Kazimierza Wielka
tel. +48 41 352 19 37
umig@kazimierzawielka.pl
www.kazimierzawielka.pl

Urząd Miasta i Gminy Skalbierz
ul. Kościuszki 1
28-530 Skalbierz
tel./fax +48 41 352 90 85
sekretariat@skalbiierz.eu
www.skalbiierz.eu

Urząd Gminy Bejsce
28-512 Bejsce 252
tel. +48 41 351 10 10
gmina@bejsce.eu
www.bejsce.eu

Urząd Gminy Czarnocin
28-506 Czarnocin 100
tel. +48 41 351 20 28
ug@czarnocin.com.pl
www.czarnocin.com.pl

Urząd Gminy Opatowiec
ul. Rynek 3
28-520 Opatowiec
tel. +48 41 351 80 52
gmina@opatowiec.pl
www.ug.opatowiec.pl

powiat kielecki

Starostwo Powiatowe w Kielcach
ul. Wrzosowa 44
25-211 Kielce
tel. +48 41 200 12 00
kancelaria@powiat.kielce.pl
www.powiat.kielce.pl

Urząd Miasta i Gminy w Bodzentynie
ul. Suchedniowska 3
26-010 Bodzentyn
tel. +48 41 311 50 10
bodzentyn@post.pl
www.bodzentyn.pl

Urząd Gminy i Miasta w Chęcinach
pl. 2 Czerwca 4
26-060 Chęciny
tel. +48 41 315 10 06
gmina@checiny.pl
www.checiny.pl

Urząd Miasta i Gminy Chmielnik
pl. Kościuszki 7
26-020 Chmielnik
tel. +48 41 354 22 78
umig@chmielnik.com
www.chmielnik.com

Urząd Miasta i Gminy w Daleszycach
pl. Staszica 9
26-021 Daleszyce
tel. +48 41 317 16 94
gmina@daleszyce.pl
www.daleszyce.pl

Urząd Gminy Bieliny
ul. Partyzanów 17
26-004 Bieliny
tel. +48 41 302 50 94
bieliny@bieliny.pl
www.bieliny.pl

Urząd Gminy Górnó
26-008 Górnó 169
tel. +48 41 302 30 18
gmina@gorno.pl
www.gorno.pl

Urząd Miasta i Gminy w Lagowie
ul. Rynek 62
26-025 Lagów
tel. +48 41 343 70 54
urzad@lagowgmina.pl
www.lagowgmina.pl

Organizacja pozarządowa „non profit” dedykuje ofertę dla: przedsiębiorców, osób pracujących, kobiet, mężczyzn oraz osób z grup defaworyzowanych również na rynku pracy. KSWP posiada 10 placówek (na terenie czterech województw: Świętokrzyskiego, Mazowieckiego, Łódzkiego oraz Podkarpackiego) w następujących miastach: Końskie, Kielce, Starachowice, Skarżysko-Kamienna, Ostrowiec Świętokrzyski, Warszawa, Szydłowiec, Piotrków Trybunalski, Łódź, Rzeszów. Wspomniana silnie rozwinięta sieć biur terytorialnych zapewnia komfort optymalnego dostępu do oferowanych przez KSWP usług.

Siedziba Stowarzyszenia znajduje się w Końskich w budynku o łącznej powierzchni użytkowej 1170 m² zawierającej m.in. pomieszczenia biurowe dużą salę konferencyjną, salę szkoleniową, salę komputerową (status Laboratorium ECDL), archiwum, serwerownię, pomieszczenia sanitarno-higieniczne oraz socjalne. Infrastruktura obiektu pozbawiona jest barier architektonicznych. Stan zatrudnienia w firmie na styczeń 2019 roku to: 47 osób na umowę o pracę i 83 współpracowników: wykładowcy, konsultanci i trenerzy.

Swoją działalność statutową KSWP prowadzi zgodnie z wymaganiami Systemu Zarządzania Jakością według normy PN-EN ISO 9001:2015-10 - Certyfikat Jakości nr 82/7/SZJ/2016. Misją firmy realizowaną jest poprzez wielokierunkowe wspomaganie rozwoju przedsiębiorczości i sektora MŚP, organizowanie szkoleń, warsztatów, konferencji, ułatwianie przedsiębiorcom dostępu do adekwatnych do potrzeb firmy form finansowania, kompleksową obsługę projektów współfinansowanych ze środków funduszy strukturalnych, współpracę z instytucjami, placówkami naukowymi.

Organizacja prowadzi różnorodne szkolenia: zawodowe, komputerowe, księgowo, językowe, w których wzięło udział kilka tysięcy osób. Stowarzyszenie cyklicznie udziela przedsiębiorcom wsparcia finansowego, w tym dotacyjnego, dzięki czemu powstało wiele miejsc pracy. KSWP organizuje oraz uczestniczy w roli wystawcy/prelegenta w spotkaniach, konferencjach dedykowanych uczestnikom rynku pracy, m.in. osobom 50+, wykluczonym społecznie, z niskimi kwalifikacjami, osobom prowadzącym działalność gospodarczą, osobom niepracującym, młodzieży NETT itp.

KSWP uzyskało również wpis do Re-

Krajowe Stowarzyszenie Wspierania Przedsiębiorczości

Krajowe Stowarzyszenie Wspierania Przedsiębiorczości
ul. Staszica 2 A, 26-200 Końskie
tel./fax +48 41 375 14 55/56, tel. +48 41 260 46 24
www.kswp.org.pl

jestru Instytucji Szkoleniowych w Wojewódzkim Urzędzie Pracy w Kielcach, Rejestru Podmiotów Prowadzących Agencję Zatrudnienia, akredytację Kuratora Oświaty w Kielcach. Ponadto, organizacja jest Członkiem Świętokrzyskiego Klastra Edukacji Zawodowej. Stowarzyszenie jest również wpisane do Bazy Usług Rozwojowych, jako instytucja świadcząca usługi szkoleniowe i doradcze na wysokim poziomie jakości. Dzięki bazie BUR przedsiębiorcy mogą ubiegać się przy wsparciu KSWP o dofinansowanie usług, których celem jest podnoszenie zawodowych kompetencji kadr. W ramach swojej działalności na rzecz sektora MŚP, od 2015 r. KSWP współtworzy Konsorcjum na rzecz rozwoju Branży metalowo-odlewniczej, jako Inteligentnej Specjalizacji Województwa Świętokrzyskiego i do obecnej chwili jest jego członkiem.

Zaplecze techniczne organizacji wyposażone jest w nowoczesne urządzenia typu: komputery, telefony, faks, drukarki, kserokopiarki, skanery, rzutniki, tablice interaktywne itp. W firmie działa zaawansowany system komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej w postaci m.in. sieci telefonicznej, komputerowej, informatycznej, komunikatora internetowego oraz dedykowanej Aplikacji X działającej w chmurze. Dzięki tak zaprojektowanej infrastrukturze informatycznej

nej KSWP może precyzyjnie analizować potrzeby aktualnych oraz potencjalnych odbiorców usług, monitorując na bieżąco skuteczność wprowadzanych rozwiązań tak, aby były optymalnie dostosowane do wymagań i oczekiwań konsumentów. Opracowywane są regularnie analizy satysfakcji i potrzeb klientów, stanowiące fundament podejmowanych działań, ukierunkowanych na elastyczność i stale podwyższanie jakości oferty usług szkoleniowych, doradczych i finansowych KSWP.

Wspieranie reintegracji zawodowej i społecznej osób potrzebujących wsparcia oraz funkcjonowanie na podstawie etycznych wzorców postępowania biznesowego i obyczajowego, krzewione od ponad 20 lat, ukształtowały wizerunek KSWP, jako partnera profesjonalnego, rzetelnego, wiarygodnego. Potwierdzają to wyróżnienia i nagrody: m.in. XVI Świętokrzyska Nagroda Jakości w kategorii „Organizacja Publiczna” (2014 r.), Certyfikat „Firma Godna Zaufania” (2015 r.), Honorowa Odznaka Ministra Gospodarki za zasługi KSWP dla Rozwoju Gospodarki Rzeczypospolitej Polskiej (2015 r.).

Zdjęcia / photos:

1. Wizualizacja siedziby KSWP - projekt 3d / Visualisation of the seat of the NAES
2. Siedziba KSWP w Końskich / The seat of the NAES in Końskie

The non-profit, non-governmental organization dedicates its offer to entrepreneurs, working people, women, men and people from disadvantaged groups (also on labor market). The National Association for Entrepreneurship Support has 10 institutions (on the terrain of four voivodeships, i.e. Świętokrzyskie, Mazowieckie, Łódzkie and Podkarpackie) in the following towns and cities: Końskie, Kielce, Starachowice, Skarżysko-Kamienna, Ostrowiec Świętokrzyski, Warszawa, Szydłowiec, Piotrków Trybunalski, Łódź, Rzeszów. The above-mentioned well-developed network of regional offices ensures comfort of optimal access to services offered by the NAES (National Association for Entrepreneurship Support).

The seat of the association is in Końskie in a building with the total useable area of 1170 m² containing offices, large conference hall, training hall, computer room (status of ECDL Laboratory), archive, server room, health and hygiene rooms, and social rooms. The building's infrastructure is deprived of architectural barriers. The employment level in the company in January 2019 is equal to 47 people, who are employed on the basis of employment contract, and 83 co-workers, i.e. lecturers, consultants and coaches.

The NAES conducts its statutory activity in accordance with the requirements of the Quality Management System under PN-EN ISO 9001:2015-10 - Quality Certificate no. 82/7/SZJ/2016. The company

mission is being implemented through multi-directional support for the development of entrepreneurship and SME sector, organization of trainings, workshops,

conferences, making it easier for entrepreneurs to access the forms of financing being adequate to the companies' needs, comprehensive services of projects being co-financed by structural funds, cooperation with institutions, research facilities.

The organization conducts a wide variety of vocational, computer, accounting and linguistic trainings, which have already been attended by several thousand people. The association cyclically provides financial support to entrepreneurs including grants, what resulted in the creation of many workplaces. The NAES taking the role of an exhibitor/speaker organizes and participates in meetings and conferences, which are dedicated to the participants of employment market including people at the age of 50+, people being socially excluded, people with low qualifications, people running their own businesses, people being unemployed, NEET youths, etc.

The NAES was also entered into the Register of Training Institutions in the Voivodeship Employment Office in Kielce and Register of Entities Running Employment Agencies as well as received the accreditation of the Superintendent of Schools in Kielce. In addition, the organization is the Member of the Świętokrzyskie Vocational Education Cluster. The association was also entered into the Database of Development Services as an institution providing high-quality training and advisory services. Owing to the Database of Development Services, with the support of the NAES, entrepreneurs can apply for financing of services, which are aimed at increasing vocational competences of staff. Within the framework of its activity for the purpose of SME sector, the NAES has co-created the Consortium for the development of metal and casting sector as the Smart Specialization of the Świętokrzyskie Voivodeship since 2015 and it has been its member until now.

The technical facilities of the organization include modern devices such as computers, telephones, faxes, printers, copying machines, scanners, projectors, interactive boards, etc. The advanced system of internal and external communi-

cation in the form of telephone, computer and IT networks, Internet messenger and Application X working in cloud functions in the company. Owing to the IT infrastructure being designed in this way, the NAES can precisely analyze the needs of current and potential recipients of services constantly monitoring the effectiveness of the implemented solutions in the way that they are optimally adjusted to the needs and expectations of consumers. They prepare regular customer satisfaction and needs analyses constituting the fundament for the undertaken activities, which are oriented towards the flexibility and permanent improvement of the quality of offer with training, advisory and financial services provided by the NAES.

Supporting the vocational and social reintegration of people who need support and functioning on the basis of ethical patterns for business and moral behavior, which have been promoted for more than 20 years, shaped the image of the NAES as a professional, reliable and credible partner. It is confirmed by distinctions and awards such as the 16th Świętokrzyska Quality Award in the „Public Organization” category (2014), „Trustworthy Company” Certificate (2015), Honorary Badge of the Minister of Economy for the merits of the NAES for the Development of the Economy of the Republic of Poland (2015).

Zdjęcia / photos:

3. Spotkanie - samodzielnego - przepis na sukces / A meeting - self-employment - a recipe for a success
4. Kurs baristyczny realizowany w ramach projektu „Aktywność to Twoja szansa” / Barista course organized within the framework of the „Activity is your chance” project
5. Spotkanie - Nowy Rok 2019. Nowe możliwości dla przedsiębiorców / A meeting - New Year 2019. New opportunities for entrepreneurs
6. Patio siedziby KSWP w Końskich / Patio of the seat of the NAES in Końskie

Kielce to miasto liczące prawie 200 tys. mieszkańców, położone w sercu Gór Świętokrzyskich, w którym polska droga do Niepodległości zostawiła liczne ślady. Po 123 trudnych latach zaborów, w trakcie których mieszkańcy Kielca i regionu świętokrzyskiego brali udział w licznych zrywach patriotycznych, w 1914 r., krótko po wybuchu I wojny światowej, do Kielca na czele Pierwszej Kompanii Kadrowej wkroczył Józef Piłsudski. 11 listopada 1918 r. nastąpił długo wyczekiwany dzień - po 123 latach niewoli odrodziło się Państwo Polskie. Niepodległe Kielce zostały stolicą administracyjną i kulturalną dużego województwa oraz silnym garnizonom. W późniejszym okresie miasto było jednym z kluczowych miejsc Centralnego Okręgu Przemysłowego.

Kult Józefa Piłsudskiego oraz tradycja legionowa były silnie rozwijane już w okresie międzywojennym. Marszałek Piłsudski odwiedził Kielce dwukrotnie - w 1921 r. i w 1926 r., biorąc udział w zakończeniu III Marszu Szlakiem Kadrowki oraz w V Zjeździe Legionistów. Upamiętnianie idei niepodległościowej przybierało i przybiera do dziś dzień różną formę. Jedną z nich są tablice i pomniki oraz obiekty związane z historią Legionów. Charakterystycznym monumentem upamiętniającym pobyt Strzelców w 1914 r. jest Pomnik Niepodległości. Uroczyste odsłonięcie 3 listopada 1929 r. dokonał - przybyły do Kielca ze Spały z nieoficjalną wizytą - prezydent Polski Ignacy Mościcki. Pomnik został zniszczony przez Niemców we wrześniu 1939 r., lecz udało się go odbudować po 63 latach.

Z kolei 11 listopada 1935 r. uroczyste oddano do użytku gmach Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego im. Marszałka Józefa Piłsudskiego - perłę modernizmu, autorstwa Edgara Norwertha - twórcy Centralnego Ośrodka Wychowania Fizycznego w Warszawie. Obiekt miał pełnić charakter kulturalno-oświatowy i był swobodnym pomnikiem złożony z zmarłego wcześniej twórcy Legionów Polskich.

Jednym z bardziej znaczących w tradycji niepodległościowej obiektów jest

Miasto Kielce

Urząd Miasta Kielce
ul. Rynek 1, 25-303 Kielce
tel. +48 41 367 60 00, fax +48 41 344 27 63
bip@um.kielce.pl, www.bip.kielce.eu

dawny Pałac Biskupów Krakowskich, w którym w sierpniu 1914 r. przebywał sztab Józefa Piłsudskiego. Z inicjatywy kół wojskowych oraz władz wojewódzkich utworzono w jego murach Sanktuarium Marszałka Józefa Piłsudskiego, którego odsłonięcie 2 października 1938 r. dokonali gen. Kazimierz Sosnkowski, Inspektor Armii, legionista oraz Juliusz Ulrych, minister komunikacji. Równocześnie na loggi wejściowej odsłonięto tablicę upamiętniającą pobyt Marszałka.

Rok 1938 obfitował w szereg inicjatyw upamiętniających tradycje niepodległościowe i legionowe miasta. Prócz utworzenia sanktuarium, zakrojony na szeroką skalę projekt obejmował m.in. budowę Pomnika Czynu Legionowego. Monument autorstwa prof. Jana Raszki, przedstawiał postacie czterech pochyłonych strzelców na cokole. Jego odsłonięcie zbiegło się w czasie z otwarciem Sanktuarium Marszałka Piłsudskiego. Pomnik zniszczyli Niemcy w czasie okupacji.

Wśród kolejnych inicjatyw, które utrwaliły miały na długie lata ideę walki o niepodległość Polski, jaka rozpoczęła się w 1914 r., warto wymienić, m.in.: most im. kapitana Kazimierza Herwina-Piątki (dowódcy patrolu, który pierwszy wkroczył do Kielca w 1914 r.) z 1932 r. zbudowany w podkieleckim wtedy Słowiku, czy płytę - symboliczną mogiłę Nieznanego Żołnierza z 1925 r. (drugą w Polsce, przed Grobem Nieznanego Żołnierza w stolicy), a także Cmentarz Wojska Polskiego, urządzony w 1930 r., wraz z odsłoniętym tutaj pomnikiem.

Współcześnie kielczanie także dbają o pamięć pokoleń walczących o wolność. Po 1989 r. pojawiły się liczne inicjatywy upamiętniające tradycje legionową, tak bliską sercom kielczan przed wojną. Szczęśliwie po 1980 r. podjęto inicjatywę odbudowy pomnika Czynu Legionowego, co zrealizowano dopiero wiele lat później. Rzeźbę, po odbudowaniu, ustawiono 25 maja

1991 r., tak, aby przeżywając w Kielcach 3 czerwca Ojciec Święty Jan Paweł II, syn legionisty, mógł pobłogosławić pomnik. Uroczystego odsłonięcia dokonano 11 sierpnia 1991 r., w przedmiotu wejścia do Kielca kolejnego Marsza Szlakiem Kadrowki.

Prócz odbudowy istniejących przed 1939 r. symboli, pojawiło się wiele nowych, np.: pomnik i tablica Legionistów, którzy na polach Szydłówka składali przysięgę oraz brali udział we Mszy św. przed wymarszem z miasta na front we wrześniu 1914 r.

Szczególne miejsce zajmuje tablica poświęcona kielczaninowi - współtwórcy najsłynniejszej pieśni legionowej pt. „My, Pierwsza Brygada” - Andrzeju Brzuchalowi, pseudonim „Sikorski”.

W 2014 r., dokładnie w 100. rocznicę wkroczenia Kadrowki odsłonięto pomnik Marszałka Piłsudskiego na kielceńskim Placu Wolności - historycznym i obecnym miejscu obchodów świąt narodowych. Monument autorstwa Pawła Pietrusińskiego jest ukoronowanym, powstałym już przed wojną, ideą upamiętnienia Marszałka pomnikiem w tym miejscu.

Dzisiejsze Kielce to miasto z silnie obecną legionową tradycją, czerpiące z dorobku przeszłych pokoleń, lecz spoglądające zarazem ku przyszłym, pielęgnujące swoją historię jako część tożsamości.

Zdjęcia / photos:

1. Pałac Biskupów Krakowskich / Palace of the Krakow Bishops
2. Pomnik Niepodległości - lata 30. / Independence Monument - 1930s

Kielce is the city with nearly 200 thousand inhabitants located at the heart of the Świętokrzyskie Mountains, where the way for Independence left numerous traces. After 123 harsh years of partitions, during which the inhabitants of Kielce and Świętokrzyskie region took part in a number of patriotic uprisings, Józef Piłsudski at the head of the First Cadre Company entered Kielce shortly after the outbreak of the World War I in 1914. On 11th November 1918, the long-expected day came - after 123 years of captivity, the Polish State revived. The independent city of Kielce became the administrative and cultural capital of a large voivodeship as well as a strong garrison. Later, the city was one of the key places in the Central Industrial Zone.

The worship of Józef Piłsudski and the Polish Legions' traditions were strongly being developed already in the interwar period. The Marshal Piłsudski visited Kielce twice - in 1921 and 1926, taking part in the finalization of the 3rd March along the Kadrowka Trail and 5th Legionnaires' Convention.

The commemoration of the independence idea was taking and it is still taking different forms. One of them is boards and monuments as well as buildings related to the history of the Polish Legions. A characteristic monument commemorating the stay of Riflemen in 1914 is the Monument of Independence. Its solemn unveiling was performed on 3rd November 1929 by the President of Poland Ignacy Mościcki, who came to Kielce from Spała with an unofficial visit. The monument was destroyed by Germans in 1939, though they managed to rebuild it after 63 years.

On the other hand, on 11th November 1935, the building of the Physical Education and Military Training of Marshal Józef Piłsudski - a pearl of modernism designed by Edgar Norwerth - the creator of the Center of Physical Education in Warsaw. The institution was supposed

to play cultural and educational functions and it was a peculiar monument dedicated to the creator of the Polish Legions, who had died earlier.

One of the more significant objects in the independence tradition is the former

Palace of the Krakow Bishops, where the staff of Józef Piłsudski resided in August 1914. By the initiative of military circles and voivodeship's authorities, the Sanctuary of Marshal Józef Piłsudski was created within its walls, which was unveiled by 2nd October 1938 by Gen. Kazimierz Sosnkowski, the Army's Inspector and legionnaire, and Juliusz Ulrych, the minister of communication. At the same time, a board commemorating the stay of the Marshal was unveiled on the entrance loggia.

The year 1938 was rich in a number of initiatives commemorating independence traditions and towns of the Polish Legions. Apart from the creation of the sanctuary, the large-scale project included the construction of the Monument of the Legions' Acts among others. The monument designed by Prof. Jan Raszka presented the figures of four bent riflemen on a pedestal. Its unveiling coincided with opening of the Sanctuary of Marshal Józef Piłsudski. The monument was destroyed by Germans during occupation.

Among other initiatives aimed to maintain the idea of fighting for freedom of Poland for many years, which had its beginning in 1914, it is worth enumerating the bridge of Capt Kazimierz Herwin-Piątki (the commander of patrol, which entered Kielce as the first one in 1914) built in Słowik near Kielce in 1932 or symbolic plate - the grave of the Unknown Soldier from 1925 (the second one in Poland after the Grave of the Unknown Soldier in the capital of Poland) as well as the Cemetery of the Polish Army created in 1930 together with unveiling of a monument at this place.

The contemporary inhabitants of Kielce also take care of memory about the generations fighting for freedom. After 1989, there appeared numerous initiatives commemorating the Legions' traditions, which had been so close to the hearts of the inhabitants of Kielce before the war. Luckily, after 1980, an initiative referring to the reconstruction of the Monument of the Legions' Acts was undertaken, which was finally implemented many years later. After its reconstruction, the sculpture was placed on 25th May in a way that the Holy Father John Paul II, a legionnaire's son, visiting Kielce on 3rd June could bless the monument. Solemn unveiling took place on 11th August 1991 - the day before another March along the Kadrowka Trail entered Kielce.

Apart from the reconstruction of the symbols existing before 1939, there appeared many new monuments and board of the Legionnaires, who took an oath

on the fields of Szydłówka and took part in the Holy Mass before they marched from the city to the front in September 1914.

A special place is taken by a plate dedicated to an inhabitant of Kielce - the co-creator of the most famous Legions' song titled „My Pierwsza Brygada” - Andrzej Brzuchal, nick „Sikorski”.

In 2014, to be more specific at the 100th anniversary of entering the place by Kadrowka, a monument of Marshal Piłsudski was unveiled on the Freedom Square in Kielce - at the historical and current place of national holiday celebrations. The monument created by Paweł Pietrusiński is the culmination of idea of commemorating the Marshal with a monument at this place, which had already emerged before the war.

The today's Kielce is a city with the strong presence of Legions' traditions taking benefits from the works of previous generations, which looks into the future at the same time and fosters its history as a part of its identity.

Zdjęcia / photos:

3. Pomnik Czynu Legionowego 1938-39 r. / Monument of the Legions' Acts 1938-39
4. Komendant Józef Piłsudski ze sztabem przed wejściem do budynku dawnego Pałacu Biskupów Krakowskich Sierpień 1914 r. / Commandant Józef Piłsudski with his staff in front of the building of the former Palace of the Krakow Bishops, August 1914
5. Powitanie Marszałka Józefa Piłsudskiego na dworcu kolejowym w Kielcach, 1921 / Welcoming Marshal Józef Piłsudski on the railway station in Kielce, 1921
6. Wnętrze Sanktuarium Marszałka J. Piłsudskiego / Interior of the Sanctuary of Marshal Józef Piłsudski

Wznies swój biznes na WYŻSZY poziom

New Generation Desktop Computer
Pulpit Nowej Generacji

- Zabezpiecz swoje dane przed utratą i kradzieżą.
- Ogranicz koszty energii oraz obsługi informatycznej.
- Nie inwestuj niepotrzebnie w serwery i sprzęt komputerowy.
- Korzystaj ze swojego Subiekt, Rachmistrz, Symfonia z dowolnej lokalizacji.

www.e-Pulpit24.pl

komputery - serwery - informatyka

ochrona danych

dostęp do plików
i programów
z urządzeń mobilnych

bezpieczne
połączenia

automatyczna
administracja

dostęp do twoich
plików z domu

automatyczna
kopia
bezpieczeństwa

dostęp do twoich
programów
z domu

powiat buski

Gnojno - gmina wiejska w woj. świętokrzyskim, w powiecie buskim. W 1915 r. Gmina Gnojno znajdowała się pod okupacją austro-węgierską. W roku 1918 Gmina Gnojno weszła w skład odrodzonego państwa polskiego.

Miejsca pamięci narodowej:

Cmentarze Parafialne w Gnojnicy, na których znajdują się pomniki ofiar represji okupanta hitlerowskiego w czasie II wojny światowej:

1. Mogiła pojedyncza żołnierza Armii Radzieckiej - Wiktora Kuźelnego.
2. Mogiła pojedyncza osoby cywilnej - Józefa Musiała.
3. Mogiła pojedyncza - Władysława Jagiello.
4. Mogiła pojedyncza - Edwarda Szczepanowskiego - żołnierza „BCH”.
5. Mogiła pojedyncza - Józefa Sierleckiego - żołnierza „BCH”.
6. Mogiła pojedyncza - Józefa Lipińskiego, - osoby cywilnej poległej od wybuchu min w czasie działań wojennych.
7. Mogiła zbiorowa dzieci: Styczeń Maria, Kaleta Stanisław, Styczeń Józef, Styczeń Stefan, Styczeń Władysław, Skwark Alina, Styczeń Jan - dzieci poległe w czasie działań wojennych II wojny światowej, zginęły od pocisku w czasie ofensywy.

Gnojno:

8. Tablica upamiętniająca poległych i pomordowanych w latach 1939-1945 umieszczona na Kościele parafialnym pw. św. Jana Chrzciciela w Gnojnicy.

Gmina Gnojno

Urząd Gminy w Gnojnicy
28-114 Gnojno 145
tel./fax +48 41 353 20 38
gmina@gnojno.eu, www.gnojno.com.pl

Požogi:

9. Mogiła indywidualna w lesie w miejscowości Pożogi, „Miejsce Spoczynku Powstańca Styczniowego”.

Wólka Bosowska:

10. Mogiła zbiorowa poświęcona „BOHATEROM POWSTANIA STYCZNIOWEGO”. Krzyż znajduje się w lesie w miejscowości Wólka Bosowska.

Balice:

11. Pomnik w hołdzie mieszkańcom i żołnierzom Batalionów Chłopskich, którzy walczyli i polegali w czasie II wojny światowej za wolną i niepodległą Polskę.

Balice znajdowały się na terenie gminy Gnojno i należały do III Rejonu „BCH” w obwodzie stopnickim.

Żołnierze z Oddziału Specjalnego w Gnojnicy i Grabkach brali udział w wielu akcjach partyzanckich. Prowadzili szczególnie działania przeciwko eksploatacji gospodarczej wsi przez okupanta. 20 czerwca 1943 r. trzydziestu żołnierzy pod dowództwem Franciszka Szczepanika „Zagórskiego” zniszczyło urządzenie gorzelni w Gnojnicy. Gorzelnia już do końca wojny była nieczynna.

Gnojno - a rural commune in the Świętokrzyskie Voivodeship in the Poviat of Busko-Zdrój. In 1915, the Commune of Gnojno was under the Austro-Hungarian occupation. In 1918, the Commune of Gnojno was a part of the reborn Polish State.

Places of national remembrance:

Parish Cemeteries in Gnojno, on which there are monuments of victims of the Nazi occupant's repressions during the World War II:

1. A single grave of a soldier of the Soviet Army - Wiktor Kuźelný.
2. A single grave of a civilian - Józef Musiał.
3. A single grave of Władysław Jagiello.
4. A single grave of Edward Szczepanowski - a soldier of „BCH” (Peasant Battalions).
5. A single grave of Józef Sierlecki -

POLSKA
100. ROCZNICA

współczesność

1918-2018 ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI

a soldier of „BCH” (Peasant Battalions).

6. A single grave of Józef Lipiński - a civilian fallen as a result of the blast of mines during military actions.

7. A collective grave of children: Styczeń Maria, Kaleta Stanisław, Styczeń Józef, Styczeń Stefan, Styczeń Władysław, Skwark Alina, Styczeń Jan - children of the fallen during military actions of the World War II, who were killed by shooting during offensive.

Gnojno:

8. A plate commemorating the fallen and murdered in the years 1939-1945 on the Parish Church of Saint John the Baptist in Gnojno.

Požogi:

9. An individual grave in the forest in Pożogi „The Place of Rest of a January Insurgent”.

Wólka Bosowska:

10. A collective grave dedicated to „THE HEROES OF THE JANUARY UPRISING”. The cross is in the forest in Wólka Bosowska.

Balice:

11. A monument built in tribute to the inhabitants and soldiers of the Peasant Battalions, who fought and died during the World War II for free and independent Poland.

Balice was on the terrain of the Commune of Gnojno and belonged to the 3rd District of the Peasant Battalions in the Stopnica Oblast.

The soldiers of the Special Forces in Gnojno and Grabki participated in many guerrilla actions. They took special measures against the economic exploitation of the villages by the occupant. On 20th June 1943, thirty soldiers commanded by Franciszek Szczepanik „Zagórski” destroyed distillery devices in Gnojno. The distillery remained closed by the end of the war.

Zdjęcia / photos:

1. Krzyż poświęcony „BOHATEROM POWSTANIA STYCZNIOWEGO” w Wólce Bosowskiej / A cross dedicated to „THE HEROES OF THE JANUARY UPRISING” in Wólka Bosowska
2. Gnojno - Kościół św. Jana Chrzciciela / Gnojno - Church of Saint John the Baptist

Pomimo, że teren gminy Solec-Zdrój znajdując się nieco na uboczu nie znajdował się w centrum działań bojowych I wojny światowej, miał jednak swój udział w wydarzeniach.

W sierpniu 1914 r. przemaszerowały przez Solec wycofujące się oddziały armii austriackiej osłaniane w straży tylnej przez legiony Piłsudskiego.

Do walk w rejonie Solca doszło we wrześniu 1914 r. po ustabilizowaniu się frontu na Nidzie, w Nowym Korczynie i na Wiśle. Po serii wrześniowych potyczek w rejonie od Nowego Korczyna do Stopnicy, gdzie bardzo aktywna była kawaleria legionowa pod dowództwem Beliny-Prażmowski, w nocy z 19 na 20 września miał miejsce atak I kompanii Michała Karaszewicza-Tokarzewskiego i batalionu pod dowództwem Albina Satyra-Fleszara na wojska rosyjskie stacjonujące w Ostrowcach i Zagórzanach. Uczestnikiem tej bitwy był również przyszły premier, lekarz Felicjan Sławoj-Składkowski. O świcie 20 września po przeprawieniu się przez Wisłę legionieści zaatakowali z powodzeniem Rosjan. Zajęli Ostrowce i Zagorzany. Oddziały polskie dotarły aż w pobliże Solca, gdzie jednak na skutek przewagi w artylerii i broni maszynowej po krótkim boju musiały się wycofać do rejonu Nowego Korczyna. Front do wiosny 1915 ustabilizował się, a teren gminy znajdował się w rękach rosyjskich. Stacjonowała tu 75 dywizja 17 korpusu ze sztabem zajmującym pałac w Zborowie.

Wiosną 1915 r. ofensywa austriacka spowodowała wycofanie się Rosjan i objęcie terenu przez okupację austriacką aż do końca wojny w 1918 r.

Gdy patrzymy z perspektywy stu lat na wydarzenia, które spowodowały odrodzenie niepodległości, poddajemy się uproszczeniom, że całe społeczeństwo wyznawało ideały legionowe. Zapominamy, że poglądy na drogę do niepodległości były bardzo spolaryzowane. Część społeczeństwa uważała nawet występowanie legionów ramie w ramię z Austrią i Niemcami za błąd przychylając się do wspierania państw Ententy.

Odrodzenie niepodległości Solec jako

Gmina Solec-Zdrój

Urząd Gminy w Solcu-Zdroju
ul. 1 Maja 10, 28-131 Solec-Zdrój
tel. +48 41 377 60 39, fax +48 41 377 60 22
ug@solec-zdroj.pl, www.solec-zdroj.pl

osada powitał właściwie bez strat wojennych. Efektem przemaszów wojsk były pozostające jeszcze do lat 50-tych XX w. ułożone w co bardziej grząskich miejscach na drogach drewniane bale ułatwiające przemieszczanie oddziałów z ciężkim sprzętem. Sezonowo działało uzdrowisko, z pięknymi łazienkami w stylu zakopiańskim, hotel dla kuracjuszy (obecne sanatorium Świt), wille wzdłuż alei parkowej i tradycyjnie wynajmowane kuracjom kwatery w niektórych domach we wsi.

Solec był gotów do rozwoju w odrodzonej Polsce.

Zdjęcia / photos:

1. Zabytkowy pałac w Zborowie / Monumental palace in Zborów
2. Zegar słoneczny w Solcu-Zdroju / Solar clock in Solec-Zdrój
3. Kras wapienny w Zagaju Kikowskim / Calcareous karst in Zagaje Kikowskie
4. Św. Jan Kanty w Sulkowicach / Saint Jan Kanty in Sulkowice

Despite the fact that the terrain of the Commune of Solec-Zdrój is slightly out of the way, it was not in the center of fighting operations during the World War I. Though, it took its part in the event.

In August 1914, the withdrawing units of the Austrian army, which were shielded by the legions of Piłsudski in the rear guard, marched through Solec.

The fights in the region of Solec took place in September 1914 after the stabilization of the front on the Nida River, in Nowy Korczyn and Vistula River. After a series of September struggles in the region between Nowy Korczyn and Stopnica, in which the legionary cavalry commanded by Belina-Prażmowski was particularly active, an attack of the 1st Company of Michał Karaszewicz-Tokarzewski and battalion commanded by Albin Satyr-Fleszar on the Russian units stationing in Ostrowce and Zagórzany was carried out at night of 19th and 20th September. The future prime minister, GP Felicjan Sławoj-Składkowski, participated in the battle as well. At dawn of 20th September, legionnaires successfully attacked Russians after crossing the Vistula River. They occupied Ostrowce and Zagorzany. The Polish troops reached the surroundings of Solec, from where they were forced to withdraw to the region of Nowy Korczyn after a short fight as a result of the opponent's prevalence in artillery and machine weapons. Until spring 1915, the front stabilized and the terrain of the commune was under the control of Russians. There stationed the 75th Division of the 17th Corps with a staff occupying the palace in Zborów.

In spring 1915, the Austrian offensive caused the withdrawal of Russians and occupation of the terrain by Austrians until the end of spring 1918.

After 100 years, when we look at the events, which resulted in regaining independence, we tend to simplify that the whole society shared the same legionary ideals. We forget that the views on the

way for independence were highly polarized. A part of the society even claimed that it was a mistake to stand hand in hand with Austria and Germany and

they were favorable to the support for the Entente states.

Solec being a settlement welcomed independence with almost no war losses. The march of troops resulted in wooden balks placed on more slimy roads in order to ease relocating the units with heavy equipment, which remained until 1950s. Seasonally, there functioned a health resort with beautiful bathrooms in the Zakopane style, hotel for spa guests (currently, „Świt” sanatorium), mansions along a park avenue and traditio-

nal accommodation places being rented for spa guests in some village houses.

Solec was ready for development in the reborn Poland.

Zdjęcia / photos:

5. Aleja aromaterapeutyczna w Solcu-Zdroju / Aroma avenue in Solec-Zdrój
6. Zabytkowy kościół pw. św. Stanisława w Świniarach / Monumental Church of Saint Stanislaus in Świnia
7. Zalew rekreacyjny w Solcu-Zdroju / Recreational reservoir in Solec-Zdrój
8. Aleja Magnoliowa w Solcu-Zdroju / Magnolia Avenue in Solec-Zdrój
9. Solec-Zdrój z lotu ptaka / Solec-Zdrój from a bird's eye view

Miasto i Gmina Stopnica

Urząd Miasta i Gminy Stopnica
ul. Tadeusza Kościuszki 2, 28-130 Stopnica
tel. +48 41 377 98 00, +48 41 377 98 10, fax +48 41 377 96 06
gmina@stopnica.pl, www.umig.stopnica.pl

Stopnica - dawniej Stobnica. Miasto położone w woj. świętokrzyskim, w powiecie buskim, siedziba Gminy Stopnica. Było miastem królewskim Korony Królestwa Polskiego. Prawa miejskie odzyskała 1 stycznia 2015 r.

Miasto jest położone na Garbie Pińczowskim, na granicy Poniądzia i regionu staszowsko-szydłowskiego. Obecnie liczy 7852 mieszkańców, a jej obszar wynosi 12 596 hektarów. Tędy prowadziła najstarsza droga z Krakowa na Litwę.

Herbem Stopnicy jest gotycki klucz skierowany zębem do góry na błękitnym polu tarczy. Pierwsza zachowana wzmianka o Stopnicy pojawiła się w „Rocznikach” J. Długosza z roku 1103, kiedy to kanonik i proboszcz Baldwin został Biskupem w Krakowie. Szczególny sentyment do Stopnicy czuł król Kazimierz Wielki, który w 1362 r.

nadał jej prawa miejskie, a w miejscu drewnianej kaplicy ufundował kościół farny pw. św. Ap. Piotra i Pawła, a także wybudował zamek i szpital dla ubogich.

Po Kazimierzu Wielkim jeszcze siedmiu królów Polski - Jan Olbracht, Władysław Jagiełło, Aleksander I, Henryk III Walezy, Stefan Batory, Jan Kazimierz, August III potwierdziło przywileje dla miasta.

W latach 1795-1809 Stopnica znajdowała się w zaborze austriackim i w 1809 włączono ją do Księstwa Warszawskiego i przeniesiono tu siedzibę powiatu z Wiślicy. Postanowieniem namiestnika Królestwa Polskiego z dnia 2 lutego 1816 r. Stopnica stała się miastem rządowym. W roku 1863 za udział mieszkańców powiatu w powstaniu styczniowym, ukazem carskim miastu odebrano prawa miejskie.

13 września 1914 r. w mieście stacjonował Józef Piłsudski późniejszy Marszałek Polski, któremu społeczeństwo zbudowało pomnik w rynku w roku 1933. Podczas II wojny światowej toczyły się tu zacięte walki z okupantem, w wyniku których w 1944 r. miasto zostało całkowicie zniszczone.

13 stycznia osada została wyzwolona spod władzy okupanta, a do zniszczonych domostw zaczęli wracać mieszkańcy, aby zapisywać nowe karty historii miasta.

Dziś Stopnica prężnie się rozwija, kultywując historię i tradycje przodków.

Źródło: A. Salomon „Rys historyczny dziejów Stopnicy”

Zdjęcia / photos:

- 1 Dworek w Smogorzowie / Manor house in Smogorzów
- 2 Panorama Stopnicy / A panorama view of Stopnica

Stopnica - formerly Stobnica. The town is located in the Świętokrzyskie Voivodeship in the Poviát of Busko-Zdrój and it is the seat of the Commune of Stopnica. It was a royal town in the Crown of the Polish Kingdom. It regained its town privileges on 1st January 2015.

The town is located at the Pińczów hamp at the border of Poniądzie and Staszów-Szydłów region. Currently, there are 7852 inhabitants and its area is equal to 12,596 ha. The oldest way from Kraków to Lithuania used to run here.

The coat of arms of Stopnica is a Gothic key oriented upward with its tooth on a blue shield. The first mention about Stopnica appeared in „Roczniki” by J. Długosz from 1103, when a canon and parish priest Baldwin became a Bishop in Kraków. Casimir the Great, who gave town privileges to Stopnica in 1362 and funded the Parish Church of Saint Peter and Paul standing at the place of wooden chapel as well as built a castle

and hospital for the poor, had a special affection for the place.

After Casimir the Great, other seven kings of Poland, i.e. John I Albert, Ladislaus Jagiello, Alexander I, Henry III of France, Stephen Báthory, John II Casimir and Augustus III, confirmed the privileges for the town.

In the years 1795-1809, Stopnica became a part of the Austrian Partition and it was incorporated into the Duchy of Warsaw in 1809. The seat of the poviát was moved to Wiślica. By the decision of the intendant of the Polish Kingdom from 2nd February 1816, Stopnica became a governmental town. In 1863, the town lost its town privileges by the order of the tsar for the participation of its inhabitants in the January Uprising.

On 13th September 1914, Józef Piłsudski, later the Marshal of Poland, for whom the society built a monument on the market square in 1933, stationed in the town. During the World War II, fier-

ce fights with the occupant took place here, as a result of which the town was totally destroyed in 1944.

On 13th January, the settlement was freed from the occupant's control and its inhabitants began to get back to damaged houses in order to write new pages of the town's history.

Today, Stopnica is dynamically developing cultivating the history and traditions of its ancestors.

Source: A. Salomon „Rys historyczny dziejów Stopnicy”

Zdjęcia / photos:

3. Kopiec Kościuski przy drodze Mariampol / Kosciuszko Mount near the Mariampol road
4. Pomnik J. Piłsudskiego w Stopnicy / Monument of J. Piłsudski in Stopnica
5. Pomnik Henryka Dembińskiego w Strzałkowie / Monument of Henryk Dembiński in Strzałków

Świętujemy niepodległość. 100. rocznica odzyskania przez Polskę niepodległości to doskonała okazja, by spojrzeć szerzej na nasz kraj i miejsce, w którym żyjemy. Przypomnieć sobie, poznać na nowo jego historię, ślady wydarzeń, losy zwykłych i niezwykłych ludzi zapisanych na kartach ostatnich dziesięcioleci. Świętujemy w sposób szczególny, biorąc udział w projekcie „Jesteśmy wolni, a pamięć niech trwa” realizowanym przez Centrum Kultury w Tuczępach w ramach ogólnopolskiego Programu Dotacyjnego „Niepodległa”.

W projekcie zapisanych zostało sześć wydarzeń. Weterani II wojny światowej przybliżyli młodzieży historię Strzelców i ich wkład w tworzenie armii niepodległego Państwa Polskiego podczas lekcji tematycznej w Szydłowie, uczniowie gimnazjum i klas VII podążali śladami patriotyzmu po województwie świętokrzyskim (Kielce - Skarżysko-Kamienna - Wąchock), poznawaliśmy taktykę partyzantów w czasie II wojny światowej w czasie warsztatów z elementami pokazów, a podczas wieczoru wspomnień w Szkole Podstawowej w Tuczępach pokolenie uczniów i seniorów spotkało się na wieczorze wspomnień. Wystawa zdjęć z wydaniem katalogu „Gmina Tuczępy wczoraj i przedwczoraj” jest kolejnym wydarzeniem. W sumie zebrano ponad 400 zdjęć. Na 20 tablicach i 200 stronach katalogu zapisana jest część historii i przemian każdej wsi gminy Tuczępy. Pokazane życie naszych dziadków i prapradziadków, ludzi walczących o wolność, ważne i wyjątkowe wydarzenia społeczne, kulturalne, religijne. Pokazano, jak zmieniali się ludzie, domy, wsie i jak długą drogę przeszliśmy przez ostatnie dziesięciolecia. Stare domy pokryte strzechą, drewniane płoty, dzieci biegające boso pasące gęsi, krowy, żniwa z kosami i grabiami, zabawy na drewnianych podłogach na podwórzach, budowa szkoły, kościoła, remiz, uroczystości rodzinne i gminne - jakże różne od teraźniejszych. Obok tego elementy patriotyczne, niepodległościowe - żołnierze I i II wojny światowej, przedwojenni ulani, Sprawiedliwi wśród Narodów Świata, księża patrioci - cząstka

Gmina Tuczępy

Urząd Gminy Tuczępy
Tuczępy 35, 28-142 Tuczępy
tel. +48 41 353 31 35, fax +48 41 353 31 35 wew. 33
urzad@tuczepy.pl, www.tuczepy.pl

wielkiej historii i zwyczajnie, ale jakże niezwykle życie zapisane w fotografii. Projekt kończy koncert - montaż słowno-muzyczny-plastyczny obrazujący siedem ważnych momentów w ostatnich 100 latach: wojna polsko-radziecka 1919-1921, II wojna światowa, pontyfikat Jana Pawła II, powstanie Solidarności, wydarzenia roku 1989, wejście Polski do NATO i UE. Treść historyczna, poetycka, pieśni i plastyczne alegorie wybranych wydarzeń.

Nasza historia jest bogata, zapisana w źródłach historycznych, pamięci ludzi oraz starych fotografiach. Wszystkie te zapisy odzwierciedlają obraz dynamicznych zmian, jakie zachodziły na przestrzeni wieków. Dziś idziemy naprzód, rozwijamy się, zmieniamy, ale musimy pamiętać o tym, co było na początku tej drogi aż do tego miejsca, w którym dziś jesteśmy, zapisywać w pamięci i dokumentować tamte czasy, bo to one są bazą duchową i materialną, z której dziś czerpiemy.

Anna Stępień

Projekt „Jesteśmy wolni, a pamięć niech trwa” realizowany przez Centrum Kultury w Tuczępach dofinansowany ze środków Programu Wieloletniego

NIEPODLEGŁA na lata 2017-2022 w ramach Programu Dotacyjnego „Niepodległa”.

Zdjęcia / photos:

1. Taktyka partyzantka. Na strzelnicy / Tactics of guerrillas. In a shooting range
2. Śladami patriotyzmu. Wąchock. Miejsce pochówku szczątków Jana Piwnika „Ponurego” / Following the traces of patriotism. Wąchock. The burial place of remains of Jan Piwnik „Ponury”
3. Przed Pomnikiem Czynu Legionowego w Kielcach / In front of the Monument of the Legion's Acts in Kielce
4. Muzeum Orła Białego w Skarżysku-Kamiennym / Museum of the White Eagle in Skarżysko-Kamienna

We celebrate independence. The 100th anniversary of regaining independence by Poland was a perfect occasion not only to take a broader look at our country and place where we live but also recall and rediscover its history, traces of events as well as fate of common and uncommon people written down on the pages of the last decades. We celebrate it in a special way taking part in a project titled „We are free and may the memory endure” implemented by the Culture Center in Tuczępy within the framework of the national Grant Program „The Independent”.

The project includes six events. The veterans of the World War II presented the history of Riflemen to youths and their contribution in the creation of the army in the independent Polish State during a thematic lesson in Szydłowie. The students of high junior school and 7th classes followed the traces of patriotism in the Świętokrzyskie Voivodeship (Kielce - Skarżysko-Kamienna - Wąchock). We learnt about the tactics of guerrillas during the World War II during workshops with show elements. Apart from this, the generation of students and seniors met each other during an evening of memories in the Primary School in Tuczępy. An exhibition of photographs together with publication of the catalogue titled „The Commune of Tuczępy yesterday and before yesterday” is another event. In total, they collected more than 400 photographs. A part of the history and changes undergoing in all villages of the Commune of Tuczępy are written down on 20 boards and 200 pages of the catalogue. They presented the lives of our grandfathers and great-grandfathers, people fighting for freedom as well as important and special social, cultural and religious events. It was also shown how people, houses and villages were changing and how long way we covered through the last decades. There were old houses covered with thatched roofs,

wooden fences, barefoot children running and grazing geese, cows, harvest with scythes and rakes, outdoor games on wooden floors, constructing a scho-

ol, church, fire stations as well as family and communal celebrations - how different it all was from the present. Apart from this, there were patriotic and independence elements - the soldiers of the World War II, pre-war Uhlans, The Just Among the Nations of the World, patriotic priests - a part of the huge history and simple, but unusual, life recorded in photography. The project is finalized by

a concert - verbal, musical and plastic installation presenting seven important moments within the last 100 years, i.e. the Polish-Soviet war 1919-1921, World War II, pontificate of John Paul II, creation of „Solidarity”, events from 1989, Poland's accession to NATO and EU. There were also historical and poetic contents, songs and plastic allegories of selected events.

Our history is rich and written down in historical sources, memory of people and old photographs. All the records reflect the image of dynamic changes, which have been undergoing over the centuries. Nowadays, we are going forward, developing and changing, but we need to remember about what was at the beginning of this way until the place where we are now. We should record those times in our memory and document them, as they constitute a spiritual and material base, from which we are taking benefit now.

Anna Stępień

The project titled „We are free and may the memory endure” implemented by the Culture Center in Tuczępy co-financed from the resources of the Multiannual Program THE INDEPENDENT for the years 2017-2022 within the framework of the Grant Program „The Independent”.

Zdjęcia / photos:

5. Wieczór wspomnień w Szkole Podstawowej w Tuczępach / An evening of memories in the Primary School in Tuczępy
6. W Kapitułarzu Opactwa Cystersów w Wąchocku / In the Chapterhouse of the Cistercian Abbey in Wąchock
7. Otwarcie wystawy: Casyby zaangażowane w projekt / Opening of an exhibition. People being involved in the project
8. Wystawę otwiera Anna Stępień - kierownik Centrum Kultury / Anna Stępień - the manager of the Culture Center is opening the exhibition
9. Mieszkańcy gminy Tuczępy na otwarciu wystawy / Inhabitants of the Commune of Tuczępy during the opening of the exhibition
10. Stare zdjęcia przywołują wspomnienia. Stoją, od lewej: Zofia Kanińska, Beata Lech, Anna Stępień, Marek Kaczmarek - wójt Gminy Tuczępy / Old photographs brought memories back. From the left: Zofia Kanińska, Beata Lech, Anna Stępień, Marek Kaczmarek - the Mayor of the Commune of Tuczępy

Miasto i Gmina Wiślica

Urząd Miasta i Gminy Wiślica
ul. Okopowa 8, 28-160 Wiślica
tel. +48 41 369 09 00, fax +48 41 369 09 01
urzad@umig.wislica.pl, www.wislica.pl

Wiślica to wyjątkowe miasteczko na Poniidziu, o ponad 1000-letniej historii. Do niedawna uznawane za najmniejsze miasto w Polsce. Położone jest w południowej części województwa świętokrzyskiego nad rzeką Nidą, nieopodal jej ujścia do Wisły, w centralnej i południowej części Zespołu Parków Krajozrazowych Poniidzia. Zasoby przyrodnicze, znakomite warunki klimatyczne, bogata historia, zabytki, a także rolnictwo są podstawą rozwoju kulturalnego i gospodarczego.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie Wiślicy pochodzą z drugiej połowy IX w. Według legendy nazwa osady pochodzi od imienia księcia Wiślan - Wiślimira, który miał przyjąć chrzest w 880 r.

Badania archeologiczne prowadzone na terenie Wiślicy, potwierdziły, że na ziemiach Wiślickich znajdowały się początki pierwszych chrześcijan. Podczas badań odkryto ludzkie szkielety w większości bardzo dobrze zachowane, datowane od 1460 r. - moment budowy Domu Długosza - aż po XVI w.

Szczątki z wszystkich pochówków odkrytych podczas badań archeologicznych prowadzonych na terenie Wiślicy zostały przeniesione na cmentarz parafialny. Ku ich pamięci został wzniesiony pomnik, na którym umieszczono napis „Tu spoczywa około 1000 naszych przodków chrześcijan pochowanych pierwotnie w Wiślicy na terenie kościoła św. Mikołaja oraz podziemi kolegiaty.”

Wiślica is a special town in the Poniidzie region with more than 1000-year-old history. Until recently, it has been regarded as the smallest town in Poland. It is placed in the southern part of the Świętokrzyskie Voivodeship by the Nida River nearby its influx to the Vistula River in the central and southern

part of the Poniidzie Landscape Park Complex. Natural resources, perfect climate conditions, rich history, monuments and agriculture are a base for the development of cultural and economic development.

The oldest traces of settlement on the terrain of Wiślica come from the 2nd half of the 9th c. According to a legend, the name of the settlement comes from the name of the Duke of Vistulans Wiślimir, who was supposed to be baptized in 880.

Archaeological research conducted on the terrain of Wiślica confirmed that the beginnings of first Christians were on the Wiślica Land. During excavations, they discovered human skeletons, which were well-preserved in large part. They are dated back to 1460 - the moment of construction of the House of Jan Długosz - until the 16th century.

The remains from all burials discovered during archeological works conducted on the terrain of Wiślica were moved to the parish cemetery. In order to honor their memory, they raised a monument with a writing „This is the place where

about 1000 of our Christian ancestors were originally buried in Wiślica on the terrain of the Church of Saint Nicolaus and vaults of the collegiate church.”

Zdjęcia / photos:

1. Dom Długosza / House of Jan Długosz
2. Grób pierwszych chrześcijan / Grave of the first Christians
3. Bazylika Mniejsza / Minor Basilica
4. Pomnik Ofiar Terroru Hitlerowskiego na Placu Wiślickim / Monument of the Victims of the Nazi Terror on the Market Square of Wiślica
5. Plac Solny / Salt Square

Gmina Sędziszów

Urząd Miejski w Sędziszowie
ul. Dworcowa 20, 28-340 Sędziszów
tel. +48 41 381 11 27 do 29, fax wew. 209
um@sedziszow.pl, www.sedziszow.pl

tworzą przez grupy rekonstrukcyjne, rekonstrukcja wydarzeń pacyfikacji wsi Swarzędzów.

Burmistrz Sędziszowa
Wacław Szarek

Gmina Sędziszów w roku obchodów 100-lecia odzyskania przez naród polski niepodległości zrealizowała szereg wydarzeń o charakterze patriotyczno-historycznym, podkreślających bohaterstwo rodaków w dążeniu do swojego samostanowienia i wolności z jednej strony, a z drugiej podjęła się wykonania zadań dla przyszłych pokoleń.

Przy Urzędzie Miejskim urządzono Skwer Niepodległości poprzez posadzenie 100 drzew. Wybrano sosny jako drzewa symbolizujące polskość i brzozy w hołdzie pamięci o tych, którzy stracili życie w obronie Ojczyzny.

We współpracy z największym zakładem pracy w gminie - Fabryką Kotłów „SEFAKO” S.A., została zorganizowana napowietrzna wystawa pn. „Ojcowie Niepodległości”, która była ogólnie dostępna dla zwiedzających.

W trakcie roku odbywały się spotkania i koncerty, jak: „Kawiarenka dla Niepodległej”, „Ku Niepodległej” czy specjalny Koncert pieśni patriotycznej i wydany na okoliczność obchodów jubileuszu śpiewnik pn. „Śpiewamy dla Niepodległej”. Koncert został przygotowany przez osoby ze środowiska.

Szczególne znaczenie miała przygo-

Zdjęcia:

1. Koncert „Śpiewamy dla Niepodległej”
2. Sadzenie drzew „100 drzew na 100-lecie”
3. Wystawa „Ojcowie Niepodległości”

„A.M.B. KLIMA - PLUS” Sp. z o.o.
85-787 Bydgoszcz
ul. gen. T. Bora-Komorowskiego 73a
tel./fax +48 52 347 30 05, +48 52 344 13 78
e-mail: biuro@ambklima-plus.pl
www.ambklima-plus.pl

**WENTYLACJA KLIMATYZACJA ŚRUTOWANIE
ELEMENTÓW STALOWYCH PRACE ŚLUSARSKIE**

Gmina Bejsce

Urząd Gminy Bejsce
Bejsce 252, 28-512 Bejsce
tel. +48 41 351 10 10, +48 41 351 16 10, fax +48 41 351 10 10 wew. 22
gmina@bejsce.eu, www.bejsce.eu

Gmina Bejsce to gmina na pograniczu województwa świętokrzyskiego i małopolskiego. Gmina typowo rolnicza, położona w malowniczej dolinie Nidy. Wśród krajobrazu znaczą się ślady dawnej świetności, w stolicy gminy górze gotycki kościół z około 1335 r. ufundowany przez Ostasza Fircleja ówczesnego właściciela Bejsce. Dobudowana do kościoła renesansowa kaplica zwana firlejowską jest skarbem architektury. Zbudowana w latach 1594-1600 nagrobna kaplica Mikołaja Firleja i jego żony jest wzorowana na kaplicy zygmuntońskiej na Wawelu. Obok świątyni stoi dzwonnica z 1771 r. W sąsiedztwie

kościół znajduje się klasycystyczny Pałac Badenich z 1802 r. zaprojektowany przez Jakuba Kubickiego, budynek jest pierwotnym warszawskiego Belwederu.

W pejzażu kulturowym gminy godne uwagi są też przydrożne kapliczki, krzyże i figury łączące elementy kultu religijnego z walorami historycznymi. Szczególną uwagę przyciąga studzien-

ka w Czyżowicach, w której woda jak głosi legenda ma właściwości lecznicze. Prawdziwym ewenementem jest też prywatny skansen Pana Stanisława Rasia w Morawianach.

Choć na terenie naszej gminy nie ma miejsc upamiętniających walki o niepodległość w setną rocznicę odzyskania niepodległości staraliśmy się wspólnie z całym krajem uczcić pamięć boha-

terów. W ramach obchodów 100-lecia odbywały się koncerty, rajdy rowerowe i inscenizacje o tematyce patriotycznej. Przemierzając malownicze tereny województwa świętokrzyskiego i powiatu kazimierskiego warto wstąpić do Bejsce, gdzie historia i teraźniejszość spletały się w jedną całość.

Zdjęcia:

1. Sala balowa w pałacu Badenich
2. Obchody 100-lecia odzyskania niepodległości przez Polskę - Samorządowa Szkoła Podstawowa w Dubiestawicach
3. Obchody 100-lecia odzyskania niepodległości przez Polskę - Publiczne Gimnazjum w Czyżowicach
4. Pałac Badenich
5. Kościół pw. Świętego Mikołaja w Bejsce

Gmina Czarnocin

Urząd Gminy w Czarnocinie
28-506 Czarnocin 100
tel. +48 41 351 20 28, fax +48 41 351 20 29
ug@czarnocin.com.pl, www.ug.czarnocin.com.pl

upamiętniająca wybitnych działaczy Ruchu Ludowego.

Tablica pamiątkowa - upamiętniająca Rozbrojenie Posterunku Żandarmerii Niemieckiej w Czarnocinie 22 lipca 1944 r.

Czarnocin - to gmina, w której historia zajmuje szczególne miejsce. Ziemie gminy poświęcone są krwią wielu zasłużonych w walce o Ojczyznę osób. Mieszkańcy gminy nigdy nie zapominają o kulturowaniu pamięci bohaterów poległych podczas walki o wolną Ojczyznę i wraz z władzami samorządowymi tworzą wiele miejsc pamięci. Oprócz tego na terenie gminy znajdują się liczne szlaki historyczne, średniowieczne Grodzisko, zbory ariańskie, piękne zabytkowe kościoły, a także unikatowe wykopaliska archeologiczne.

Sredniowieczne Grodzisko w Stradowie - według najnowszych koncepcji słowiański gród funkcjonował na początku X w.

3

Kościół pw. Wniebowzięcia Matki Boskiej w Czarnocinie - zbudowany w stylu gotyckim ok. 1360 r.

Kościół parafialny św. Bartłomieja w Stradowie - został wzniesiony w 1657 r. przez Władysława Myszkowskiego, wojewodę krakowskiego, rozbudowany w końcu XIX w.

Zbór Ariański w Cieszkowach - budynek dawnego zboru ariańskiego wzniesionego w XVII, a przekształconego na przełomie XVIII/XIX w.

Zbór Ariański w Kolosach - zbudowany w 1654 r.

Obelisk oraz Dęby Pamięci upamiętniające Żołnierzy Wojska Polskiego i Funkcjonariuszy Policji Państwowej - zamordowanych w Katyniu, Charkowie oraz Twerze - Miednoje, związanych z Gminą Czarnocin.

Tablice pamiątkowe przy kościele parafialnym w Sokolinie - poświęcone pamięci żołnierzy AK i BCH oraz Oficerów Wojska Polskiego poległych w walce z niemieckim okupantem.

Tablica pamiątkowa przy Szkole Podstawowej w Czarnocinie -

and create a number of memorial places together with local authorities. Apart from this, there are numerous historical trails, medieval Hillfort, Aryan congregations, beautiful monumental churches and unique archeological excavations.

Medieval Hillfort in Stradow - according to the newest Slav conceptions, the hillfort functioned at the beginning of the 10th century.

Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary - built in the Gothic style about 1360.

Parish Church of Saint Bartholomew in Stradow - it was raised in 1657 by Władysław Myszkowski, the Kraków voivode, and it was extended at the end of the 19th century.

Aryan Congregation in Cieszkowy - a building of former Aryan congregation built in the 17th century and transformed at the turn of the 18th and 19th centuries.

Aryan Congregation in Kolosy - built in 1654.

Obelisk and Oak of Memory commemorating the Soldiers of the Polish Army and Officers of the State Police - murdered in Katyn, Kharkiv and Tver - Mednoje, related to the Commune of Czarnocin.

Memorial boards near the parish church in Sokolinie - dedicated to the memory of the soldiers of the Home Army and Peasant Battalions as well as Officers of the Polish Army, who were fallen in fights with the German occupant.

Memorial board near the Primary School in Czarnocin - commemorating the prominent activists of the People's Movement.

Memorial board - commemorating the Disarming of the German Military Police Station in Czarnocin on 22nd July 1944.

Zdjęcia / photos:

1. Grodzisko w Stradowie / Hillfort in Stradow
2. Zbór Ariański w Cieszkowach / Aryan congregation in Cieszkowy
3. Kościół Parafialny w Stradowie / Parish Church in Stradow
4. Tablica pamiątkowa przy Urzędzie Gminy w Czarnocinie / Memorial board near the Commune Office in Czarnocin
5. Obelisk i dęby pamięci w Czarnocinie / Obelisk and Oaks of Memory in Czarnocin

Gmina Kazimierza Wielka

Urząd Miasta i Gminy w Kazimierzy Wielkiej
ul. T. Kościuszki 12, 28-500 Kazimierza Wielka
tel. +48 41 352 19 37, fax +48 41 352 19 56
umig@kazimierzawielka.pl, www.kazimierzawielka.pl

Stulecie Odzyskania Niepodległości mieszkańcy Miasta i Gminy Kazimierza Wielka uczcili prezentując barwy narodowe w święta państwowe - 3 Maja i 11 Listopada 2018 r. Byli wśród nich samorządowcy z burmistrzem Adamem Bodziochem na czele, harcerze, młodzież szkolna, panie z kół gospodyń wiejskich i mieszkańcy. W uroczystym korowodzie, głównymi ulicami miasta niesiono flagę biało-czerwoną o długości 100 m. Podobny korowód przeszedł od ronda im. mjr. Ludwika Zwolańskiego do zbiornika retencyjnego na rzece Małoszówce, także w trakcie Dni Kazimierza Wielkiej 22 lipca 2018 r. 2 maja 2018 r. Rada Miejska i Burmistrz zorganizowali uroczystą sesję w setną rocznicę Odzyskania Niepodległości przez Polskę z wykładem historycznym „Kazimierza Wielka i jej tradycje niepodległościowe” przygotowanym przez prof. dr hab. Stanisława Wiech. Zapewne mieszkańcy na długo zapamiętają te uroczystości.

Ludwig Lubiński (1912-1996) - dyplomata, oficer, prawnik hrabięgo Kazimierza Lubińskiego, założyciela cukrowni „Lubna”. W latach 1937-1939 pracował w Ministerstwie Spraw Zagranicznych oraz w konsulacie RP w Rzymie. W 1939 r. został sekretarzem Ministra Józefa Becka, z którym 17 września przekroczył granicę polsko-rumuńską. Internowany zbiegł z obozu i dotarł do Francji, gdzie wstąpił do Armii Polskiej. Był szefem Polskiej Misji Wojskowej w Gibraltarze, gdzie 4 lipca 1943 był świadkiem katastrofy lotniczej, w której śmierć poniósł Naczelny Wódz gen. Władysław Sikorski. W 1943 r. został mianowany oficerem do zleczeń gen. Władysława Andersa. Po wojnie pozostał na emigracji pracował m.in. w Roz-

głośni Polskiej Radia „Wolna Europa”. W 1995 r. był gościem honorowym na jubileuszu 150-lecia cukrowni „Lubna”. Zmarł 22 stycznia 1996 r. w Londynie, pogrzeb odbył się 26 sierpnia 1996 r. w Kazimierzy Wielkiej.

Jan Stradomski (1908-1970) - obrońca Westerplatte. Przed wojną podoficer zawodowy. We wrześniu 1939 r. z-ca dowódcy placówki „Przystań” na Westerplatte. Ogniem swego cekaemu wielokrotnie udaremnił ataki Niemców. Po kapitulacji znalazł się w niewoli. Po wojnie przybył do Kazimierzy Wielkiej, gdzie pracował w Cukrowni „Lubna”. Odznaczony krzyżem Virtuti Militari, awansowany do stopnia podporucznika.

Ludwik Bogdan Zwolański (1916-1991) - mjr dyplomowany. Ukończył Szkołę Podchorążych w Ostrowi Mazowieckiej w 1937 r. Wojna zastała go na stanowisku d-ey pułkowej kompanii zwiadowczej 19 DP. 5 września wziął udział w bitwie pod Piotrkowem Trybunalskim. W noc sylwestrową 1939/1940 r. przedarł się na Węgry, a później do Francji, gdzie dołączył do Armii Polskiej. Po klęsce Francji przedostał się do Anglii. Został skierowany na specjalny kurs sabotażowy. Został

oficerem rozpoznawczym w 1 Samodzielnej Brygadzie Spadochronowej. W 1944 r. walczył pod Arnhem w Holandii jako oficer łącznikowy przy dowódcy brytyjskiej 1 Dywizji Powietrzno-Desantowej. Gdy zawiodył środki łączności, kap. Zwolański przepłynął wpław Ren do dowódcy polskiej brygady gen. Sosabowskiego. Po nawiązaniu kontaktu ponownie przepłynął Ren. Za ten wyczyn został uhonorowany krzyżem Virtuti Militari oraz brytyjskim Krzyżem Victori. Po wojnie z gorczą wybrał los emigranta udając się do Australii. W 1950 r. został powołany do armii australijskiej i wziął udział w wojnie w Korei. Zmarł w Melbourne w 1991 r. Jego prochy zostały złożone w rodzinnym grobie Zwolańskich w Kazimierzy Wielkiej w 2004 r.

W 2015 r. jego imię przyjęła 2 kompania szturmowa 16. batalionu powietrznodesantowego, a w 2018 r. jego imieniem nazwano rondo w Kazimierzy Wielkiej.

Zdjęcia:

1. Przemarsz mieszkańców ulicami Miasta Kazimierza Wielka
2. Kwatery Lubińskich
3. Grób Jana Stradomskiego
4. Grób Ludwika Zwolańskiego

Gmina Opatowiec - tu historia ciągle żywa.

Jedną z najstarszych lokacji historycznych Malopolski. Prawa miejskie Opatowiec posiadał przez blisko 600 lat. Utracone w wyniku represji carskich zostały przywrócone w 100. Rocznice Odzyskania Niepodległości. Piękne, urokliwe miejsce. Gmina malowniczo położona u styku dwóch rzek Dunajca i Wisły.

Tu urodził się Andrzej Świerad - pierwszy polski święty. Na tych ziemiach pierwsze swoje boje zaczynał Józef Piłsudski. Znajdujący się przy skarpie wiślanej pomnik Marszałka przez wielu uznawany jest za najpiękniejszy w Polsce.

Do miejsc szczególnych na mapie gminy zaliczyć możemy: Źródło św. Świerada w Kraśniowie, Pomnik Legionisty, Żołnierza Września i Partyzanta w Ksanach, Cmentarz z I wojny Światowej w Opatowcu, Zbiornowa mogiła żołnierzy Armii Kraków w Kocinie, Pomnik Marszałka Józefa Piłsudskiego w Opatowcu, Pomnik Lotników Liberatora B24J Ew-50L w Kocinie.

Mimo upływu wielu lat zachował się średniowieczny układ Rynku wraz z przyległymi ulicami. Nad nim góruje wieża hejnałowo-zegarowa, z której codziennie, w samo południe odgrywany jest hejnał na melodię piosenki „Opatowiec bujnym lasem i Wisłą pachnący”.

Gmina Opatowiec

Urząd Miasta i Gminy Opatowiec
ul. Rynek 3, 28-520 Opatowiec
tel. +48 41 351 80 52, fax +48 41 351 80 34
gmina@opatowiec.pl, www.opatowiec.pl

Zdjęcia:

1. Wieża hejnałowa
2. Pomnik Kasary
3. Pomnik Piłsudskiego
4. Cmentarz z I wojny światowej

Leżący na południowych krańcach województwa świętokrzyskiego Skalbmierz, podobnie jak wiele innych miejscowości regionu, jest żywym świadkiem wydarzeń, które zaprowadziły naszą Ojczyznę do upragnionej wolności.

W 1794 r. w trakcie Insurekcji Kościuszkowskiej Skalbmierz stał się miejscem koncentracji większości sił rosyjskich przeznaczonych do likwidacji powstania. Do zbrojnego starcia wojsk polskich i rosyjskich, zakończonego zwycięstwem Polaków, doszło pod Raclawicami.

Miasto Skalbmierz i ówczesny powiat skalbmierski zapisały się również na kartach wojen XIX w. W 1813 r. po klęsce Napoleona w Rosji na terenie powiatu organizowano pospolite ruszenie w celu wzmocnienia armii polskiej księcia Józefa Poniatowskiego. Również w czasie powstania listopadowego w 1830/31 r. organizowano pospolite ruszenie w skalbmierskiej i małoszowskiej parafii. Mieszkańcy Skalbmierza wzięli również udział w wydarzeniach lat 1848-1849 zwanych w historii mianem „Wiosny Ludów”. W okolicach Skalbmierza toczono także walki w powstaniu styczniowym 1863/64.

Skalbmierz, podobnie jak 34 inne miasta w guberni kieleckiej, utracił prawa miejskie na mocy carskiego ukazu w 1869 r. W ciągu ostatnich trzech dekad XIX w. Skalbmierz został całkowicie pozbawiony perspektyw rozwojowych. W okresie okupacji austriackiej zaczęły narastać nadzieje na odzyskanie niepodległości. Skalbmierz odzyskał prawa miejskie 31 marca 1927 r.

Okres powolnego rozwoju miasta w latach międzywojennych przerwała agresja niemiecka. 5 sierpnia 1944 oddziały niemiecko-ukraińskie dokonały pacyfikacji miasta. Bitwa o Skalbmierz była największą potyczką na terenie tzw. Republiki Pińczowskiej.

Gmina Skalbmierz

Urząd Miasta i Gminy Skalbmierz
ul. Kościuski 1, 28-530 Skalbmierz
tel./fax +48 41 352 90 85 wew. 232
sekretariat@skalbmierz.eu, www.skalbmierz.eu

Na pamiętkę tych wydarzeń w 1946 r. odsłonięto w Skalbmierzu pomnik autorstwa Jerzego Bandury. Ku czci ofiar i obrońców w 25. rocznicę pacyfikacji Rada Państwa nadała miastu Order Krzyża Grunwaldu III klasy.

As many other places in the Świętokrzyskie Voivodeship, Skalbmierz located on the southern edge of the region, was a living witness of the events bringing the desired freedom to our Homeland.

In 1794, during the Kościuszko Uprising, Skalbmierz became a concentration place of the majority of Russian units, which had been intended to liquidate the uprising. The military fight between Polish and Russian units, which resulted in the victory of Polish, took place in Raclawice.

The town of Skalbmierz and Poviat of Skalbmierz left their marks on the pages of wars from the 19th century. In 1813, after the defeat of Napoleon in Russia, a mass levy was organized on the terrain of the poviat in order to strengthen the Polish army of Duke Józef Poniatowski. Also, at the time of the November Uprising in the years 1830-1831, a mass levy was arranged in the Skalbmierz and Małoszów parish churches. The inhabitants of Skalbmierz took part in the events of 1848-1849 called „The Spring of Nations” as well. In the surrounding of Skalbmierz, there were also fights during the January Uprising in the years 1863-1864.

Like other 34 towns in the Kielce governorate, Skalbmierz lost town privileges by the tsar's decree in 1869. Over the last three decades of the 19th century, Skalbmierz was fully deprived of developmental perspectives. During the Austrian occupation, hopes for regaining independence began to increase. Skalbmierz regained town privileges on 31st March 1927.

Slow development in the years of the interwar period was broken by German aggression. On 5th August 1944, German and Ukrainian units pacified the

town. The battle of Skalbmierz was the greatest fight on the terrain of the so-called Republic of Pińczów.

In order to commemorate the events, a monument created by Jerzy Bandura was unveiled in Skalbmierz in 1946. In memory of the victims and defenders, the State Council gave the Order of the Cross of Grunwald, 3rd Class to the town on the 25th anniversary of the pacification.

Zdjęcia / photos:

1. Kościół pw. św. Jana Chrzciciela w Skalbmierzu. Murowany kościół wzniesiony w końcu XII lub na początku XIII w. Obecny kościół wzniesiony został w stylu gotyckim w XV w., z zachowaniem pozostałości budowli romańskiej / Church of Saint John the Baptist in Skalbmierz. The brick-bull church was raised at the end of the 12th c. or beginning of the 13th c. The current church was constructed in the Gothic style in the 15th c.
2. Cmentarz wojenny z okresu I i II wojny światowej obejmujący miejsca pochówku żołnierzy różnych narodowości z okresu I wojny światowej oraz żołnierzy polskich i ofiar terroru hitlerowskiego z okresu II wojny światowej / Military cemetery from the period of the World War I and II with burial places of soldiers of various nationalities from the period of the World War I as well as Polish soldiers and victims of the Nazi terror from the period of the World War II
3. Krzyż z figurami św. Rozalii i św. Rocha, kamienny. Jest to wotum dziękczynne mieszczan skalbmierskich ocalonych od zarazy w latach 1831-1848 oraz dwukrotnie od epidemii cholerycznych w 1939 oraz 1944. Zabytek znajduje się na skalbmierskim Rynku / Stone cross with figures of Saint Rosalia and Saint Roch. It is a votive offering of the inhabitants of Skalbmierz who survived from a plague in the years 1831-1848 and from Nazi executions in 1939 and 1944. The monument is located on the Market Square in Skalbmierz.

Od wielu lat mieszkańcy Miasta i Gminy Bodzentyn kultywują pamięć o polskich bohaterach.

Bodzentyn był jednym z miast, gdzie w nocy z 22 na 23 stycznia 1863 r. rozpoczęło się Powstanie Styczniowe. Powstańcy stoczyli walkę, a później dołączyli do oddziałów Mariana Langiewicza. W 1864 r. na bodzentynskim rynku odbył się przegląd powstańczych wojsk dowodzonych przez gen. Józefa Hauke-Bosaka. Miejsca pamięci to symboliczna mogiła powstańców 1863 r. na cmentarzu paraf. w Bodzentynie, krzyż w miejscu powieszenia przez Rosjan Stanisława Zygadlewicza, tablica 150. rocznicy wybuchu powstania. Miejscowy samorząd jest współorganizatorem corocznego Marszu Szlakiem Powstańców Styczniowych.

W 1914 r., podczas I wojny światowej, w Bodzentynie i okolicznych miejscowościach przebywał Józef Piłsudski, dowodzący 1. PP Legionów Polskich. Mówi o tym odsłonięta w 1988 r. pamiątkowa tablica.

W 1935 r. Piłsudski otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Gminy Bodzentyn. W 2017 r. przypominano ten akt, wmurowując pamiątkową tablicę.

Znajdują się tu liczne miejsca związane z walkami o niepodległość w latach II wojny światowej, m.in. słynne uroczysko Wykus z kapliczką Świętokrzyskich Zgrupowań Armii Krajowej „Ponury-Nurt”. Rokrocznie gmina jest współorganizatorem uroczystości w tym miejscu.

W 100-lecie odzyskania przez Polskę niepodległości, wśród wielu wydarzeń, postawiono 100 „dębów pamięci” poświęconych osobom zasłużonym w walce o wolność, wypuszczono 100 „gołębi wolności”, zapalono „znicze pamięci”, zorganizowano przegląd pieśni patrio-

Miasto i Gmina Bodzentyn

Urząd Miasta i Gminy w Bodzentynie
ul. Suchedniowska 3, 26-010 Bodzentyn
tel. +48 41 311 50 10, fax +48 41 311 51 14
admin@bodzentyn.pl, www.bodzentyn.pl

tycznych, odbył się I Marsz Szlakiem Józefa Piłsudskiego w Górach Świętokrzyskich.

For many years, the inhabitants of the Town and Commune of Bodzentyn has been cultivating the memory of Polish heroes.

Bodzentyn was one of the towns where the January Uprising began at night of 22nd and 23rd January 1863.

Insurgents had a fight and they joined the units of Marian Langiewicz then. In 1864, a review of insurgent units commanded by Gen. Józef Hauke-Bosak

took place on the Market Square in Bodzentyn. Commemorative sites include a symbolical grave of insurgents 1863 on the parish cemetery in Bodzentyn, cross at the place of halting Stanisław Zygadlewicz by Russians, plaque of the 150th anniversary of the outbreak of the uprising. The local government is the co-organizer of the annual March along the Trail of the January Insurgents.

In 1914, during the World War I, Józef Piłsudski, who commanded the 1st Infantry Regiment of the Polish Legions, stayed in Bodzentyn and neighboring places. It is mentioned on a commemorative plaque, which was unveiled in 1988.

In 1935, Piłsudski was given the title of the Honorary Citizen of the Commune of Bodzentyn. In 2017, the act was recalled by building in a commemorative plaque.

There are numerous places referring to the fights for freedom in the years of

the World War II including the famous Wykus wilderness with the chapel of the Świętokrzyskie Home Army Groups „Ponury-Nurt”. The commune annually is the co-organizer of celebrations in this place.

At the 100th anniversary of regaining independence by Poland, among many events, a hundred „oaks of memory” dedicated to people who contributed to the fights for freedom were grown, 100 „pigeons of freedom” were released, „remembrance candles” were lit, review of patriotic songs was organized as well as the 1st March along the Trail of Józef Piłsudski in the Świętokrzyskie Mountains was held.

Zdjęcia / photos:

1. I Marsz Szlakiem Józefa Piłsudskiego w Górach Świętokrzyskich, październik 2018 r. / 1st March along the Trail of Józef Piłsudski in the Świętokrzyskie Mountains, October 2018. fot. Urszula Oettingen
2. Pomnik w Starej Wsi / Monument in Stara Wieś fot. Urszula Oettingen
3. Kapliczka żołnierzy Armii Krajowej na Wykusie / Chapel of soldiers of the Home Army on Wykus, fot. Urszula Oettingen
4. Tablica Józefa Piłsudskiego w Świętej Katarzynie / Plaque of Józef Piłsudski in Święta Katarzyna, fot. Piotr Kła
5. Mogiła powstańców 1863 r. na cmentarzu w Bodzentynie / Grave of insurgents 1863 on the cemetery in Bodzentyn fot. Mirosław Oettingen

Gmina Radoszyce

Urząd Miasta i Gminy w Radoszycach
ul. Żeromskiego 28, 26-230 Radoszyce
tel. +48 41 373 50 83, fax +48 41 391 50 84
gmina@radoszyce.pl, www.radoszyce.pl

Osada Radoszyce powstała w średnio-wieczu na śródlęśnej polanie, na starym szlaku handlowym. Nazwa osady została przyjęta od nazwiska Jana Radosza. W czasach piastowskich Radoszyce należały do włości królewskich, a około 1370 r. Kazimierz Wielki nadał im prawa miejskie. Funkcjonowały tu liczne huty i kuźnie, kwitło rzemiosło i prowadzono ożywiony handel. W 1794 r. miejscowy przemysł ucierpiał w wyniku walk prowadzonych z Rosjanami i Austriakami w czasie Insurekcji Kościuszkowskiej. Rok później nastąpił III rozbiór Polski. Po Kongresie Wiedeńskim obszary te zajęli Rosjanie w ramach utworzonego Królestwa Polskiego. Ranga miasta upadła w 1869 r. - po 499 latach miejscowości Radoszyce utraciły prawa miejskie. Była to kara za udział mieszkańców Radoszyc w Powstaniu Styczniowym. Po 149 latach Radoszyce odzyskały prawa miejskie, co nastąpiło 1 stycznia 2018 r. Ludność zamieszkująca przez stulecia ziemie radoszyckie miała bezpośredni wpływ nie tylko na losy regionu, ale i całego kraju. Jubileusz 100-lecia Odzyskania przez Polskę Niepodległości upamiętniono w gminie Radoszyce poprzez: posadzenie „Dębów Pamięci”, odsłonięcie pomnika w Węgrzynie, bieg stulecia w Górnikach i uroczystości 11 listopada przy pomnikach w Radoszycach i Zychach.

The Radoszyce settlement was established in the Middle Ages on a mid-forest

clearing on an old trade route. The name of the settlement was taken from the second name of Jan Radosz. At the times of Piasts, Radoszyce belonged to royal properties and Casimir the Great gave it town privileges in 1370. There functioned a number of smelters and forges, crafts were blooming and lively trading existed as well. In 1794, local industry suffered as a result of fights against Russians and Austrians at the time of the Kościuszko Uprising. A year later, the 3rd partition of Poland took place. After the Vienna Congress, the areas were occupied by Russians within the framework of the established Kingdom of Poland. The rank of the town dropped in 1869 - after 499 years, Radoszyce lost its town privileges. It was a punishment for the participation of the town's inhabitants in the January Uprising. After 149 years, Radoszyce regained its town privileges on 1st January 2018. The population living on the Radoszyce Land for centuries directly contributed not only to the fate of the region, but also of the whole country. The 100th Anniversary of Regaining Independence by Poland was commemorated in the Commune of Radoszyce through growing „The Oaks of Memory”, unveiling a monument in Węgrzyn, century run in Górniki and celebrations of 11th November near monuments in Radoszyce and Zychy.

Zdjęcia / photos:

1. Radoszyce kilkadziesiąt lat temu / Radoszyce several dozen years ago
2. Pomnik w Węgrzynie - Polska Niepodległa / Monument in Węgrzyn - Independent Poland
3. Radoszyce z lotu ptaka / Radoszyce from a bird's eye view
4. Pomnik Zychy / Monument in Zychy
5. Pomnik upamiętniający walki partyzantów i żołnierzy AK z okupantem hitlerowskim (Radoszyce) / A monument commemorating fights of partisans and soldiers of the Home Army against the Nazi occupant (Radoszyce)

Niepodległościowy Rajd Rowerowy

100 km w setną rocznicę odzyskania niepodległości, pod takim hasłem 100 uczniów ze szkół z naszej gminy Słupia Konecka wyruszyło 7 czerwca na Niepodległościowy Rajd Rowerowy. Trasa rajdu każdej ze szkół była inna, łącznie uczniowie przejechali 100 km. Wyjątkowe i niepowtarzalne wydarzenie zostało zorganizowane z inicjatywą Wójta Gminy Roberta Wielgopolana. Nie był to zwykły rajd, gdyż przystankiem na każdej z tras było miejsce pamięci narodowej związane z walkami o niepodległość. W wydarzeniu czynny udział wzięli Seniorzy z DD „Senior+”. Przy każdym z miejsc pamięci zostały złożone kwiaty i zapalone znicze. Metą rajdu było boisko w Słupi, na którym zostało przygotowane mnóstwo atrakcji dla wszystkich dzieci i młodzieży z terenu gminy.

Przyjęcie Sztandaru Gminy Słupia Konecka

W naszej małej ojczyźnie dnia 10 czerwca 2018 r. odbyło się uroczyste przyjęcie sztandaru Gminy. Był to historyczny moment, gdyż nasza gmina jako jedyna w powiecie koneckim posiada swój sztandar. Charakter uroczystości był tym bardziej podniosły, ponieważ przyjęliśmy sztandar w 100. rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości. Uroczyste przyjęcie sztandaru rozpoczęło się Mszą Świętą. Podczas uroczystego nabożeństwa ks. Wiesław Szymkiewicz, pochodzący z naszej gminy wyświęcił nowy symbol Gminy Słupia Konecka. Następnie odbyło się przekazanie sztandaru. Piękną patriotyczną część artystyczną zaprezentowali uczniowie ze Szkoły Podstawowej w Wólce.

Gmina Słupia Konecka

Urząd Gminy w Słupi
Słupia 30 A, 26-234 Słupia
tel. +48 41 391 11 47, fax +48 41 391 11 48
bip@slupiakonecka.pl, www.slupiakonecka.pl

Independence Bicycle Raid

100 km on the 100th anniversary of regaining independence - this is the slogan accompanying 100 students from schools from our Commune of Słupia Konecka, who started the Independence Bicycle Raid on 7th June. The raid's route was different for each school and the students covered a distance of 100km in total. The exceptional and inimitable event was organized by the initiative of the Vogt of the Commune Robert Wielgopolan. It was not a common raid, as there was a stop on every route at the place of national commemoration site related to the fights for independence. The Seniors from DD „Senior+” took active part in the event. Nearby every national commemoration site, they laid flowers and candles. The finish point of the raid was a sports field in Słupia, where numerous attractions for children and youths from the commune's terrain were prepared.

Adopting the flag of the Commune of Słupia Konecka

In our little homeland, a solemn adoption of the flag of the Commune took

place on 10th June 2018. It was a historic moment, as our commune is the only one in the Poviat of Końskie having its own flag. The solemn adoption of the flag began with a Holy mass. During the ceremonial church service, priest Wiesław Szymkiewicz coming from our commune consecrated the new symbol of the Commune of Słupia Konecka. Then, there was an official handover of the standard. A beautiful patriotic artistic part was presented by the students from the Primary School in Wólka.

Zdjęcia / photos:

1. 2. 3. Przyjęcie sztandaru Gminy Słupia Konecka / Adopting the flag of the Commune of Słupia Konecka
4. Niepodległościowy Rajd Rowerowy / Independence Bicycle Raid

Początki historii samorządności Gminy Smyków sięgają II poł. XIX w. Wówczas to na mocy ukazu carskiego z 31 grudnia 1866 r. powołana została Gmina Miedziera z siedzibą w Królewcu. W 1880 r. siedziba Gminy Miedziera przeniesiona została do Smykowa, do nowego budynku przy skrzyżowaniu szosy kieleckiej z drogą Królewiec - Radoszyce.

Powołana przez cara Aleksandra II Gmina Miedziera z siedzibą w Smykowie była jedną z większych gmin dawnego powiatu koneckiego. W takim kształcie przetrwała do 1955 r., wtedy w miejsce Gminy Miedziera z siedzibą w Smykowie powołana została Gromadzka Rada Narodowa w Smykowie. W takiej postaci istniała do 1976 r., gdy w ramach reformy administracyjnej, wprowadzono podział Polski. Gmina uległa likwidacji, a jej obszar podzielony został pomiędzy trzy gminy: Mniów, Stąporków i Radoszyce.

Na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 2 grudnia 1991 r. utworzona została Gmina Smyków w zbliznionych do dzisiejszych granicach administracyjnych. Dokument, podpisany przez Prezesa Rady Ministrów Jana Krzysztofa Bieleckiego, wszedł w życie z dniem 1 stycznia 1992 r.

Wówczas w skład Gminy Smyków wchodziło siedemnaście wsi, połączonych w dziesięć sołectw. Były to Adamów, Cisownik, Kawęczyn, Królewiec, Królewiec Poprzeczny, Matyniów, Miedziera, Piaski, Pokoradz, Przyłogi, Smyków, Stanowiska, Strażnica, Świnków, Trawniki, Wólka Solana i Zastawie. W kolejnych latach do Gminy Smyków dołączyło sołectwo Kozów oraz Salata i Muszczarcz tworząc sołectwo Salata.

Gmina Smyków

Urząd Gminy w Smykowie
Smyków 91, 26-212 Smyków
tel./fax +48 41 373 91 81
sekretariat@smykow.pl, www.smykow.pl

W styczniu 2018 r. minęło 26 lat od reaktywacji gminy. Jest to rok, w którym cała Polska świętuje 100-lecie odzyskania niepodległości. W naszych szkołach i świetlicach organizowane były lekcje patriotyczne, akademie i konkursy.

W Prywatnym Muzeum Ludowym w Adamowie, którego właścicielami są Teresa i Jan Krawczykowie, 4 sierpnia tego roku została uroczystie otwarta wystawa poświęcona Józefowi Piłsudskiemu oraz innym „ojcom niepodległości” Polski. Wystawa była dostępna bezpłatnie do 11 listopada.

Gmina Smyków ma w swojej historii wiele przykładów walki o wolność i wiele miejsc zboczonych krwią bohaterów, którzy oddali życie w imię tej wolności. Mieszkańcy gminy pamiętają o tych dzielnych ludziach i w każdą rocznicę oddają im hołd i czczą ich pamięć.

The beginnings of history of autonomy in the Commune of Smyków reach back to the 2nd half of the 19th. At that time, by the tsar's decree, the Commune of Miedziera with its seat in Królewiec was established on 31st December 1866. In 1880, the seat of the Commune of Miedziera was moved to Smyków, to the new building near the crossroads of the Kielce road with Królewiec-Radoszyce road.

The Commune of Miedziera with its seat in Smyków, which was established by Alexander II, was one of the greatest communes in the former Poviát of Końskie. It survived in this form until 1955, when the Communal National Council in Smyków was established at the place of the Commune of Miedziera with its seat in Smyków. It existed in this form until 1976, when the division of Poland was implemented within the framework of an administrative reform. The commune was liquidated and its area was divided between three communes, i.e. Mniów, Stąporków and Radoszyce.

Under the regulation of the Council of Ministers from 2nd December 1991, the Commune of Smyków was created within administrative borders being close to the current ones. The document signed by the Prime Minister Jan Krzysztof Bielecki entered into force on 1st

January 1992.

At that time, the Commune of Smyków consisted of seventeen villages, which were linked into nine rural administrative units. It was Adamów, Cisownik, Kawęczyn, Królewiec, Królewiec Poprzeczny, Matyniów, Miedziera, Piaski, Pokoradz, Przyłogi, Smyków, Stanowiska, Strażnica, Świnków, Trawniki, Wólka Solana and Zastawie. In the following years, the Kozów rural administrative unit as well as Salata and Muszczarcz creating the Salata rural administrative unit joined the Commune of Smyków.

In January 2018, it was 26 years since the reactivation of the commune. It was the year when the whole Poland celebrated the 100th anniversary of regaining independence. In our schools and community centers, they organized patriotic lessons, academies and competitions.

In the Private Folk Museum in Adamów owned by Teresa and Jan Krawczyk, an exhibition dedicated to Józef Piłsudski and other „fathers of independence” of Poland was opened on 4th August 2018. The exhibition became available for free since 11th November.

The Commune of Smyków has many examples of fighting for freedom in its history and many places covered with blood of the heroes who lost their lives for freedom. The commune's inhabitants remember about the brave people as well as pay tribute to them and honor their memory.

Zdjęcia / photos:

1. Miejsce pamięci w Trąwnikach / A memorial place in Trąwniki
2. Mogiła w smykowskiem lesie, miejsce pamięci pomordowanych. Ciało ich spoczywa na cmentarzu w Miedzierzy / A grave in the forest in Smyków, a memorial place of the murdered. Their bodies were buried on the cemetery in Miedziera
3. Wystawa z okazji 100-lecia odzyskania niepodległości. Muzeum Ludowe w Adamowie / An exhibition on the occasion of the 100th anniversary of regaining independence. The Folk Museum in Adamów

Gminne obchody Narodowego Święta Niepodległości

Gmina Baćkowice bardzo uroczystie uczciła 100-lecie odzyskania niepodległości. Gminne obchody rozpoczęły się od Marszu Niepodległości, w którym wzięło udział ponad pół tysiąca osób. W czasie przemarszu śpiewane były pieśni narodowo-patriotyczne.

Po uroczystej mszy św. w intencji Ojczyzny wszyscy zgromadzeni w kościele udali się na miejscowy cmentarz pod pomnik legionistów poległych w bitwie pod Żemikami w 1915 r., przy którym wartę honorową zaciągnęły dzieci z Młodzieżowej Drużyny Strażackiej.

Tam władze samorządowe oraz przedstawiciele instytucji działających na terenie gminy złożyli kwiaty i zapalili biało-czerwone znicze. Następnie uczniowie ZSP w Baćkowicach wzięli do apelu poległych bohaterów oraz złożyli hołd żołnierzom poległym i pochowanym na terenie Gminy Baćkowice. Uczestnicy Marszu uczcili minutą ciszy bohaterów, którzy poświęcili życie w walce o niepodległość.

Kolejną część uroczystości rocznicowych odbyła się w budynku Zespołu Szkół Publicznych w Baćkowicach. Rozpoczęło ją wspólne odśpiewanie hymnu narodowego w ramach ogólnopolskiej akcji: „Niepodległa do hymnu”, po którym młodzież szkolna zaprezentowała spektakl historyczny pod tytułem: „Myśmy wciąż do Niepodległej szli...”.

Kolejnym punktem programu było wspólne śpiewanie pieśni narodowych, patriotycznych i wojskowych. Na zakończenie uroczystości wszyscy zgromadzeni zostali zaproszeni na żołnierską grochówkę, przy której każdy z uczestników miał okazję porozmawiać i wymienić się refleksjami.

Gmina Baćkowice

Urząd Gminy Baćkowice
Baćkowice 84, 27-552 Baćkowice
tel. +48 15 868 62 25, fax +48 15 868 62 04
ug_backowice@pro.onet.pl, www.backowice-gmina.pl

Baćkowice dla Niepodległej

Podróż w czasie i przestrzeni „Śladami VI Batalionu”

W 1915 r. na terenie Gminy Baćkowice doszło do walk, w których uczestniczył odłączony od I Brygady Legionów Polskich VI Batalion.

W czasie krwawych bitew toczonych z grenadierami carskimi pod Żemikami batalion legionowy poniósł znaczne straty. Polegli: por. J. Darocha, por. J. Bagniewski, kpt. F. Pększyk, kpr. P. Czyż, kpr. S. Czajkowski i kpr. T. Perucki. Wszyscy pochowani zostali na cmentarzu w Baćkowicach.

30 września z okazji przypadającej 100. rocznicy odzyskania niepodległości stowarzyszenie Gościniec Baćkowski zorganizowało uroczystości pn. „Podróż w czasie i przestrzeni „Śladami VI Batalionu”, na którą zaproszono rodziny poległych legionistów.

Po odprawionej mszy św. uczestnicy uroczystości przy obelisku upamiętniającym legionistów zaciągnęli honorową wartę, odśpiewali hymn oraz przy dźwiękach werbli złożyli wiązanki kwiatów i zapalili znicze.

W czasie autokarowego przejazdu uczestnicy wydarzenia zapoznani zostali z miejscami postojów, przemarszów i walk, jakie stoczył VI Batalion, przemierzając szlak bojowy z Wszachowa do Żemik. W miejscach śmierci legionistów minutą ciszy uczcili pamięć każdego z poległych bohaterów, a na zakończenie przejazdu złożyli kwiaty

i zapalili znicze na cmentarzu w Modliborzycach, gdzie spoczywa inny wielki legionista płk Antoni Jabłoński.

Podczas uroczystości odbyła się promocja specjalnie na ten dzień napisanej książki „Na skraju Gór Świętokrzyskich...” autorstwa Marka Lisa i Wiesława Frejlicha.

Zdjęcia:

1. Gminne obchody Narodowego Święta Niepodległości
2. Gminne obchody Narodowego Święta Niepodległości
3. Gminne obchody Narodowego Święta Niepodległości
4. Podróż w czasie i przestrzeni „Śladami VI Batalionu”
5. Podróż w czasie i przestrzeni „Śladami VI Batalionu”

W Iwaniskach oficjalne gminne świętowanie 100-lecia niepodległości kraju rozpoczęło się już w piątek 9 listopada, kiedy podczas uroczystego apelu w szkołach na terenie gminy o godz. 11.11 włączono się w bicie rekordu śpiewania hymnu Polski.

Główne uroczystości z okazji odzyskania niepodległości odbyły się w Iwaniskach w niedzielę 11 listopada. Rozpoczęła je Msza Święta w kościele św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Iwaniskach pod przewodnictwem proboszcza ks. Wacława Gieńca, a homilię wygłosił ks. Krzysztof Religa. W Eucharystii uczestniczyły władze samorządowe; przewodniczący rady powiatu opatowskiego Zbigniew Wołczur, wójt Iwanisk Marek Staniek oraz radni rady powiatu i rady gminy, a także poczty sztandarowe OSP straży pożarnej i gimnazjum im. Marszałka Józefa Piłsudskiego. O godz. 16.00 w budynku Publicznej Szkoły Podstawowej w Iwaniskach odbył się koncert „Radości z Wolności Dumni z Polskości”, którego inicjatorem i organizatorem był wójt gminy Marek Staniek, a prowadzącą sekretarz gminy wraz z Gminnym Centrum Biblioteki i Kultury w Iwaniskach.

Po złożeniu wieńców pod tablicą upamiętniającą patrona Publicznego Gimnazjum – Marszałka Józefa Piłsudskiego odpiewano hymn państwowy i rozpoczęły się występy dzieci i młodzieży ze szkół położonych na terenie gminy Iwaniska, którzy byli przygotowywani przez swoich opiekunów, nauczycieli i pracowników GCBiK oraz Magdaleny Szmraj, która prowadzi przy GCBiK ognisko muzyczne. W czasie występów śpiewane były pieśni i piosenki o charakterze patriotyczno-narodowym oraz przedstawiono tańce ludowo-patriotyczne, przygotowane przez zespół

Gmina Iwaniska

Urząd Gminy Iwaniska
ul. Rynek 3, 27-570 Iwaniska
tel. +48 15 860 12 54, fax +48 15 860 12 40
ug_iwaniska@kielce.home.pl, www.iwaniska.eu

„Dworzanie”.

Swą obecnością w uroczystościach gminnych święta niepodległości zastąpili: Kazimierz Kotowski - poseł RP, Bogusław Włodarczyk i Gustaw Saramański - starostowie opatowscy, Marek Staniek - wójt Gminy Iwaniska, Katarzyna Michalska-Kapsiak - p.o. dyrektora PSP w Iwaniskach, ks. Wacław Gieniec - proboszcz parafii Iwaniska, radni rady powiatu i rady gminy.

The official communal celebrations of 100th anniversary of regaining independence in Iwaniska began already on Friday, 9th November, when people got involved in beating a record in singing the national anthem of Poland at 11.11 a.m. during a solemn assembly in schools on the terrain of the commune.

The main celebrations on the occasion of regaining independence were held in Iwaniska on Sunday, 11th November. It started with a Holy Mass in the Church of Saint Catherine of Alexandria in Iwaniska under the leadership of Priest Wacław Gieniec and homily was given by Priest Krzysztof Religa. In the Eucharist, there participated the local authorities, i.e. the President of the Council of the Poviat of Opatów Zbigniew Wołczur, Vogt of Iwaniska Marek Staniek together with members of the Poviat Council and Commune Council as well as flagbearers from the Voluntary Fire Brigade and Junior High School of Marshal Józef Piłsudski. At 4 p.m., a concert titled „Being cheerful about Freedom and Proud of Polishness” („Radości z Wolności Dumni z Polskości”) was held in Iwaniska, which was initiated and organized by the Vogt of the Commune Marek Staniek. It was hosted by the commune's secretary together with the Communal Library and Culture Center in Iwaniska.

After putting wreaths near the plaque commemorating the patron of the Public Junior High School of Marshal Józef Piłsudski, the national anthem was sang and performances of children and youths from schools located on the ter-

rain of the Commune of Iwaniska began. They were prepared by their caretakers, teachers and workers of the Communal Library and Culture Center as well as Magdalena Szmraj, who conducts a music center near the CLCC. During the performances, ballads and songs of patriotic and national character were sang as well as folk and patriotic dances prepared by „Dworzanie” group were presented.

During celebrations of the communal Independence Day, participants were honored by the presence of Kazimierz Kotowski - the deputy of the Republic of Poland, Bogusław Włodarczyk and Gustaw Saramański - Starosts of Opatów, Marek Staniek - the Vogt of the Commune of Iwaniska, Katarzyna Michalska-Kapsiak - acting as the head of the Public Primary School in Iwaniska, Priest Wacław Gieniec - the parish priest of the parish church in Iwaniska, members of the poviat council and commune council.

Zdjęcia / photos:

1. Wspólne odpiewanie hymnu / Common singing of the national anthem
2. Występy młodych artystów z ogniska muzycznego działającego przy GCBiK w Iwaniskach / Performance of young artists from the music center functioning near the Communal Library and Culture Center in Iwaniska
3. Finałowy występ dzieci i młodzieży z gminy Iwaniska biorących udział w koncercie / Final performance of children and youths from the Commune of Iwaniska participating in the concert
4. Pamiątkowe zdjęcie zaproszonych gości oraz artystów / A commemorative photo of invited guests and artists

Gmina Sadowie znajduje się we wschodniej części województwa świętokrzyskiego i jest jedną z ośmiu gmin tworzących powiat opatowski. Jest to gmina typowo rolnicza, posiadająca dogodne warunki do upraw oraz hodowli zwierząt, położona w bardzo atrakcyjnej przyrodniczo i geograficznie części naszego regionu.

Z terenem Gminy Sadowie związanych jest wiele postaci kształtujących bezpośrednio kwestie niepodległości oraz patriotyzmu naszego kraju. Są to: hrabia **Jacek Małachowski** herbu Nałęcz - referendarz i podstoli korony, założyciel manufaktur żelaza w Końskich i Bódczehowie oraz fabryki porcelany w Cmielowie, **Wincenty Reklewski** - poeta, preromantyk, ksiądz **Kacper Kotkowski** - powstaniec styczniowy, ksiądz **Tomasz Kotkowski** - powstaniec styczniowy, **Władysław Belina - Prażmowski** - twórca kawalerii polskiej, prezydent miasta Krakowa w latach 1931-1933, wojewoda łwowski w latach 1933-1937, **Witold Gombrowicz** - powieściopisarz, dramaturg, eseista, **Stanisław Czerwik** - poeta, prozaik, dramaturg i krytyk, **Stefan Cieszkowski** - historyk, regionalista, **Władysław Zwijski „Jaruga”** - prawnik, komendant Obwodu Opatów Batalionów Chłopskich w czasie II WŚ, **Henryk Bajak** - kronikarz, regionalista.

Na terenie Gminy Sadowie znajdują się kilka miejsc pamięci narodowej, historycznej i patriotycznej. Są to: Pomnik Władysława Beliny-Prażmowskiego w Ruszkowcu, miejsce urodzin Witolda Gombrowicza w Małoszyce, Kościół pw. Świętego Stanisława Biskupa i Męczennika w Ruszkowie, Kościół pw. Wszystkich Świętych we Wszczęświtych, cmentarz parafialny we Wszczęświtych, mogiły żołnierzy poległych

Gmina Sadowie

Urząd Gminy Sadowie
Sadowie 86, 27-580 Sadowie
tel./fax +48 15 869 24 37
urzad@sadowie.pl, www.sadowie.pl
FB: Gmina Sadowie

w czasie I i II WŚ na cmentarzach parafialnych.

Gmina Sadowie aktywnie włączyła się w Obchody 100. rocznicy Odzyskania Niepodległości przez nasz kraj. Przez cały rok 2018 odbywały się wydarzenia prowadzone w ramach projektu „Akademia Obywatelska 1918” m.in. BohaterON, konkurs Polskie Drogi do Niepodległości, Biegi Niepodległości, Sztáfeta Niepodległości, konkursy plastyczne, rajd terenowy, wspólne śpiewanie Hymnu Narodowego „Rekord dla Niepodległej”...

The Commune of Sadowie is located in the eastern part of the Świętokrzyskie Voivodeship and it is one of eight communes creating the Poviat of Opatów. It is a typically agricultural commune with convenient conditions for crops cultivation and farm animal breeding placed in a highly attractive part of our region in terms of nature and geography.

Many figures directly shaping the matters of independence and patriotism of our country are related to the terrain of the Commune of Sadowie. They are Count **Jacek Małachowski** of the Nałęcz coat of arms - a referendary and „podstoli” (a court office) in the Crown, establisher of iron manufactories in Końskie and Bódczehów as well as porcelain factory in Cmielów, **Wincenty Reklewski** - a poet, pre-Romantic, priest **Kacper Kotkowski** - an insurgent of the January Uprising, priest **Tomasz Kotkowski** - an insurgent of the January Uprising, **Władysław Belina-Prażmowski** - the establisher of the Polish cavalry, President of the Kraków City in the years 1931-1933, Lviv's Voivode in the years 1933-1937, **Witold Gombrowicz** - a novelist, playwright, essayist, **Stanisław Czerwik** - a poet, prose writer, playwright and criticist, **Stefan Cieszkowski** - a historian, regionalist, **Władysław Zwijski „Jaruga”** - a lawyer, commandant of the Peasant Battalions of the Opatów Oblast during the World War II, **Henryk Bajak** - a chronicler, regionalist.

On the terrain of the Commune of Sadowie, there are several places of national, historical and patriotic remembrance.

ce. They include the Monument of Władysław Belina-Prażmowski in Ruszków, place of birth of Witold Gombrowicz in Małoszyce, Church of Saint Stanislaus Bishop and Martyr in Ruszków, Church of All Saints in Wszczęświte, parish cemetery in Wszczęświte as well as graves of soldiers fallen in the World War I and II on parish churches.

The Commune of Sadowie actively participated in the celebrations of the 100th anniversary of Regaining Independence by our country. Throughout the whole year 2018, some events within the framework of the „Civic Academy 1918” were held including BohaterON, „Polish Ways for Independence” competition, Independence Runs, Independence Relay, artistic competitions, off-road races, shared singing of the National Anthem „A Record for the Independent”...

Zdjęcia / photos:

1. Kościół we Wszczęświtych / Church in Wszczęświte
2. Miejsce urodzin Gombrowicza - Małoszyce / The place of birth of Gombrowicz - Małoszyce
3. Pomnik Beliny-Prażmowskiego - Ruszkowie / Monument of Belina-Prażmowski - Ruszkowie
4. Kościół w Ruszkowie / Church in Ruszków
5. Centrum Gminy Sadowie / Center of the Commune of Sadowie

„Obchody Uczczenia Setnej Rocznicy Odzyskania Niepodległości Przez Polskę w Gminie Lipnik”

18 sierpnia 2018 r. w Gminie Lipnik rozpoczął się cykl wydarzeń związany z obchodami setnej rocznicy odzyskania przez Polskę Niepodległości. Tego dnia w amfiteatrze w Lipniku odbył się spektakl pt. „**Spiewnik Polski w Strasznym Dworze**”, którego pomysłodawcą i reżyserem jest Pan Dariusz Stachura współpracujący z artystami z Teatru Muzycznego w Łodzi i Teatru Wielkiego w Łodzi. Przedstawienie nawiązywało w szczególności do walki o wolność i niepodległość, pokazując zarazem ogromną miłość do ojczyzny. Dzięki połączeniu utworów wielkich kompozytorów m.in.: Fryderyka Chopina i Mieczysława Karłowicza, a także arii operowych z opery „Straszny Dwór” Stanisława Moniuszki, zgromadzona publiczność mogła zobaczyć, w jaki sposób młody szlachcic z szabłą przy boku szedł bronić swojej ojczyzny. Natomiast scenografia nawiązuje do sali dworskiej: na wół biesiadnej, na wół rycerskiej pozwoliła licznie zgromadzonej publiczności przeniesić się do rycerskich czasów naszych przodków. Do opery zostały wplecione znakomite treści z literatury polskich twórców i kompozytorów, dzięki czemu wszystkie pięknie się komponowały. Dodatkowo odniesienie do tradycji i historii Polski i jej niezwykłych, wywodzących się z tradycji ludowej utworów, stworzyło harmonijną całość.

Kolejny niezwykły projekt miał swoją premierę 26 lipca 2018 r. w Goźlicach na placu przykościelnym. Odbył się wtedy **Koncert Uwielbienia i Dziękczynienia za Niepodległość 100 lat wolności**, którego przekaz nawiązywał głęboko do wartości religijnych, patriotycznych i niepodległościowych związanych z obchodami setnej rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę. Bogaty repertuar utworów, jaki zaprezentowali lokalni artyści połączony z niezwykleymi efektami świetlnymi pozwolił licznie zgromadzonej publiczności poczuć ducha wolności, za którego dzielnie walczyli żołnierze i partyzanci narodu

Gmina Lipnik

Urząd Gminy Lipnik
Lipnik 20, 27-540 Lipnik
tel. +48 15 869 14 10, +48 15 869 14 19, fax +48 15 869 17 54
ug@lipnik.pl, www.lipnik.pl

polskiego.

W ciepły jesienny wieczór 14 października 2018 r. licznie zgromadzona publiczność na Stadionie Sportowym we Włostowie mogła wysłuchać po raz kolejny pięknego koncertu o tematyce religijno-patriotycznej: **Koncert Uwielbienia i Dziękczynienia za Niepodległość 100 lat wolności**. W niezwyklej, pełnej emocji recytacji zgromadzeni goście mogli usłyszeć „Redutę Ordoona” - opowiadanie adiutanta autorstwa Adama Mickiewicza w wykonaniu Miłosa Adamczaka. Po pełnym szaleńczej odwagi i walki o wolność zobrazowanym w utworze literackim, instrumentalistów

i wokaliści wrócili na scenę, by kontynuować swoistą „podróż” uwielbienia wolności w sercach zgromadzonej publiczności. Koncert zakończył się wy-

konaniem utworu „Kocham wolność” zespołu Chłopcy z Placu Broni w wykonaniu wszystkich występujących artystów. Na zakończenie publiczność nagrodziła wszystkich owacją na stojąco.

9 listopada 2018 r. w Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Lipniku odbyła się uroczystość Święta Niepodległości pod hasłem „**Wolność, Kocham i Rozumiem**”, podczas której uczniowie zaprezentowali niezwykle przedstawienie słowno-muzyczne, oddając hołd poległym i dziękując za życie w wyzwolonej Polsce. Ogromny entuzjazm i charyzma, z jaką wystąpili młodzi artyści, pozwolił

Zdjęcia:

1. Obchody Święta Niepodległości pod Pomnikiem Czynu Legionowego, fot. Adam Barański
2. Koncert Uwielbienia i Dziękczynienia za Niepodległość 100 lat wolności, fot. Beata Dzik
3. i 4. Spiewnik Polski w Strasznym Dworze, fot. Beata Dzik

wszystkim cieszyć się ze stu lat wolności. Zgromadzeni nauczyciele i uczniowie z rodzicami oraz zaproszeni goście byli pod ogromnym wrażeniem „tańca z flagami”. Na koniec wszyscy radośnie wykonali utwór „Kocham wolność”.

Tego samego dnia uczczono Święto Niepodległości w Szkole Podstawowej im. Romana Kosyły we Włostowie w scenarii zawierającej patriotyczne symbole i dekoracje, odśpiewany został Hymn Państwowy oraz odbyła się uroczysta akademii pod tytułem „**Piskorla**”. Inscenizacja połączona ze śpiewem okolicznościowych pieśni wzbogacona tańcem wywarła duże wrażenie na zgromadzonej publiczności.

W najważniejszy dzień roku, upamiętniający setną rocznicę odzyskania Niepodległości przez Polskę, 11 listopada 2018 r. w kaplicy pw. NMP Matki Zbawiciela w Lipniku została odprawiona uroczysta Msza Święta w intencji Ojczyzny, której przewodniczył ks. Ryszard Salek. Po mszy wszyscy udali się na plac przed **Pomnikiem Czynu Legionowego** ppłk. Antoniego Jabłońskiego, gdzie nastąpiło uroczyste wprowadzenie pocztów sztandarowych lokalnych Jednostek Ochotniczych Straży

Pożarnych, Szkół i Związku Harcerstwa Polskiego. Następnie delegacje złożyły kwiaty pod pomnikiem, a Wójt Gminy Lipnik Andrzej Grządziel krótko przytoczył historię polskiego narodu, który po 123 latach odzyskał Wolność i Niepodległość. Krótki program artystyczny zaprezentował Gminny Ośrodek Kultury we Włostowie, w którym wokalistki wykonały piękne patriotyczne utwory. Niezwykły „taniec z flagami” zaprezentowały uczennice Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Lipniku. Po wykonaniu przez wszystkich zebranych utworu „Kocham Wolność” z repertuaru zespołu Chłopcy z Placu Broni, o godzinie 12:00 został odśpiewany **Hymn Polski - Mazurek Dąbrowskiego**.

Kilka godzin później w Centrum Kształcenia w Lipniku odbyła się niezwykła wystawa prac Beaty Dzik i Zygmunta Niewiadomskiego, pt. „**Wolna i Niepodległa**”. Podczas części oficjalnej zaprezentowano sylwetki artystów i wysłuchano ciekawych przemówień Wójta Gminy Lipnik Andrzeja Grządziela, ppłk. w st. spocz. Janusza Jakubowskiego Prezesa SZŻAK Koło Sandomierz na temat ważnych postaci pojawiających się w historii Polski, związanych z walką o niepodległość, m.in. „Siódemki Beliny”. Dr Stanisław Hadyna odniósł się do niezwykłej twórczości lokalnych artystów podkreślając ich niesamowity wkład dla szerzenia lokalnego patriotyzmu w sztuce. W części artystycznej zaprezentowane zostały wiersze Zygmunta Niewiadomskiego nawiązujące do ogromnej tęsknoty autora przebywającego przed laty na obczyźnie. Następnie wystąpiły wokalistki działające przy Gminnym Ośrodku

Kultury we Włostowie, które wykonały przepiękne utwory o tematyce patriotycznej. Otwarcie wystawy cieszyło się ogromnym zainteresowaniem wśród przybyłych gości, a oglądać ją można do 21 grudnia 2018 r.

Adam Barański

Zdjęcia:

5. i 6. Koncert Uwielbienia i Dziękczynienia za Niepodległość 100 lat wolności, fot. Adam Barański
7. Wolność Kocham i Rozumiem (Szkoła w Lipniku), fot. Adam Barański
8. Obchody Święta Niepodległości pod Pomnikiem Czynu Legionowego, fot. Adam Barański
9. Wolna i Niepodległa, fot. Grzegorz Lipski
10. Wolna i Niepodległa, fot. Grzegorz Lipski

W 100. rocznicę odzyskania niepodległości prezentujemy wydarzenia i postaci, które wpisały się na trwałe w historię Gminy Wojciechowice oraz Polski i którym oddajemy hołd w roku ogólnonarodowego świętowania.

I wojna światowa

Ważną datą w okresie I wojny światowej dla lokalnej społeczności jest dzień 24 sierpnia 1914 r. Na terenie gminy Wojciechowice stacjonowali **legioniści Józefa Piłsudskiego**. A w bidzińskim dworze kwaterował wtedy sam **Józef Piłsudski**.

Komendant Józef Piłsudski o Bidzinach:

„Stanęłam kwaterą w Bidzinach. Ładny dwór, mile otoczenie. Właściciele Bieliniacy są w jakimś pokrewieństwie z beliniakami, jak wiele domów obywatelskich w Sandomierskim. Oprócz tego dwór jest nam wdzięczny. Nasze patroly ulanów zbawiły dwór od zniszczenia. Dwór stoi niespalony dzięki krwi ulanów, którzy na polach bidzińskich stoczyli zwycięską potyczkę, spędzając kozaków, przykrywających początek państwa Polski...”

II wojna światowa

W pierwszych dniach II wojny światowej na terenie gminy Wojciechowice nie było większych walk zbrojnych. Zdarzył się jednak bardzo tragiczny epizod - tragedia polskiego pociągu wojskowego. W dniu 6 września 1939 r. przy przejeździe kolejowym w Drygulec został zbombardowany pociąg wiozący żołnierzy 3. Pułku Piechoty z Jarosławia. Na miejscu zginęło ponad 50 żołnierzy. Od tego tragicznego wydarzenia - wieś Drygulec określana jest mianem „przystanku śmierci”.

Rokrocznie w dniu 1 września o godz. 12.00 pod pomnikiem w Drygulec od-

Gmina Wojciechowice

Urząd Gminy w Wojciechowicach

Wojciechowice 50, 27-532 Wojciechowice
tel./fax +48 15 861 40 23

urzad@wojciechowice.com.pl

www.wojciechowice.com.pl, www.bip.wojciechowice.com.pl

bywają się uroczystości patriotyczne upamiętniające tragiczne wydarzenia wybuchu II wojny światowej.

W miejscowości Gierczyce znajduje się cmentarz choleryczny zabezpieczony solidnym murem z kamienia smerydynskiego. To tu pochowano zmarłych na chorobę zakaźną jaką była cholera, która panowała w tej okolicy w 1867 r. Na cmentarzu znajduje się również symboliczne miejsce - wzniesiony kamienny słupek, pod którym zgromadzone zostały ziemię cmentarną przywiezioną z różnych stron świata. Jest holmem oddanym wszystkim bohaterom walk o niepodległość ojczyzny w czasie II wojny światowej.

Z gminy Wojciechowice z pobliskich z Mikulowic pochodzi legendarny przywódca chłopskiej partyzantki.

Franciszek Kamiński (1902-2000) ur. w Mikulowicach w średniozamożnej rodzinie chłopskiej. W latach II wojny światowej był Komendantem Głównym 158 tys. chłopskiego wojska - Batalionów Chłopskich. Dowodził obroną wsi na Zamojszczyźnie w czasie hitlerowskiej akcji wysiedleńczej. Po wojnie był posłem do sejmu. Został odznaczony m.in. Krzyżem Wirtuti Militari, Krzyżem Grunwaldu II klasy oraz Orderem Orła Białego. Zmarł w Warszawie w wieku 97 lat. Jest pochowany na wojсковych Powązkach.

Po śmierci generała F. Kamińskiego lokalna społeczność postanowiła uhonorować jego osobę przez szereg inicjatyw m.in. Szkoła Podstawowa w Wojciechowicach otrzymała im. gen. Franciszka Kamińskiego Komendanta Głównego Batalionów Chłopskich. W budynku szkoły i w kościele parafialnym w Wojciechowicach wmurowano tablice pamiątkowe, a następnie powstała Izba Pamięci gen. Franciszka Kamińskiego.

Warto wspomnieć także o znanych i zasłużonych osobach pochodzących z gminy Wojciechowice, które w spo-

sób szczególnie zapisały się na kartach historii: o Józefie Świeżyńskim pochodzącym z Wlonic, właścicielu majątku ziemskiego w Sadłowicach, premierze i lekarzu, a także społeczniku.

Kolejną postacią godną uwagi był Stanisław August Krzysztófik urodzony w miejscowości Stodoły-Wieś gmina Wojciechowice, nauczyciel, żołnierz. Walczył na froncie wschodnim w obronie ojczyzny. Zginął w Katyniu od kuli z broni ręcznej. W 2007 r. pośmiertnie został odznaczony na stopień porucznika.

W 2010 r. w Publicznej Szkole Podstawowej w Stodolach-Koloniiach odbyła się uroczystość patriotyczna w trakcie, której posadzono dąb pamięci dla upamiętnienia Stanisława Krzysztófika.

W materiale wykorzystano informacje zawarte w publikacji Józefa Myjaka pt. „Tam gdzie świt cywilizacji rolniczej” oraz „Bidzińskie dzwony” - wydanie z 2018 r.

Zdjęcia / photos:

1. Pomnik w Drygulec upamiętniający wydarzenia w czasie II wojny światowej / Monument in Drygulec commemorating the events of the World War II
2. Krzyż w Gierczycach upamiętniający wszystkich poległych i zamordowanych w czasie II wojny światowej w różnych częściach świata / Cross in Gierczyce commemorating all the fallen and murdered during the World War II in different parts of the world

On the 100th anniversary of regaining independence, we present events and people who left an indelible mark in the history of the Commune of Wojciechowice and Poland as well as whom we paid tribute to in the year of national celebrations.

World War I

An important date for local society in the period of the World War I is 24th August 1914. On the terrain of the Commune of Wojciechowice, there stationed the legionnaires of Józef Piłsudski. While, Józef Piłsudski himself had accommodation in a manor house in Bidziny at that time.

Commandant Józef Piłsudski about Bidziny:

„I stayed in Bidziny. Pretty manor house, nice surrounding. The owners Bieliniacy are related to „beliniaki” like many civil houses in the Sandomierskie region. Apart from this, the manor house is thankful to us. Our Uhlan patrols preserved the manor house from destruction. It was not burnt owing to the Uhlans' blood, who fought a victorious battle on the field of Bidziny expelling Cossacks covering the beginnings of the burning of Poland...”

World War II

In the first days of the World War II, there were no bigger military fights on the terrain of the Commune of Wojciechowice. Nevertheless, a tragic episode took place - a tragedy of Polish military train. On 6th September 1939, a train taking Polish soldiers from the 3rd Infantry Regiment from Jaroslaw was bombed near a railway crossing in Drygulec. At the place, more than 50 soldiers were killed. Since the tragic events, the Drygulec village was regarded as „the stop of death”.

Every year, patriotic celebrations commemorating the tragic event of the outbreak of the World War II are held in Drygulec near the monument on 1st September at 12.00.

In Gierczyce, there is a choleric cemetery secured with a solid wall made of Smerdyna stone. This is the place where they buried people who died because of a contagious disease, i.e. cholera, which spread in its surroundings in 1867. On the cemetery, there is a symbolic place - a stony cross, in front of which they collected an urn with cemetery ground brought from different sides of the world. It is a tribute paid to all heroes of fights for the independence of the Homeland during the World War II.

The legendary leader of peasant gu-

errila force comes from the Commune of Wojciechowice, from nearby Mikulowice.

Franciszek Kamiński (1902-2000) was born in Mikulowice in a middle-income peasant family. In the years of the World War II, he was the Commander in Chief of the Peasants' Battalions consisting of 158 thousand peasant soldiers. He commanded the defense of a village in the Zamojszczyzna region during the Nazi expulsion action. After the war, he was a deputy in the parliament. He was decorated with the Order of the Virtuti Militari, Cross of Grunwald of 2nd class and Order of the White Eagle. He died in Warsaw at the age of 97. He was buried in the Powązki military cemetery.

After the death of Gen. F. Kamiński, local society decided to honor him by a range of initiatives, e.g. the Primary School in Wojciechowice was named after the Commander in Chief of the Peasants' Battalions Gen. Franciszek Kamiński. Commemoration plaques were built in the buildings of school and parish church in Wojciechowice and Chamber of Memory of Gen. Franciszek Kamiński was created.

It is also worth mentioning the famous and well-deserved people coming from the Commune of Wojciechowice who particularly contributed to its history, i.e. Józef Świeżyński coming from Wlo-

nice, estate owner in Sadłowice, Prime Minister, doctor and community worker.

Another noteworthy figure was Stanisław August Krzysztófik, a teacher and soldier, who was born in Stodoły-Wieś in the Commune of Wojciechowice. He fought on the eastern front in defense of the Homeland. He was shot in Katyn with a hand-held weapon. In 2007, he was posthumously promoted to a lieutenant.

In 2010, a patriotic celebration was held in the Public Primary School in Stodoły-Kolonie, during which an oak of memory was grown in order to commemorate Stanisław Krzysztófik.

The material contains information from the publications of Józef Myjaka titled „Tam gdzie świt cywilizacji rolniczej” and „Bidzińskie dzwony” - published in 2018.

Zdjęcia / photos:

3. Obchody wybuchu II wojny światowej pod pomnikiem w Drygulec w 2018 r. / Anniversary of the outbreak of the World War II in front of the monument in Drygulec in 2018
4. Portret gen. Franciszka Kamińskiego Komendanta Głównego Batalionów Chłopskich / Portrait of the Commander in Chief of the Peasants' Battalions Gen. Franciszek Kamiński
5. Tablica pamiątkowa w kościele parafialnym w Wojciechowicach / Commemorative plaque in the parish church in Wojciechowice
6. Józef Świeżyński w trakcie przemówienia / Józef Świeżyński during his speech
7. Tablica pamiątkowa w Publicznej Szkole Podstawowej w Stodolach-Koloniiach / Commemorative plaque in the Public Primary School in Stodoły-Kolonie

Gmina Waśniów

Urząd Gminy w Waśniowie
ul. Rynek 24, 27-425 Waśniów
tel. +48 41 264 60 26, fax +48 41 264 60 28
sekretariat@wasniow.pl, www.wasniow.pl

Wójt Gminy Waśniów
Krzysztof Gajewski

Gmina Waśniów położona jest w północno-wschodniej części woj. świętokrzyskiego w pobliżu miasta Ostrowiec Świętokrzyski. Waśniów należy do najstarszych miejscowości w województwie. Jego geneza sięga XI w., jednak pierwsze ważniejsze wzmianki o Waśniowie występują w dokumencie nadania dla klasztoru w Trzemesznie, wydanym w roku 1145 przez Mieszka III Starego. Należy wspomnieć, że tereny gminy należą do najbogatszych, jeśli chodzi o dworki szlacheckie i należące do nich cenne kompleksy parkowe jest ich aż dziewięć, a sześć utrzymanych w jeszcze dobrym stanie. Do najwybitniejszych mieszkańców gminy, zaliczamy jednego z największych XVII-wiecznych wieszczów Wespeszana Kochowskiego, urodzonego w miejscowości Strupice-Gaj. W Garbacz w XIX w. mieszkał jeden z największych polskich filozofów Józef Gołuchowski. W miejscowości Janowice stoi rodzinny dom legendarnego dowódcy partyzanckiego oddziału Armii Krajowej płk. Jana Piwnika „Ponurego”.

Gmina Waśniów obfituje w cenne zabytki architektury sakralnej, czego przykładem jest Kościół pw. św. Jana Chrzciciela w Grzegorzowicach. Ustanowiona na cyplu wysokiej skarpy Świątynia składa się z dwóch części, starszej wzniesionej z kamienia polnego w stylu romańskiej rotundy z półkolistą absydą. Drugą część świątynnej nawy dobudowano w 1624 r. W pobliżu Kościoła znajduje się stary cmentarz malowniczo wkomponowany w kompleks leśny.

W Waśniowie znajduje się Kościół murywany z kamienia w stylu późno renesansowym z 1656 r. Ołtarz główny w prezbiterium pochodzi z drugiej poł. XVIII w., składa się z przeswitów, bramek oraz rzeźb. Równie piękny jest Kościół w Mominie wybudowany w stylu gotyckim. Interesujące są również świątynie w Nagorzycach i Nowym Skoszynie, ze względu na swą współczesną architekturę. Na Górze Witosławskiej znajduje się zabytkowa XVIII-wieczna drewniana kapliczka.

Teren gminy leży na północ od grzbiecia Pasma Jeleniowskiego. Większą część

obszaru zajmuje Dolina Waśniowska należąca do ciągu dolin przylegających do głównego trzonu Gór Świętokrzyskich. W zachodniej części znajduje się Wzniesienie Grzegorzowskie, wśród których można zauważyć bardzo ciekawy przełom rzeki Dobruchny z udziałem zbiorowisk jodłowo-bukowych. Południowa część zajmuje północne stoki Pasma Jeleniowskiego aż po drugą stronę grzbiecia, gdzie znajduje się Park Krajobrazowy. Przez teren Gminy Waśniów przebiegają dwa oznakowane szlaki turystyczne, czerwony - szczytami Pasma Jeleniowskiego, czarny - pro-

Na terenie gminy funkcjonują dwie placówki kultury: Gminny Ośrodek Kultury i Sportu i Gminna Biblioteka Publiczna. Pod patronatem GOKiS działa Dziecięcy Zespół Ludowy „Miniaturka”, III-Ligowa Drużyna Piłki Siatkowej Mężczyzn oraz Koła Gospodyń Wiejskich. Mieszkańcy opiekę zdrowotną mają zapewnioną przez Gminny Zakład Opieki Zdrowotnej w Waśniowie oraz Ośrodek Zdrowia w Garbacz. Na terenie gminy działa 6 jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej, w tym 2 należą do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego.

wadzący ze Szczytniaka przez Grzegorzowice do Nowej Słupi. W miejscowości Nowy Skoszyn znajduje się prowadzone przez ks. Jana Mikosza Schronisko im. św. Brata Alberta, dla samotnych rolników.

Zdjęcia / photos:

1. Widok na Górkę Witosławską / A view on the Witosławska Mountain
2. Urząd Gminy w Waśniowie oraz Waśniów z lotu ptaka / Commune Office in Waśniów and Waśniów from a bird's eye view
3. OSP Momina / Voluntary Fire Brigade in Momina
4. Ośrodek Zdrowia Waśniów / Health Care Center in Waśniów

The Commune of Waśniów is located in the north-eastern part of the Świętokrzyskie Voivodeship nearby the Ostrowiec Świętokrzyski town. Waśniów belongs to the oldest places in the voivodeship. Its genesis reaches back to the 11th century, though, the first mentions about Waśniów appear in the document of privileges given to the monastery in Trzemeszno by Mieszko III the Old in 1145. It should be mentioned that the terrains of the commune belong to the richest ones in terms of noble manor houses and valuable park complexes belonging to them. There are nine of them with six still being well-maintained. The most prominent inhabitants of the commune include one of the greatest 17th century prophets Wespeszjan Kochowski, who was born in Strupice-Gaj. One of the greatest Polish philosophers Józef Gołuchowski lived in Garbacz in the 19th century. In Janowice, there is the family house of legendary commander of a guerilla unit from the Home Army Col. Jan Piwnik „Ponury”.

The Commune of Waśniów is rich in valuable monuments of sacred architecture, e.g. the Church of Saint John the Baptist in Grzegorzowice. The shrine situated on the headland of high scarp consists of two parts - the older one is with semi-circular apse made of fieldstones in the style of Romanesque rotunda.

The second part of the shrine's aisle was built in 1624. Nearby the church, there is an old cemetery, which is picturesquely incorporated into forest complex.

In Waśniów, there is a church built from stone in the late Renaissance style from 1656. The main altar in presbytery comes from the 2nd half of the 18th century and consists of ride heights, gates and sculptures. A church in Momina built in the Gothic style is equally beautiful. Shrines in Nagorzycze and Nowy Skoszyn are interesting as well because of their contemporary architecture. On the Witosławska Mountain, there is a monumental 18th-century wooden chapel.

The terrain of the commune is located on the north from the ridge of the Jeleniowskie Mountain Range. A larger part of the area is covered by the Waśniowska Valley belonging to the sequence of valleys being attached to the major corpus of the Świętokrzyskie Mountains. In the western part, there is the Grzegorzowski Hill, where the very interesting gorge of the Dobruchna River can be seen together with fir and beech communities. The southern part is covered by the northern slopes of the Jeleniowskie Mountain Range up to another side of the ridge, where a landscape park is situated. The terrain of the Commune of Waśniów is crossed by two designated

tourist trails, i.e. red one - along the tops of the Jeleniowskie Mountain Range and black one - leading from Szczytniak through Grzegorzowice to Nowa Słupia. In Nowy Skoszyn, there is the Shelter of Saint Albert for alone farmers, which is run by Priest Jan Mikos.

Two cultural institutions, i.e. Communal Culture and Sports Center and Communal Public Library, function on the terrain of the commune. The „Miniaturka” Children Folk Group, 3rd League Men Volleyball Team and Farmers' Wives Associations work under the auspices of the Communal Culture and Sports Center. Inhabitants are ensured with health care by the Communal Health Care Center in Waśniów and Health Care Center in Garbacz. Six units of the Voluntary Fire Brigades including 2 of them belonging to the National Rescue and Fire System function on the terrain of the commune.

Zdjęcia / photos:

5. Hala sportowa przy Szkole Podstawowej i Gimnazjum w Waśniowie / Sports hall near the Primary School and High Junior School in Waśniów
6. Szlak na Witosławką Górkę / A trail towards the Witosławska Mountain
7. Zabytkowa drewniana kaplica na Górze Witosławskiej / A monumental wooden chapel on the Witosławska Mountain
8. Hala w Mominie / Hall in Momina
9. Zbiornik wodny w Waśniowie / Water reservoir in Waśniów
10. Kościół w Grzegorzowicach pw. św. Jana Chrzciciela XI w. / Church of Saint John the Baptist in Grzegorzowice

Pomnik Tadeusza Kościuszki został odsłonięty w Działoszycach 1922 r. w 105. rocznicę śmierci Wielkiego Polaka. Z rejonu Działoszyce pochodziło wielu kosynierów uczestniczących w słynnej bitwie pod Raclawicami. Według miejscowej legendy pierwszą noc po bitwie Kościuszko spędził w Działoszycach. Różne były losy pomnika podczas okupacji niemieckiej w czasie II wojny światowej, popiersie zostało ukryte z obawy na zniszczenie przez wroga. Na dawne miejsce powróciło w 1945 r., a w 1967 kiedy przebudowywano rynek pomnik przeniesiono w jego północną część.

W latach 70. XX w. powstał Komitet Organizacyjny, który zajął się rekonstrukcją mocno zniszczonego popiersia. Popiersie zostało odlane w brązie i stało się na nowym cokole, a jego uroczystego odsłonięcia dokonano 20 sierpnia 1978 r. Od czasu powstania pomnika odbywają się tu zawsze uroczystości patriotyczne.

Na terenie powiatów pińczowski i miechowski przed wybuchem powstania warszawskiego przez kilkanaście dni istniała wolna republika partyzancka. Obszar wyzwolony przez polskich partyzantów spod okupacji niemieckiej w lipcu 1944 r. nazwano Republiką Pińczowską. W nocy z 25 na 26 lipca 1944 r. połączone oddziały AK pod dowództwem kpt. Walerego Zaroda ps. „Prądyński” i BCh pod dowództwem ppor. Tomasza Adrianowicza „Pazura”, zajęły posterunek żandarmerii niemieckiej mieszczący się w budynku szkoły w Działoszycach. Dobrze prze-

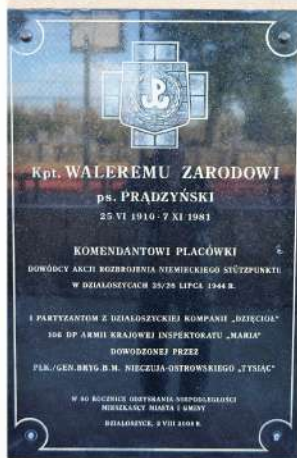
Gmina Działoszycy

Urząd Miasta i Gminy w Działoszycach
ul. Skalbmierska 5, 28-440 Działoszycy
tel. +48 41 352 60 05, fax +48 41 352 69 00
gmina@dzialoszycy.pl, www.dzialoszycy.pl

myślana strategia doprowadziła do oparcia miasta właściwie bez jednego wystrzału. Z cmentarza położonego naprzeciwko posterunku, gdzie mieścił się punkt dowodzenia, w stronę Niemców dobiegały pieśni patriotyczne przy akompaniowaniu akordeonu wykonywane przez partyzantów oraz głośno wydawane rozkazy i raporty o stanie i uzbrojeniu rzekomo kilku kompanii zmierzających do Działoszyce. Do partyzantów dołączyli mieszkańcy, gdy więc nad ranem tłum zaśpiewał „Kiedy ranne wstają zorze”, niemieccy żandarmi pod naciskiem policjantów granatowych poddali się i złożyli broń. Miasto było wolne.

Było to cztery dni przed wybuchem powstania warszawskiego. Wywołane powstanie objęło tereny od Nowego Brzeska wzdłuż Wisły, Nidę do Pińczowa, przez lasy sancygniowskie, Książ Wielki, Kalinę Małą, a na południe prawie do Kocmyrzowa. Rzeczpospolita Partyzancka stanowiła obszar ponad 1000 km² i rejon ten kontrolowany był przez ponad 20 tys. partyzantów. Niemcy do zwalczania Rzeczpospolitej Partyzanckiej przygotowali znaczne

siły. 5 VIII 1944 r. zaatakowali pobliski Skalbmierz, gdzie dokonali pacyfikacji, a później stoczyli przegraną bitwę z partyzantami. W bitwie tej brali udział również partyzanci z Działoszyce. W późniejszych dniach w rejon Republiki Partyzanckiej przybywały kolejne oddziały niemieckie przejmując teren objęty powstaniem. Do końca sierpnia Niemcy zajęli wszystkie tereny należące do partyzantów.

3 sierpnia 1914 r. do Działoszyce wkroczył oddział zwiadowczy pod dowództwem Władysława Beliny Prażmowskiego wysłany przez Józefa Piłsudskiego w celu rozpoznania sił wroga na terenie zaboru rosyjskiego. W nocy z 2 na 3 sierpnia grupa ta przekroczyła granicę zaborów i kierowała się w stronę Jędrzejowa, gdzie miała rozbić punkt mobilizacyjny. Na trasie zwiadu były Działoszycy położone już blisko Jędrzejowa, w których pojawili się zwiadowcy, a informacja o tym fak-

cie szybko dotarła do stacjonujących w Jędrzejowie Rosjan, którzy poważnie potraktowali wyolbrzymioną wieść o zmierzającym ku nim licznym polskim oddziałom i zrejterowali z miasta. Kawalerzyści już jako ułani cali i zdrowi powrócili do Krakowa 4 sierpnia, skąd mogła wyruszyć w stronę Kielc „Kardówka”. Oddział zwiadowczy liczył siedem osób i był początkiem kawalerii II Rzeczypospolitej. Na pamiątkę tych wydarzeń na murach okalających działoszycykościół 3 sierpnia 2007 r. odsłonięto pamiątkową tablicę.

Gmina Michałów

Urząd Gminy w Michałowie
28-411 Michałów 115
tel. +48 41 356 52 43, fax +48 41 356 52 44
michalow@op.pl, www.michalow.pl

gmina Góry z liczbą 6470 mieszkańców. Co roku w gminie odbywa się szereg wydarzeń upamiętniających odzyskanie niepodległości.

Zdjęcia:

1. Urząd Gminy w Michałowie
2. i 3. W miejscowości Pawłowice znajduje się u Pana Janusza Głombińskiego pomnik oraz iza pamiątki poświęcona Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu

e-Pulpit24.pl
New Generation Desktop Computer
Pulpit Nowej Generacji

Przyspiesz rozwój firmy.

Zwiększ efektywność pracy dzięki wirtualizacji.
Ogranicz koszty prowadzenia firmy.
Wypredź konkurencję dzięki innowacjom.

www.e-Pulpit24.pl

komputery • serwery • informatyka

Gmina Pińczów

Urząd Miejski w Pińczowie
ul. 3 Maja 10, 28-400 Pińczów
tel. +48 41 234 51 00, fax +48 41 234 51 01
sekretariat@pinczow.com.pl, www.pinczow.com.pl

Pińczów położony w malowniczej dolinie woj. świętokrzyskiego, oddalony 40 km na południe od Kielce i 80 km na północ od Krakowa, nad meandrującą rzeką Nidą. Bogate dziedzictwo historyczne, ciekawy kalendarz wydarzeń, unikatowa przyroda sprawiają, że Pińczów to miejsce wyjątkowe. Ziemia Pińczowska to bogactwo zabytków, które z pewnością są niezwykle dla turystów ceniących sobie ślady przeszłości i wyjątkową architekturę. Historia dała miastu barwną przeszłość, której pozostałości możemy dziś oglądać: Popauliński zespół klasztorny, obecnie siedziba Muzeum Regionalnego i Pińczowskiego Samorządowego Centrum Kultury, zespół Klasztorny Reformatorów na Mirowie, renesansowa kamienica zwana Drukarnią Ariańską, kaplica św. Anny górująca nad miastem, wystawiona na pamiątkę roku jubileuszowego 1600 przez warsztat Santi Guccio, klasycystyczny pałac margrabiów Wielopolskich, renesansowa baszta, relikwii zamku na wzgórzu, niegdyś potężna budowla gotycko-renesansowa, rezydencja Oleśnickich, Myszkowskich, Wielopolskich, lapidarium rzeźby nagrobnej, renesansowa synagoga. Podążając za jakże ważną częścią dziedzictwa narodowego warto zobaczyć miejsca, o których zobowiązani jesteśmy pamiętać i pamięć o nich pielęgnować.

Wielka wojna europejska rozpoczęta latem 1914 r. dotarła do Pińczowa jesienią. Rzeka Nida przepływająca przez Pińczów stała się na kilkanaście miesięcy odcinkiem długiego frontu biegnącego od Bałtyku aż po granicę rumuńską. Pod miastem na prawym brzegu rzeki okopała się I Armia wojsk austro-węgierskich. Ze wzgórz nad Pińczowem kontrolowała okolicę 9 Armia rosyjska i jej artyleria. 3 marca 1915 r. dotarła tu Pierwsza Brygada Legionów Piłsudskiego. Toczyły się bitwy artyleryjskie. W związku z ogólną sytuacją na froncie w maju Rosjanie opuścili miasto, które zajęli Austriacy. Okupacja trwała nadal, ale Austriacy okazali się bardzo liberalni. Wznowiono naukę Publiczne Gimnazjum Reálne, a 3 maja 1917 r. odsłonięto pomnik Konstytucji, co było przejawem

ożywienia uczuć patriotycznych. W roku kolejnym wojna zmierzała do końca. W listopadzie rozbrojono pińczowski garnizon austriacki.

W Pińczowie znajduje się cmentarz z I wojny światowej, który został urządzony w latach 1917 i 1918. Wpisany jest do wojewódzkiego rejestru zabytków. Spoczywa tu 497 żołnierzy carskich, 432 austro-węgierskich i 9 niemieckich oraz ekshumowani w 1937 r. z cmentarzy wojennych w Kijach i Skowronnie Górnym. W tym roku w 100-lecie urzędzenia cmentarza, odsłonięto w tym miejscu 2 tablice: W ho-

pochowani na cmentarzu wojennym w Pińczowie - wykaz imienny. Wewnątrz kaplicy znajdują się także tablice pamiątkowe poświęcone: Nieznanemu Żołnierzowi i Członkom Pińczowskiego Hufca Szarych Szeregów zamordowanym przez Niemców w roku 1943. Na cmentarzu parafialnym można zobaczyć także Pomnik Katyński pamięci zamordowanych mieszkańców Pińczowa. Przy ul. 11 Listopada w Pińczowie usytuowany jest cmentarz zwany Zawieżieniem. Od wejścia, główna alejka prowadzi do mogiły czterech instruktorów harcerskich z Szarych Szeregów. Druga z mo-

dzie mieszkańcom Powiatu Pińczowskiego poległym w walkach o niepodległość Polski w czasie I wojny światowej i druga: Żołnierze I wojny światowej

Zdjęcia:

1. Zespół Klasztoru Paulinów
2. Widok na miasto od strony aeroklubu
3. Baszta Ogrodowa
4. Cmentarz z I wojny światowej z Kaplicą

gił „Zawieżienia” jest zbiorowym grobem więźniów zamordowanych przez hitlerowskich oprawców w okolicznych lasach. W środku cmentarza znajduje się Pomnik z Godłem Polski i napisem. Na skwerze obok pałacu Wielopolskich znajduje się pomnik marszałka Józefa Piłsudskiego. Został odsłonięty w 144. rocznicę urodzin tego wielkiego Polaka - 5 grudnia 2011 r. Na granitowej tablicy przytwierdzonej do cokołu widnieje treść: „Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu za odzyskanie niepodległości Polski w dniu 11 listopada 1918 roku po 123 latach niewoli - Pińczowianie”. Na cokole znajduje się płaskorzeźba orła i napis „Za ojczyznę i wolność”. Popiersie dłuta Antoniego Piekoszewskiego czekało na ten dzień prawie 80 lat.

We wsi Grochowska położonej 7 km od Pińczowa 18 marca 1863 r. miała miejsce jedna z większych bitew powstania styczniowego. Pamiątką po tym okresie jest w tym miejscu zbiorowa mogiła powstańców, a nieopodal lasu pamiątkowy kamień. Co roku w tym miejscu odbywają się uroczystości rocznicowe i rekonstrukcja bitwy. W pobliżu Kozubowa, u stóp Góry Byczowskiej wznosi się pomnik wzniesiony dla uczczenia wysiłku zbrojnego partyzantów ziemi pińczowskiej.

Zachęcamy Państwa do odkrywania piękna naszego regionu zakłętego

w zabytkach, malowniczych krajobrazach i licznych atrakcjach turystycznych dla zwolenników aktywnych form spędzania wolnego czasu (spływy kajakowe, oferta Aeroklubu Regionalnego, Ciuchcia Express Ponidzie - kolej wąskotorowa, Klub Jeździecki, Ogród na Rozstajach).

Zdjęcia:

5. Kaplica św. Anny
6. Rekonstrukcja bitwy pod Grochowską
7. Pomnik Piłsudskiego
8. Drukarnia Ariańska
9. Mogiła powstańcza we wsi Grochowska
10. Pomnik Katyński
11. Pomnik Konstytucji 3 Maja
12. Pomnik w Kozubowie

MARSZ SZLAKIEM PUŁAWIAKÓW - POWSTAŃCÓW STYCZNIOWYCH 1863 R.

Słupca-Dwikozy-Sandomierz

„Pod Słupcą 8 lutego 1863 r. rozegrała się krwawa walka powstańców z wojskiem rosyjskim, zakończona zupełnym rozbięciem oddziału, którego rdzeń stanowili „Puławiacy”, czyli uczniowie Instytutu Politechnicznego w Puławach. Szkoła powstała w miejscu zniszczonego Instytutu Rolniczego w Marymoncie pod Warszawą. „Puławiacy” przechowali wszystkie tradycje ożywające od 1861 r. Marymont. Nocą z 22 na 23 stycznia 1863 r. w liczbie 560 studentów wyszli wszyscy z Puław i zajęli miasteczko Kazimierz nad Wisłą. Tam organizował manifestację Leon Frankowski. On właśnie zorganizował oddział złożony z uczniów Instytutu Puławskiego. Powołany na komisarza województwa lubelskiego, stanął na wysokości zadania i był duszą oddziału, którego wojskowym naczelnikiem mianował Antoniego Zdanowicza. W Kazimierzu połączył się z „Puławiakami” tłum innych powstańców; w taki sposób oddział doszedł do 700 ludzi. Frankowski 24 stycznia rozbił pod Kurorowem poczęt i zabrał gotówkę 48 000 rubli. Z tą chwilą Zdanowicz mianowany został „Naczelnikiem sił zbrojnych województwa lubelskiego”. 31 stycznia wysłano przeciw powstańcom pułkownika Miednikowa z dwoma kompaniami piechoty i półsetką kozaków. Ten zbliżył się do Kazimierza bez wystrażała. Powstańcy, zupełnie nieprzygotowani do boju, na pierwszy alarm przeprawili się promami na drugi brzeg Wisły. Zdanowicz dobrze poinformowany przez Władysława Zapalowskiego, powstańca

Gmina Dwikozy

Urząd Gminy w Dwikozach
ul. Spółdzielcza 15, 27-620 Dwikozy
tel. +48 15 831 14 71, fax +48 15 831 14 04
www.dwikozy.gmina.pl

znajdującego się w Zawichoście, jaką ma wybrać najkrótszą i najbezpieczniejszą drogę, aby dostać się do Langiewicza, widocznie nie chcąc oddać się pod rozkazy, ale mając inne ukryte zamiary, udał się z całym oddziałem boczną drogą do Sandomierza, co właśnie było przyczyną klęski. Miednikow poszedł na Zawichost forsownym marszem i dopadł w Słupcy powstańców tam odpoczywających. Może nawet potrafiłby wycofać się bez strat do Sandomierza, bo Moskałe z początku nie bardzo napierali na nich. Wojsko rosyjskie ze wszystkich stron otoczyło powstańców, większa ich część była odcięta od broni i amunicji, garstka, nie tracąc zimnej krwi, zajmując budynki wzgórza, postanowiła drogę oddać swoje życie i dosyć długo trzymała wroga na wodzy; przewodniczył tej garstce Leon Frankowski. Kiedy jednak kula karabinowa strzaskała mu nogę, a druga wylała się w pierś, kiedy wreszcie zabrakło zupełnie amunicji, podjęto ciężko rannego i uniesiono z pobojowiska. Sam zaś Zdanowicz znajdujący się we dworze, zobaczywszy patrol kozacki, wsiadł na konia i w oka mgnieniu uciekł z sześcioma poplecznikami do Sandomierza. Pozornie miejsce sprzyjało walce, powstańcy przeważnie z góry atakowali Moskali, strzelając ze strzelb myśliwskich, gdy tymczasem strona przeciwna zza dworu

gęsto sypała strzałami z karabinów. Ze strony Moskali nikt nie zginął, a szeregi powstańców topniały. W Słupcy zabitych zostało 28, zostali pochowani we wspólnej mogile na cmentarzu grzebalnym w Górach Wysokich. Dużo wzięto do niewoli, kilkudziesięciu przeważnie rannych uciekło do pobliskich Dwikozów, pochowawszy się po domach i budynkach gospodarczych dworskich, niektórzy zbiegli do Sandomierza i zaczęli myśleć o daniu oporu, wielu uszło do Langiewicza. W Dwikozach u stóp góry zwanej „Winnicą” przy drodze z Zawichostu do Sandomierza znajduje się mogiła 38 powstańców, którzy po porażce pod Słupcą 8 lutego 1863 r. przeważnie ranni zdołali uciec, chowając się po domach i budynkach dworskich; nie ocalała ich ta kryjówka, żołnierze rosyjscy pod dowództwem pułkownika Miednikowa bagnietami dobijali bezbronnych, rannych, ociekających krwią. W Sandomierzu zaczęto wznosić barykadę w Bramie Opatowskiej, w pracy tej wybitnie pomagała młodzież szkolna i klercy Seminarium Duchownego. Bronić jednak miasta nie było komu”.

Zdjęcia:

1. Góry Wysokie - groby w lesie. Pomnik roztzielanych w 1940 r.
2. Płyta upamiętniająca poległych powstańców styczniowych 1863 r.
3. Góry Wysokie - mogiła powstańców styczniowych
4. Pomnik ku czci powstańców poległych pod Słupcą

Tereny i miejsca na ziemi klimontowskiej, które były często świadkami bojów i potyczek prowadzących do odzyskania upragnionej wolności oraz współczesne symbole pamięci.

The terrains and places on the Klimontów Land, which often witnessed battles and struggles leading to regaining longed-for freedom and contemporary symbols of memory.

- Pomnik powstańców 1863 r. w Klimontowie - znajduje się przy bramie kolegiaty - powstał w 1924 r. dla upamiętnienia powstańców poległych w bitwie pod Rybnicą.

- Monument of insurgents 1863 in Klimontów - it is located near the gate of the collegiate church - it was constructed in 1924 in order to commemorate the insurgents fallen in the Battle of Rybnica.

- Pomnik pamięci Powstańców w Rybnicy

Obelisk uroczyste odsłonięto 20.X. 2013 r. w 150. rocznicę w miejscu bitwy stoczony 20 października 1863 r. między oddziałem powstańców styczniowych pod dowództwem pułkownika Dionizego Czachowskiego a oddziałami rosyjskimi. Była to jedna z nielicznych potyczek powstania styczniowego wygranych przez Polaków.

- Monument to the Memory of Insurgents in Rybnica

The obelisk was solemnly unveiled on 20th October 2013 in the 150th anniversary at the place of battle, which took place on 20th October 1863 between the unit of January insurgents commanded by Col. Dionizy Czachowski and Russian units. It was one of a few fights during the January Uprising, which was won by Polish.

Gmina Klimontów

Urząd Gminy w Klimontowie
ul. Zysmana 1, 27-640 Klimontów
tel. +48 15 866 10 06, +48 15 866 11 00, fax +48 15 866 18 47
klimontow@klimontow.pl, klimontow.pl

- Ławka Niepodległości w Klimontowie - to symbol na 100-lecie Odzyskania Niepodległości przez Polskę. Upamiętnia polską państwowość i ma walory edukacyjne dla społeczeństwa. Osoba, która usiądzie na ławce, może zapoznać się z najważniejszymi wydarzeniami, które doprowadziły do odzyskania przez Polskę Niepodległości.

- Bench of Independence in Klimontów - it is a symbol for the 100th anniversary of Regaining Independence by Poland. It commemorates Polish statehood and has educational values for the society. A person who sits on the bench can learn about the most important events, which resulted in regaining independence by Poland.

Mogiła Powstańców poległych pod Jurkowicami w dniu 21.10.1863 r., gdzie pochowano 52 powstańców znajdując się na cmentarzu parafialnym w Olbierzowicach.

Grave of Insurgents fallen in Jurkowiec on 21st October 1863, where 52 insurgents were buried. It is located on the parish cemetery in Olbierzowice.

- Cmentarz Legionistów w Górach Pęczowskich

Cmentarz znajduje się ok. 1,5 km od drogi Klimontów - Lipnik. Powstał w 1929 r. z kilku cmentarzy polowych przeniesiono tu prochy kilkudziesięciu legionistów, tworząc główny cmentarz wojskowy. Wzniesiono tu obelisk z mar-

murową tablicą z wykazem poległych i płytą z napisem „Bohaterskiej pamięci legionistów poległych w bitwie pod Konarami stoczony w 1915 r. pod wodzą Józefa Piłsudskiego”. Uroczyste odsłonięcia pomnika w dniu 8 września 1929 r. dokonał prezydent Ignacy Mościcki.

- Cemetery of Legionists in the Pęczowskie Mountains

The cemetery is about 1.5 km from the Klimontów-Lipnik road. It was created in 1929 out of several field cemeteries and ashes of several dozen legionnaires were moved here creating the major military cemetery. An obelisk with marbled plaque with the names of the fallen and plate with the writing „To the heroic memory of legionnaires fallen in the Battle of Konary fought in 1915 under the leadership of Józef Piłsudski”. The monument was solemnly unveiled on 8th September 1929 by the president Ignacy Mościcki.

- Pomnik w Konarach

Pomnik w formie stojącego na fundamencie granitowego głazu z tablicą z brązu i z krzyżem, ufundowany przez społeczeństwo w 2000 r. w 85. rocznicę bitwy.

- Monument in Konary

A monument in the form of a granite rock standing on foundation with a bronze plaque and cross funded by society in 2000 in the 85th anniversary of the battle.

Koprzywnica leży w woj. świętokrzyskim w południowo-zachodniej części powiatu sandomierskiego. Gmina położona jest przy drodze krajowej Kraków - Sandomierz, na krawędzi doliny Wisły. Przez miasto przepływa niezwykle urokliwa rzeczka - prawdziwe eldorado dla wędkarzy łowiących pstrąga - Koprzywnianka, na której to nieopodal kościoła św. Floriana usytuowany jest Zbiornik wodny Koprzywnianka, w skład którego wchodzi zbiornik „Danusia” i „Hania”, w którym łowić można ryby spokojnego żeru, a także drapieżne szczupaki i okonie.

Teren, na którym leży Koprzywnica to miejsce, gdzie przed wiekami rozciągała się pierwotna Puszcza Sandomierska. Od południa i zachodu miasto otaczają piękne lasy iglaste i liściaste, niezwykle bogate w runo leśne.

Koprzywnica ma swoją specyficzną charakter i niepowtarzalny nastrój. Ma też niezwykle ludzi, oddanych bez reszty swemu miasteczku, zakochanych w jego wspaniałej historii. Grupą nadzwyczaj prężną i zintegrowaną są strażacy. Z dumą podkreślają, że w 1918 r. właśnie członkowie straży pożarnej rozbroili oddział austriacki, stacjonujący w Koprzywnicy i uzmysłowili ludziom, że nadeszła prawdziwa wolność. Walczyli strażacy w wojnie bolszewickiej, uczestniczyli w kampanii wrześniowej, należeli do oddziałów partyzanckich w czasie okupacji hitlerowskiej.

Przy koprzywnickiej OSP działa, oprócz orkiestry dętej złożonej ze starszych muzyków, orkiestra młodzieżowa. Prężne są także inne organizacje społeczne, np. Koło Polskiego Związku Wędkarskiego, członkowie Związku Hodowców Gołębi Pocztowych, zrzeszenia emeryckie i kombatanckie.

W Koprzywnicy, długa, bogata historia przeplata się z legendą. Zbieraczem legend i podań był pan Robert Siwecki, który nie tylko barwnie opowiadał, ale także wędrując po okolicy skrupnie gromadził materialne ślady zamierzonych dziejów.

Dziś, na tzw. Europejskim Szlaku Cystersów, nad rzeką Koprzywnianką

Miasto i Gmina Koprzywnica

Urząd Miasta i Gminy w Koprzywnicy

ul. 11 Listopada 88, 27-660 Koprzywnica
tel. +48 15 847 70 40, fax +48 15 847 70 77
umig.koprzywnica@pro.onet.pl, www.koprzywnica.eu

i zalewem „Danusia” miasto jest atrakcją turystyczną. W sąsiedztwie niewielkiego zalewu wznosi się dawny zespół klasztorny Cystersów: kościół pw. św. Floriana, zbudowany w latach 1207-1240, wielokrotnie rozbudowywany z późnobarokową fasadą oraz cennym wyposażeniem, polichromią i malowidłami, a także przylegające do kościoła późnoromańskie skrzydło wschodnie klasztoru, w którym zachował się piękny kapitułarz z przełomu XII/XIII w. ze sklepieniem wspartym na dwóch kolumnach. W sąsiedztwie zachowały się dawne zabudowania przyklasztorne. W kościele znajdują się relikwie św. Floriana, patrona strażaków, sprawa-

dzone tu z Wawelu dnia 3 maja 1995 r.

Ponadto w rynku wpisanym w XIII-wieczny układ urbanistyczny miasteczka, znajduje się kościół pw. Matki Boskiej Różańcowej z 1470 r., rozbudowany w stylu barokowym pod koniec XVII w., z ogrodzeniem, z dzwonnicy z końca XIX w.

Źródło: www.koprzywnica.eu

Zdjęcia / photos:

1. Urząd Miasta i Gminy w Koprzywnicy / Town and Commune Office in Koprzywnica
2. Zespół Placówek Oświatowych w Koprzywnicy / Complex of Educational Establishments in Koprzywnica
3. Pozostałości późnoromańskiego klasztoru w Koprzywnicy / Remains of the late Roman monastery in Koprzywnica

Koprzywnica is located in the Świętokrzyskie Voivodeship in the south-western part of the Poviat of Sandomierz. The commune is placed near the Kraków-Sandomierz national road at the edge of the Vistula River.

The town is crossed by an incredibly charming river - a real Eldorado for fishermen fishing trout - Koprzywnianka, on which the Koprzywnianka water reservoir is situated nearby the Church of Saint Florian. It consists of two water reservoirs, i.e. „Danusia” and „Hania”, where you can go coarse or predator fishing including pikes and perch.

The terrain with the Koprzywnianka River is a place where the primary Sandomierz Forest extended centuries ago. From the south and west, the town is surrounded by beautiful coniferous and deciduous forests with extremely rich groundcover.

Koprzywnica has its uniqueness, character and inimitable atmosphere. It also has extraordinary people, who are fully devoted to their town and in love with its

amazing history. An extremely developing and integrated group is firefighters. We proudly point out that the members of fire brigade dismantled an Austrian unit stationing in Koprzywnica in 1918 and made people aware that they gained real freedom. Firefighters fought in the Bolshevik war, participated in the September Campaign and belonged to partisan units during the Nazi occupation.

Nearby, the Koprzywnica Voluntary Fire Brigade, a youth brass band functions together with brass band consisting of senior musicians. Also, other social organizations dynamically function here such as the Polish Anglers Association club, Association of Racing Pigeon Breeders, senior clubs and veteran organizations.

In Koprzywnica, long and rich history intertwines with legends. A collector of legends and stories was Mr Robert Siwecki, who did not only vividly tell about it but also scrupulously gathers material traces of old times during walks through surrounding areas.

Today, the town on the so-called European Cistercian Trail by the Koprzywnianka River and „Danusia” water reservoir is a tourist attraction. In the neighborhood of small water reservoir, there is the former Cistercian monastery complex, i.e. the Church of Saint Florian built in the years 1207-1240, which was extended multiple times, with a late Gothic facade and valuable equipment, polychromy and paintings as well as late Romanian eastern wing of the monastery adjacent to the church, where a beautiful chapterhouse from the turn of the 12th and 13th century with a coping resting on two columns have been

maintained. Former monastery buildings have survived in the neighborhood. In the church, there are two relics of Saint Florian, the patron of firefighters, which were brought here from Wawel on 3rd May 1995.

In addition, on the market square inscribed into the 13th-century urban layout of the town, there is the Church of Our Lady of the Rosary from 1470, which was extended in the Baroque style at the end of the 17th century with a fence and bell tower from the end of the 19th century.

Source: www.koprzywnica.eu

Zdjęcia / photos:

4. Kościół pw. Matki Boskiej Różańcowej / Church of Our Lady of the Rosary
5. Kościół pw. św. Floriana / Church of Saint Florian
6. Kościół pw. św. Floriana / Church of Saint Florian
7. Cazyce - Obelisk Powstańców Styczniowych / Obelisk of the January Insurgents
8. Pomnik rozstrzelanych 13.09.1939 r. w Radowcu przewoźników / Monument of the carriers executed on 13th September 1939 in Radowce

Gmina Łoniów położona jest w południowej części powiatu sandomierskiego. Gminę Łoniów przecina wzdłuż prawie na dwie równe części fragment międzynarodowej drogi nr E-9. W Łoniowie ten odcinek krzyżuje się na rondzie z drogą krajową nr 79.

I WOJNA ŚWIATOWA

Okres I wojny światowej to dla mieszkańców gminy Łoniów pierwsze od kilkuset lat zetknięcie z wielką wojną, z jej okropnościami i okrucieństwem. Pierwsza wojna to dopiero początek tego, co goiował XX w., również żyjącym przez wieki skromnie, czasami biednie, ale spokojnie chłopom i szlachcie tej ziemi. Latem 1914 r. ten spokój został zaburzony wojną, która zasadniczo odmieniła Europę i Polskę. Lapidarnie, ale rzeczowo o wydarzeniach z tamtego okresu na terenie gminy Łoniów pisze w swoich wspomnieniach świadek wydarzeń Jan Siobiniński. W listopadzie 1918 r. gmina Łoniów, podobnie jak cała Sandomierszczyzna, stała się wolną częścią niepodległej Polski.

II WOJNA ŚWIATOWA

O zbliżającej się II wojnie światowej w gminie Łoniów mówiło się już na początku lata 1939 r., kiedy to mężczyźni w wieku „wojskowym”, rezerwiści otrzymali karty mobilizacyjne. Mieszkańcy gminy Łoniów walczyli i ginęli w czasie II wojny światowej na różnych frontach. Umierali w obozach koncentracyjnych, jak wywodzący się z Łoniowa Sługa Boży ks. dr Antoni Tworek, który zginął śmiercią męczeńską w Dachau 23.12.1943 r. czy Emanuel Moszyński z Łoniowa, który poległ na wzgórzu Monte Cassino. Pod koniec sierpnia 1939 r. wierni z parafii Sulisławice w Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej żegnali Staszowski Batalion 2. Pułku Piechoty Legionów, który wymaszerował z koszar w Staszowie na dworzec kolejowy w Sandomierzu, skąd pociągiem wyjeżdżał na front. Wojna z całą swą grozą i okrucieństwem przetoczyła się przez niektóre wioski gminy Łoniów dwa razy. Na początku we wrześniu 1939 r. i latem 1944 r. pomimo całej zawieruchy wojennej na terenie gminy

Gmina Łoniów

Urząd Gminy w Łoniowie
Łoniów 56, 27-670 Łoniów
tel. +48 15 866 91 03, fax +48 15 866 90 18
loniow@loniow.pl, www.loniow.pl

działało mocno zorganizowane szkolnictwo podstawowe. Prowadzono tajne komplety na poziomie średnim. W czasie okupacji działały organizacje konspiracyjne niemal wszystkich orientacji politycznych. Najliczniejszą organizacją podziemną były Bataliony Chłopskie. Z kolei najslawniejszym i najaktywniejszym był zespół młodzieży, znany pod nazwą „Jędrusie” zorganizowany przez Władysława Jasińskiego. W 1943 r. powstała placówka Armii Krajowej w Łoniowie. W Łoniowie funkcjonowała też konspiracyjna organizacja polityczna młodzieży wiejskiej „Roch”.

WOJENNE GROBY

Stale obecnymi pamiętkami wojennych lat i ludzi tamtego czasu są groby poległych żołnierzy, partyzantów, mieszkańców tej ziemi, rozrzucone w wielu miejscach gminy. Napisy na pomnikach wydają się zacierać znaczenie przynależności do specyficznego odłamu politycznego poszczególnych ugrupowań partyzanckich, jednocześnie wzmacniają tragiczny los, heroizm, i ofiarną odwagę ludzi określonych tymi nazwiskami, cechy, które każyły im nie wahać się przy podejmowaniu decyzji

Zdjęcia:

1. Budynek Urzędu Gminy, fot. Marcin Maj
2. Kościół w Łoniowie, fot. Marcin Maj
3. Sulisławice. Pomnik „Jędrusiów”, fot. Marcin Maj
4. Zawidza. Pomnik wzniesiony w miejscu walki i śmierci żołnierzy AK z hitlerowcami, fot. Marcin Maj

dotyczącej obrony własnej ziemi i rodaków

WSPÓŁCZESNA GMINA

Każdy kto spotka się z miejscami położonymi na terenie gminy doświadczy czaru tej okolicy. Trzeba bowiem ujrzeć strzelające w niebo wieże naszych rozświetlające się rano i wieczorem na okolicznych zagajnikach i łąkach, trzeba odczuć wieczorny zapach sadów i ogrodów przecinających tę ziemię wieloma pasmami równych szeregów drzew, by móc stwierdzić, że oto znaleźliśmy się na jednym z piękniejszych zakątków ziemi.

Do najciekawszych zabytków materialnych Gminy Łoniów należą kościół św. Mikołaja Biskupa w Łoniowie oraz okazały pałac właścicieli Łoniowa, hrabiów Moszyńskich wraz z parkiem krajobrazowym założonym w 1912 r. Pałac wzniesiony w latach 1880-1885 wg projektu Antoniego Luszczykiewicza.

Sześć kilometrów od Łoniowa położona jest miejscowość Sulisławice, która słynie jako Sanktuarium Maryjne ściągające setki pielgrzymów odwiedzających i modlących się przed cudownym obrazem Matki Boskiej Bolesnej. Jest to najstarsze i najbardziej okazałe Sandomierskie sanktuarium zwane „Sandomierską Częstochową”. Na wzgórzu sulisławskim stoją dwa kościoły – jeden stary, XIII-wieczny mieszczący obecnie w dawnej zakrystii Izbę Pamięci „Jędrusiów”, drugi XIX-wieczny, w którym znajduje się cudowny obraz z XV w. Matki Bożej Bolesnej „Misericordia Domini” zwanej Matką Boską Sulisławską ofiarowany kościołowi w 1650 r. W miejscowości Zawidza istnieje 100 ha gospodarstwo pod wodą oferujące ryby w 12 gatunkach.

Na terenie gminy znajduje się pięć szkół podstawowych i cztery przedszkola. Istnieje Gminny Ośrodek Kultury z siedzibą w Łoniowie oraz Gminna Biblioteka Publiczna. Gmina jest zwodociągowana. Największym zakładem pracy położonym na terenie gminy jest ZPOiW POLKON w Jasienicy. Gmina należy do Ekologicznego Związku Gmin Dorzecza Koprzywianki.

Marcel Bisztyga

Zdjęcia:

5. Zawidza. Pomnik wzniesiony w miejscu walki i śmierci żołnierzy AK z hitlerowcami, fot. Marcin Maj
6. Łoniów. Pomnik Niepodległości poświęcony tym, którzy polegli na polu chwały odbierając od granic państwa polskiego pod wodzą Józefa Piłsudskiego nawałę Bolszewików 1920 r. oraz poległym i pomordowanym przez oprawców II Wojny Światowej Gminy Łoniów w latach 1939-1945, fot. Marcin Maj
7. Łoniów. Pomnik Niepodległości poświęcony tym, którzy polegli na polu chwały odbierając od granic państwa polskiego pod wodzą Józefa Piłsudskiego nawałę Bolszewików 1920 r. oraz poległym i pomordowanym przez oprawców II Wojny Światowej Gminy Łoniów w latach 1939-1945, fot. Marcin Maj

Gmina Samborzec położona jest w malowniczej okolicy na pograniczu Wyżyny oraz Kotliny Sandomierskiej. Swoim zasięgiem obejmuje 28 sołectw, zajmuje 8537 ha powierzchni i liczy 8596 mieszkańców. Gospodarka oparta jest głównie na sadownictwie i warzywnictwie, co stanowi 80% użytków rolnych. Gmina Samborzec jest to również interesujący krajobrazowo i historycznie region, który może przyczynić się wieloma zabytkami oraz miejscami pamięci narodowej. Wśród nich warto wymienić: kościół pw. św. Jana Chrzciciela w Skotnikach, dwór Bogoriów Skotnickich w Skotnikach, kościół pw. Trójcy Świętej w Samborcu, kościół pw. św. Jana Ewangelisty i św. Marty w Chobrzanach, Wąwóz Rafała łączący dwie miejscowości: Gorzyczany i Chobrzany oraz grusza związana z postacią Stefana Żeromskiego.

W roku 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości na terenie Gminy Samborzec odbyło się wiele uroczystości oraz wydarzeń, które nawiązywały do tego szczególnego jubileuszu.

Gmina Samborzec ma swój herb, sztandar, flagę i pieczęć.

19 lipca 2018 r. na uroczystej sesji Rady Gminy, po otrzymaniu pozytywnej opinii Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zostały uchwalone symbole Gminy Samborzec: herb, sztandar, flaga i pieczęć. Herb Samborza jest to renesansowa tarcza zaokrąglona od podstawy, na której na czerwonym polu znajdują się dwa białe grotty strzał, z których jeden zwrócony jest do góry, a drugi do podstawy tarczy. W herbie odnajdujemy wyraźne nawiązanie do tradycji i współczesności. Tradycja to herb Bogoriów. Elementem współczesnym w herbie są dwa żółte jabłka z zielonymi listkami, które wskazują na sadowniczy charakter gminy. Uroczyste poświęcenie i nadanie insygniów odbyło się 5 października 2018 r. Podczas tych uroczystości dokonano również aktu wręczenia sztandaru z udziałem Przewodniczącego Honorowego Komitetu Fundacji Sztandaru pana Sebastiana Mazura, Wójta Gminy Samborzec pana Witolda Surowca oraz pocztów sztandarowych.

Gmina Samborzec

Urząd Gminy w Samborcu
Samborzec 43, 27-650 Samborzec
tel. +48 15 831 44 43, 831 44 67, fax +48 15 831 44 43, 831 44 67
sekretariat@samborzec.pl, www.samborzec.pl

darowych. Dopelnieniem tej uroczystości było odsłonięcie oraz poświęcenie tablicy pamiątkowej, która już zawsze będzie przypominała mieszkańcom o wyjątkowych wydarzeniach wpisanych od dziś w karty historii Gminy Samborzec.

Uroczystość poświęcenia tablicy gen. Stanisława Grzmot-Skotnickiego

18 października 2018 r. w miejscowości Skotniki w Gminie Samborzec oddano cześć pamięci Generała Brygady Wojska Polskiego Stanisława Grzmot-Skotnickiego. Dokładnie 90 lat temu rodzina Skotnickich przekazała plac na budowę szkoły w Skotnikach. Od dziś jej wejście zdobi tablica poświęcona Generałowi Brygady Wojska Polskiego Stanisławowi Grzmot-Skotnickiemu. Uroczystego odsłonięcia tablicy pamiątkowej dokonali: Wójt Gminy Samborzec Witold Surowiec, Dyrektor Publicznej Szkoły Podstawowej w Skotnikach Bronisława Piasta, Wicewojewoda Świętokrzyski Andrzej Bętkowski, wnuczki Generała Stanisława Grzmot-Skotnickiego - Agnieszka Juszcak, Marta Skotnicka-Karska oraz wnuk brata Stanisława Grzmot-Skotnickiego - Michał Skotnicki. Poświęcenia tablicy dokonał proboszcz parafii ks. Wojciech Pietraszek. Na tę okoliczność Gmina Samborzec wydała publikację „Tobie Ojczyzno. Stanisław Grzmot-Skotnicki Generał Brygady”, którą otrzymał każdy uczestnik uroczystości.

Projekt „Żywa lekcja Niepodległości”

Uczczenie rocznicy 100-lecia odzyskania przez Polskę niepodległości w Gminie Samborzec to również realizacja projektu pt. „Żywa lekcja Niepodległości”, który dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury. Projekt skierowany został do mieszkańców Gminy Samborzec, ze szczególnym naciskiem na młodzież w wieku gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym

oraz osoby dorosłe, głównie seniorów w wieku 60+. Działania projektowe trwały od sierpnia do października 2018 r. W ramach projektu odbyły się warsztaty pocztów sztandarowych dla wszystkich szkół, pokazy kuchni polowej oraz pokazy rekonstrukcji historycznej, które poprowadził Kielecki Ochotniczy Szwadron Kawalerii im. 13. Pułku Ułanów Wileńskich. W ramach działań odbyły się 2 wyjazdy tematyczne młodzieży oraz osób dorosłych do Warszawy, obejmujące udział w koncercie w Filharmonii Narodowej i spektaklu w Teatrze Narodowym oraz wizytę w Muzeum Narodowym w Warszawie.

Zdjęcia / photos:

1. 5 października 2018 r. Uroczystość poświęcenia i nadania insygniów Gminy Samborzec / 5th October 2018. The ceremony of consecration and giving the regalia to the Commune of Samborzec
2. 5 października 2018 r. Uroczystość poświęcenia i nadania insygniów Gminy Samborzec / 5th October 2018. The ceremony of consecration and giving the regalia to the Commune of Samborzec
3. Kamień oraz tablica pamiątkowa przed Urzędem Gminy w Samborcu, odsłonięcie i poświęcenie 5 października 2018 r. / A stone and commemorative plaque in front of the Commune Office in Samborzec, unveiling and consecration on 5th October 2018

The Commune of Samborzec is located in the picturesque surrounding at the borderline of the Sandomierska Highland and Sandomierz Basin. It encompasses 28 villages with its scope and covers an area of 8537 ha, which is inhabited by 8596 people. Its economy is mainly based on horticulture and market gardening covering 80% of agricultural lands. The Commune of Samborzec is also an interesting region in terms of landscape and history, which can offer many monuments and sites of national remembrance. Among them, it is worth enumerating the Church of Saint John the Baptist in Skotniki, manor house of the Bogoria Skotnicki family in Skotniki, Church of the Holy Trinity in Samborzec, Church of Saint John the Evangelist and Saint Martha in Chobrzany, Rafał's Gorge linking two places, i.e. Gorzyczany and Chobrzany, as well as a pear tree related to the figure of Stefan Żeromski.

On the 100th anniversary of regaining independence by Poland, numerous celebrations and events referring to this special jubilee took place on the terrain of the Commune of Samborzec.

The Commune of Samborzec has its coat of arms, standard, flag and seal

On 19th July 2018, during a solemn session of the Commune Council, the symbols of the Commune of Samborzec, i.e. coat of arms, standard, flag and seal, were adopted after the receipt of positive opinion from the Ministry

of Internal Affairs and Administration. The coat of arms of Samborzec is the Renaissance shield being round at the bottom with two white arrow tips against the red background. One of the arrows is directed upwards, while another one is turned to the base of the shield. In the coat of arms, there is a clear reference to tradition and contemporaneity. Tradition is the Bogoria coat of arms. A contemporary element is two yellow apples with green leaves, which indicate the fruit-growing character of the commune. Solemn consecration and giving regalia were held on 5th October 2018. During the celebrations, the act of handing in a standard took place with the participation of the Chairman of the Honorary Standard Foundation Committee (Honorowy Komitet Fundacji Sztandaru) Mr Sebastian Mazur, Vogt of the Commune of Samborzec Mr Witold Surowiec and standard-bearers, the ceremony was completed by unveiling and consecrating a commemorative plaque, which will always remind the inhabitants about the events being written down on the pages of the history of the Commune of Samborzec from today.

The ceremony of consecrating the plate of Gen. Stanisław Grzmot-Skotnicki

On 18th October 2018, a tribute was paid to the memory of the Brigadier General of the Polish Army Stanisław Grzmot-Skotnicki in Skotniki in the Commune of Samborzec. Precisely 90

years ago, the Skotnicki family transferred a site for the construction of a school in Skotniki. From today, its entry has been ornamented with a plaque dedicated to the Brigadier General of the Polish Army Stanisław Grzmot-Skotnicki. The solemn unveiling of the commemorative plaque was performed by the Vogt of the Commune of Samborzec Witold Surowiec, Head of the Public Primary School in Skotniki Agnieszka Juszcak, Marta Skotnicka-Karska and grandson of the brother of Stanisław Grzmot-Skotnicki - Michał Skotnicki. The plaque was consecrated by Parish Priest Wojciech Pietraszek. On this occasion, the Commune of Samborzec issued a publication titled „Tobie Ojczyzno. Stanisław Grzmot-Skotnicki Generał Brygady”, which was given to every participant of the ceremony.

A project titled „The Living Lesson of Independence”

The 100th anniversary of regaining independence by Poland in the Commune of Samborzec is also celebrated by a project titled „The Living Lesson of Independence”, which has been financed from the resources of the Minister of Culture and National Heritage coming from the Culture Promotion Fund. The project is dedicated to the inhabitants of the Commune of Samborzec with special focus on youths at lower and upper secondary levels and adults, especially seniors at the age of 60+. Project activities lasted from August to October 2018. Within the framework of the project, they organized workshops for standard-bearers in all schools, field cooking shows and historical reconstructions, which were conducted by the Kielce Voluntary Cavalry Squadron of the 13th Regiment of Vilnius Uhlans. Within the scope of the activities, two thematic trips of youths and adults to Warsaw were organized encompassing the participation in a concert in the National Philharmonic Hall and performance in the National Theatre as well as a visit in the National Museum in Warsaw.

Zdjęcia / photos:

4. Wyjazd do Warszawy organizacją pozarządowych, wizyta w Muzeum Narodowym, Teatrze Narodowym, Filharmonii Narodowej w ramach programu „Żywa lekcja Niepodległości” / A trip of non-governmental organizations to Warsaw, visit in the National Museum, National Theatre, National Philharmonic Hall within the framework of „The Living Lesson of Independence” program
5. Młodzież szkolna podczas warsztatów pocztów sztandarowych oraz pokazów rekonstrukcji historycznej w ramach programu „Żywa lekcja Niepodległości” / School youths during workshops for standard-bearers and historical reconstructions within the framework of „The Living Lesson of Independence” program
6. Uroczystość odsłonięcia i poświęcenia tablicy gen. Stanisława Grzmot-Skotnickiego w Skotnikach, 18 października 2018 r. / Ceremony of unveiling and consecrating the commemorative plaque of Gen. Stanisław Grzmot-Skotnicki in Skotniki, 18th October 2018

Gmina Wilczyce

Urząd Gminy Wilczyce
Wilczyce 174, 27-612 Wilczyce
tel. +48 15 837 72 75, fax +48 15 837 72 36
urzad@wilczyce.pl, www.wilczyce.pl

kiej roślinności, zwierzyńcy i ptactwa. Erozja spowodowała, że teren tej doliny jest ciekawy widokowo i przyrodniczo. Zwiedzając teren gminy oprócz przepięknych krajobrazów napotkamy pamiątki związane ze sławnymi ludźmi wywodzącymi się z terenu gminy. W miejscowości Ocinek znajduje się dom, w którym mieszkał znany pisarz Wincenty Burek. W domu tym zorga-

nizowana została Izba Pamięci z licznymi pamiątkami związanymi z życiem i twórczością pisarza. Pamięć sławnego pisarza i poety Stanisława Młodożeńca upamiętniona jest obeliskiem w miejscowości Dobrocice, gdzie urodził się i mieszkał przez jakiś czas. Upamiętnione zostały również toczące się na terenie gminy działania wojenne, i tak w miejscowości Dacharzewo znajduje się pomnik ku czci poległych żołnierzy podczas II wojny światowej, a miejscowości Pielaszów - pomnik upamiętniający poległych żołnierzy Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich podczas bitwy pod Pielaszowem w akcji „Burza”.

Zdjęcia:

1. Pomnik upamiętniający poległych w bitwie pod Pielaszowem w Akcji Burza
2. Pomnik pisarza i poety Stanisława Młodożeńca w Dobrocicach

STOLARNIA

P.P.H.U

Dariusz Pasternacki

ul. Bortnowskiego 4G, 85-793 Bydgoszcz, tel. +48 508 434 294, e-mail: stolarnia.sc@wp.pl

MEBLE NA WYMIAR

KUCHNIE, SZAFY, GARDEROBY, ZABUDOWY WNEK, MEBLE ŁAZIENKOWE

Gmina Mirzec

Urząd Gminy w Mirzcu
Mirzec Stary 9, 27-220 Mirzec
tel./fax +48 41 271 30 33, +48 41 276 71 70, fax +48 41 276 71 90
sekretariat@mirzec.pl, www.mirzec.pl

Serdecznie zapraszam do gminy Mirzec, miejsca szczególnego na mapie narodowo-wyzwolenczej. Tradycje patriotyczne związane z tymi ziemiami sięgają zarówno czasów wielkich powstań narodowych, jak i walk o wolną i niepodległą Polskę w czasie I i II wojny światowej. Wielu z mieszkańców zamieszkujących wówczas te ziemie chlubnie zapisało się na kartach historii.

W dniu 11 listopada 2018 r., w setną rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości, społeczność gminy Mirzec oddała hołd bohaterom, którzy walczyli i poświęcili życie w imię wolności. Dla podkreślenia ważności tych wydarzeń z inicjatywy mieszkańców w samym centrum Mirzca wybudowany został pomnik upamiętniający setną rocznicę odzyskania niepodległości. Szesć podświetlonych od strony wewnętrznej rdzawych paneli układa się w kontur granic Polski. Umieszczone na nich daty ważnych wydarzeń dla naszego kraju przypominają trzy zrywy narodowe: Insurekcję Kościuszkowską, Powstanie Listopadowe oraz Powstanie Styczniowe, a także lata 1914-1918 - okres I wojny światowej i szczególną datę 11 listopada 1918 r., datę odzyskania wolności. Kolor pomnika to swoisty ułkon w stronę dzieciństwa kulturowego gminy Mirzec.

Pomnik nie tylko upamiętnia setną rocznicę jednego z najjaśniejszych i najradośniejszych momentów naszej historii narodowej, to także symboliczne podziękowanie dla wszystkich, którzy nie tylko walką o wolność, ale też codzienną mozolną pracą sprawili, że gmina Mirzec może się rozwijać, pięknieć i być przyjaznym miejscem do życia.

Wielu mieszkańców doskonale pamięta ogromny skok cywilizacyjny, który dokonał się w Polsce powojennej: elektryfikację, budowę wodociągów i pierwszych asfaltowych dróg, szkół „tysiąclatek”, Kółek Rolniczych, klubów rolnika. Obecnie obserwujemy jak niemal codziennie zmienia się nasze otoczenie. Nie tylko piękniejszą budynek i powstaje coraz nowocześniejsza infrastruktura. Korzystamy z nowoczesnych technologii informatycznych i odnawialnych źródeł energii. To pozwala nam - pamiętając o tradycji i przeszłości - z optymizmem patrzeć w przyszłość.

I kindly invite you to the Commune of Mirzec - a special place on the national liberation map. The patriotic traditions related to the lands reach back either the times of huge national uprisings or fights for free and independent Poland during the World War I and II. Many inhabitants living on the lands left a glorious mark on the pages of history.

On 11th November 2018, on the 100th anniversary of regaining independence, the society of the Commune of Mirzec paid a tribute to the heroes who fought and sacrificed their lives in the name of freedom. In order to highlight the importance of the events, a monument commemorating the 100th anniversary of regaining independence was constructed in the center of Mirzec by the initiative of its inhabitants. Six rust-colored panels illuminated on the inside are arranged into the contour of the border of Poland. The dates of events being important for our country, which are placed on them, remind us about three national uprisings, i.e. Kościuszko Uprising, November Uprising and January Uprising as well as the years of the World War I (1914-1918) and special date of 11th November 1918 - the date of regaining freedom. The color of the monument is a peculiar bow towards

the cultural heritage of the Commune of Mirzec.

The monument is not only the commemoration of the 100th anniversary of one of the brightest and most cheerful moments in our national history. It is also a symbolic word of thanks for all people who, not only through their fighting for freedom but also daily painstaking work, made the Commune of Mirzec develop, grow in beauty and become a friendly place for living.

Many inhabitants perfectly remember a huge civilization leap, which happened in the post-war Poland: electrification, construction of water supply systems and first asphalt roads, „tysiąclatka” schools, Agricultural Clubs and farmer's clubs. Currently, we can observe how our surrounding is changing almost every day. Buildings are getting more beautiful and infrastructure is becoming more advanced. We use modern IT technologies and renewable energy sources. It allows us to optimistically look into the future remembering about tradition and past.

Zdjęcia / photos:

1. Wójt Mirosław Sewerny / Vogt Mirosław Sewerny
2. Pomnik Niepodległości Mirzec / Monument of Independence in Mirzec

STULECIE NIEPODLEGŁOŚCI - DEKADA SUKCESU

Dekada sukcesu, stulecie niepodległości, tysiąclecie państwa polskiego. W strumieniu czasu historia Polski płynie i nierozwalnie splata się z historią Wąchocka. Ufundowane w 1179 r. Opactwo Cystersów jest odbiciem chrześcijańskiej historii ostatniego tysiąclecia naszego kraju oraz potwierdzeniem postępu zachodniej cywilizacji niesionej przez szarych mnichów. W kolejnych stuleciach imponujący rozwój gospodarczy opactwa i osady, nadanie praw miejskich przez króla Kazimierza Jagiellończyka w 1454 r., Republika Wąchocka generała Mariana Langiewicza, bohaterstwo Mieszkańców podczas wojny z bolszewikami w 1920 r., działalność legendarnego dowódcy Armii Krajowej Jana Piwnika „Ponurego” przeplatały się z tragicznymi wydarzeniami: spustoszeniem mongolskim przelotem 1259/60 r., najazdem Węgrów księcia Rakoczego w 1657 r., spaleniem Wąchocka przez Moskali w 1864 r. oraz Niemców we wrześniu 1939 r.

Jest to również doskonała okazja do podsumowania dynamicznego rozwoju oraz daleko idących zmian jakie zaszły w Gminie Wąchock w ciągu ostatniej dekady i sprawiły, że nasza „mała ojczyzna” stała się dumą i przykładem dla innych.

Modelowa wręcz rewitalizacja Wąchocka wskazywana jest jako przykład dla innych gmin. Tereny rekreacyjno-sportowe stały się hitem dla Mieszkańców oraz licznie odwiedzających naszą gminę Gości. Ulica Kościelna oraz perła naszej gminy - Opactwo Cystersów - Pomnik Historii z dumą prezentują się zarówno ekipom pracującym nad kolejnymi odcinkami „Korony Królów”, jak i gościom Międzynarodowego Festiwalu Muzyka w Opactwie - Bach u Cystersów.

ZMIANA WIZERUNKU

Zamiast szampowego „piwa i disco polo” wspieramy projekty ambitne i unikatowe. Nie zapominamy o naszych patriotycznych korzeniach i cenimy mądre projekty edukacyjne, zachęcamy

Gmina Wąchock

Urząd Miasta i Gminy w Wąchocku
ul. Wielkowiejska 1, 27-215 Wąchock
tel. +48 41 273 61 30, 664 937 044, fax +48 41 273 61 59
sekretariat@wachock.pl, www.wachock.pl

również do aktywnego i zdrowego stylu życia. Dlatego praktycznie w każdym miesiącu Mieszkańcy oraz Goście naszej gminy mają możliwość skorzystania z bogatej oferty. Jesteśmy dumni, że potrafimy wspierać oraz rozwijać wydarzenia o randze ogólnopolskiej, międzynarodowej i tworzyć unikalną markę Gminy Wąchock.

INFRASTRUKTURA

Gmina Wąchock to jedna z nielicznych gmin w skali kraju, która jest niemal całkowicie zwodociągowana, skanalizowana i zgazyfikowana. Nawierzchnie asfaltowe posiada około 90% dróg na terenie Gminy Wąchock. Odnowiona i rozbudowana została również infrastruktura kubaturowa. Miarą sukcesu

struktura kubaturowa. Miarą sukcesu jest fakt, że obiekty żyją, są otwarte na działalność stowarzyszeń, fundacji czy klubów sportowych.

NADAL SIĘ ZMIENIAMY

Dzięki funduszom unijnym realizujemy szereg projektów edukacyjnych, dzięki którym możemy kształcić mądrych i odpowiedzialnych Mieszkańców naszej gminy i kraju. Na etapie dokumentacji są przygotowania do kolejnego etapu rewitalizacji. Wymieniamy na terenie całej gminy oświetlenie uliczne. Nie zapominamy również o e-usługach, jak i zarządzaniu kryzysowym czemu służy projekt zakupu samochodu pożarniczego i wyposażenia przeciwpożarowego dla OSP Wąchock.

Gmina Wąchock cały czas się zmienia. To dobre miejsce do życia.

Zdjęcia / photos:

1. Zalew w Wąchocku / Water reservoir in Wąchock
2. Zrewitalizowane centrum Wąchocka / The revitalized center of Wąchock
3. Turystyczne centrum Wąchocka / The tourist center of Wąchock
4. Wąchock Bike Jam / Wąchock Bike Jam

THE CENTENARY OF INDEPENDENCE - THE DECADE OF SUCCESS

The decade of success, centenary of independence, millennium of the Polish State. Over the course of time, the history of Poland has passed and intertwined with the history of Wąchock. The Cistercian Abbey funded in 1179 is the reflection of the Christian history of our country in the last millennium and confirmation of Western civilization progress brought by grey monks. In further centuries, the impressive economic development of the abbey and settlement, granting town privileges by Casimir IV Jagiellon in 1454, Republic of Wąchock of Gen. Marian Langiewicz, heroism of its inhabitants during the war with Bolsheviks in 1920 as well as activity of legendary commander of the Home Army Jan Piwnik „Ponury” intertwined with tragic events, i.e. Mongolian devastation at the turn of 1259 and 1260, incursion of Hungarians of Duke Rakoczy in 1657, burning Wąchock by Moskali in 1864 and Germans in September 1939.

It is also a perfect occasion to summarize the dynamic development and substantial changes, which have undergone in the Commune of Wąchock over the recent decade and resulted in our “little homeland” becoming a pride and role model for others.

The exemplary revitalization of Wąchock is regarded as a model for other communes. The sports and recreational terrains have become a hit for the inhabitants and large number of guests visiting our commune. The Kościelna Street and a pearl of our commune, i.e. the Cistercian Abbey - the Monument of History, proudly presents itself either to people working on the next episodes of „Korona Królów” or guests of the International Music Festival in the Abbey - „Bach u Cystersów”.

CHANGE OF IMAGE

Instead of common „beer and disco polo music”, we support ambitious and unique projects. We do not forget about our patriotic roots and value wise educational projects. We also encourage people to lead active and healthy lifestyle. Thus, the inhabitants and guests of our commune can take benefit from our rich offer almost every month. We are proud that we can support and develop events of national and international significance as well as create the unique brand of the Commune of Wąchock.

INFRASTRUCTURE

The Commune of Wąchock is one of few communes in the country which are fully connected up to water supply system, water sewage system and gas system. About 90% of roads on the terrain of the Commune of Wąchock

are covered with asphalt. Construction infrastructure has been renovated and developed as well. The success of our commune can be measured by the fact that there are living institutions being open for the activity of associations, foundations or sports clubs.

WE ARE STILL CHANGING

Owing to the EU funds, we can implement a range of educational projects, which allow us to educate wise and responsible inhabitants of our commune and country. In terms of documentation, the following stage of revitalization is being prepared. We exchange street lights on the terrain of the whole commune. We do not also forget about e-services and emergency management, what is reflected by the purchase of a fire truck and flood defense equipment for the Voluntary Fire Brigade in Wąchock.

The Commune of Wąchock is changing all the time. It is a good place for living.

Zdjęcia / photos:

5. Bach u Cystersów Marcin Wasilewski Trio / „Bach u Cystersów” event, Marcin Wasilewski Trio
6. PolandBike Maraton / PolandBike Marathon
7. Wykus / Wykus
8. Bach u Cystersów / „Bach u Cystersów” event

”

Dla nas nie jest istotne czy szklanka jest do połowy pełna, czy do połowy pusta, my po prostu przelewamy płyn do mniejszego naczynia. Jesteśmy zespołem, który łączy 4 główne cele: rozwój, pasja, kreatywność, profesjonalizm.

”

STRONY INTERNETOWE

Dedykowany projekt graficzny od samego początku tworzony z myślą o charakterze twojej firmy.

SKLEPY INTERNETOWE

Wdrażamy systemy eCommerce spersonalizowane pod Twoje potrzeby. Indywidualny serwis - opieramy się o system PrestaShop.

DEDYKOWANE OPROGRAMOWANIE

Dedykowane platformy, które pozwolą Tobie być wyjątkowym na rynku.

BIURO:
tel. 792 777 707
bok@specialspace.pl

DZIAŁ HANDLOWY:
Krzysztof Sośnicki
tel. 575 080 999
k.sosnicki@specialspace.pl

CEO Karol Höft
792 050 204
k.hoft@specialspace.pl

DZIAŁ PRODUKCJI:
Martin Wnek
tel. 663 450 462
m.wnek@specialspace.pl

powiat staszowski

Gmina Bogoria

Urząd Gminy w Bogorii

ul. Opatowska 13, 28-210 Bogoria
tel. +48 15 867 40 86, fax +48 15 867 42 81
urzad@bogoria.pl, www.ug.bogoria.pl

The terrain of the Commune of Bogoria constitutes the border area of three geographical units, i.e. Świętokrzyskie Mountains, Sandomierz Upland and Szydłów Foothills. The northern part of the commune is entering the south-eastern part of the Wygłzowski Mountain Range, while the south-western and southern parts are covered by an area of the Szydłów Foothills. All the above-mentioned regions are included in the macro-region of the Kielce-Sandomierz Upland. In terms of administration, the Commune of Bogoria is located in the south-eastern part of the Świętokrzyskie Voivodeship. It borders the Commune of Iwaniska on the north, Commune of Klimontów on the east, Commune of Staszów on the south and Commune of Raków on the west. The Commune of Bogoria is among bigger communes in terms of size. Currently, it consists of 37 rural administrative units.

The Commune of Bogoria has vast potential within the area of tourism, which

is not fully exploited. High landscape values, proximity of forests and relatively good network of roads are conducive to the development of tourism. A drawback is the lack of water reservoirs, which would constitute a base for rest and recreation. In order to trigger the development of tourism and its highly specialized form, i.e. agritourism, we need to take care of the development of:

- ecological infrastructure: water, sewage system, gas, trash removal,
- tourist infrastructure: accommodation places, camping areas, water reservoirs, forest car parks, ecological and agritourist farms, etc.,
- promotion through the publication of folders, postcards, maps, etc.

Within the framework of culture, the following institutions function here:

- Communal Culture Center in Bogoria together with the Communal Library
- Rural Culture Center with Library in Przyborowice
- Rural Community Center in Wysoki Średnie
- Communal Healthcare Center in Bogoria and Medical Aid Posts in Jurkowiec and Niedźwiedź.

Source: www.ug.bogoria.pl

Zdjęcia / photos:

1. Gmina Bogoria / The Commune of Bogoria
2. Budynek Urzędu Gminy Bogoria / Building of the Bogoria Commune Office

Turysto, kiedy będziesz przemierzał szlaki zwiedzając miejsca naszej ojczyzny, wybierz się do Oleśnicy - gminy wprawdzie niewielkiej, ale o dużym potencjale rozwojowym, położonej w województwie świętokrzyskim, w powiecie staszowskim. Swoje kroki skieruj ku południowo-wschodniej części Rynku, gdzie „króluje” zabytkowy kościół, obok dzwonnicy, a tuż za nimi piękna architektonicznie plebania z neoklasycy-

Gmina Oleśnica

Urząd Miasta i Gminy w Oleśnicy
ul. Nadstawie 1, 28-220 Oleśnica
tel./fax +48 41 377 40 36
sekretariat@gminaoleśnica.pl, www.gminaoleśnica.pl

cystycznym gankiem z XIX w. Zwróć uwagę na sąsiadującą z kościołem figurę Matki Bożej Różańcowej z 1911 r. Wokół figury w roku 2018 wmontowano tablicę upamiętniającą setną rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości. Napis na tablicy głosi:

WDZIĘCZNI BOGU
MARYI KRÓLOWEJ POLSKI
I BOHATERSKIM POLAKOM
WALCZĄCYM O WOLNOŚĆ
OJCZYZNY
W 100 ROCZNICE
ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI
MIESZKAŃCY GMINY OLEŚNICA

Budynek kościoła przypomina nam jednak o tym, że Oleśnica w chwili odzyskania niepodległości miała już za sobą długą i bogatą historię, pierwsza wzmianka o kościele pochodzi bowiem z 1326 r. Fundatorem budowli był ród Oleśnickich herbu Dębno. Prawdopodobnie był to kościół drewniany, który w wyniku pożaru spłonął całkowicie. Na przełomie XIV i XV w. wzniesiono drugą z kolei budowlę pw. świętego Floriana, o czym świadczą płyta z piaskowca umieszczona nad chrzcielnicą w środku świątyni. Znajduje się na niej

krzyż łaciński z elementami herbu rodu Oleśnickich. Był to kościół murowany z cegły. W 1563 r. Marcin Zborowski, kasztelan krakowski zamienił kościół na zbór kalwiński.

W pierwszej połowie XIX w. kościół w Oleśnicy był jednonawowy z dzwonnicyą wybudowaną nad chórem. W 1842 r. podjęto decyzję o budowie nowej dzwonnicy, która została ukończona dopiero w 1878 r. Umieszczono na niej trzy dzwony. Jeden z nich jest dziełem ludwisarza krakowskiego Jana Weidnera i odlany został w 1758 r.

Do końca XIX w. zmieniono także bryłę kościoła. Poszerzono prezbiterium, dobudowano nawy i przebudowano zakrystię. Kościół pokryto blachą. W czasie II wojny światowej kościół uległ zniszczeniu - przede wszystkim wewnątrz.

Dziś odnowiony i upiękaszony pełni wyjątkową funkcję nie tylko jako budowla sakralna, ale stanowi też swego rodzaju „centrum kultury”. To tu od 10 lat organizowane są koncerty niepodległościowe, które na stałe wpisały się do kalendarza imprez gminnych. Mury kościoła „gościli” wielu znanych ludzi ze świata kultury. Różnorodność zapraszanych osób, różne gatunki muzy-

ki, poezji, jak również sama atmosfera kościoła, żywego świadka historii, pozwalają mieszkańcom gminy na głębsze przeżywanie rocznicowych uroczystości.

Zdjęcia / photos:

1. Dzwonnica / Bell tower
2. Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Oleśnicy / Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary
3. Tablica Erekiyjna / Foundation Plaque

To all tourists, when you cross trails sightseeing different places in our homeland, choose Oleśnica - a small commune, though, with large developmental potential, which is located in the Świętokrzyskie Voivodeship in the Poviát of Staszów. You should direct your steps towards the south-eastern part of the Market Square, where a monumental church with a bell tower is towering. Just behind it, there is a rectory with beautiful architecture and neoclassical porch from the 19th century. You should pay attention to the figure of Our Lady of the Rosary from 1911 neighboring the church. A plaque commemorating the 100th anniversary of regaining independence by Poland was built on the pedestal of the figure in 2018. The writing on the plaque reads:

BEING THANKFUL TO GOD
MARY QUEEN OF POLAND
AND HEROIC POLISH PEOPLE
FIGHTING FOR THE FREEDOM
OF OUR HOMELAND
ON THE 100TH ANNIVERSARY
OF REGAINING INDEPENDENCE
INHABITANTS OF THE COMMUNE
OF OLEŚNICA

The building of the church reminds us that Oleśnica had long and rich history at the moment of regaining independence, as the first mention about the church comes from 1326. The building was sponsored by the Oleśnicki family of the Dębno coat of arms. Probably, it was a wooden church, which totally got burnt. At the turn of the 14th and 15th centuries, the second building of

Saint Florian was raised, the existence of which was proved by a plaque made of sandstone placed above a baptismal font in the center of the temple. On the plaque, there is a Latin cross with some elements of the Oleśnicki family coat of arms. It was a brick-built church. In 1563, Marcin Zborowski, Kraków's castellan, turned the church into a Calvinist congregation.

In the first half of the 19th century, the church in Oleśnica was single-nave with a bell tower built above the choir. In 1842, a decision on the construction of a new bell tower was made, which was completed only in 1878. Three bells were placed there. One of them is a work of Kraków's bell-founder Jan Weidner and it was casted in 1758.

By the end of the 19th century, the church's building was changed as well. The presbytery was extended, aisles were built on, as well as sacristy was redeveloped. The church was covered with sheet metal. At the time of the

World War II, the church was destroyed, especially its interior.

Today, the renovated and embellished building plays a special function not only as a sacred building, but it also constitutes a kind of „culture center”. This is the place where independence concerts are held, which have been permanently entered into the calendar of communal events. The churches' walls were visited by many famous people from the world of culture. The diversity of guests, different types of music, poetry, as well as atmosphere in the church itself being the real witness of history allow the commune's inhabitants for deeper experience of anniversary celebrations.

Zdjęcia / photos:

4. Figura Matki Bożej Różańcowej na Rynku z pamiątkową tablicą / The figure of Our Lady of the Rosary on the Market Square with a commemorative plaque
5. Chór - widok organów / Choir - a view from organs
6. Stara plebania z neoklasycystycznym gankiem, XIX w. / Old rectory with a neoclassical porch, 19th century

To jedna z najpiękniejszych gmin w województwie świętokrzyskim o wyjątkowo bogatej przeszłości i ciekawych walorach przyrodniczych. Położona jest w południowo-wschodniej części województwa, w powiecie staszowskim. Siedziba Gminy - Rytwiany usytuowane są nad rzeką Czarną, przy trasie wojewódzkiej nr 764 na odcinku Staszów - Połaniec. Składa się z 15 sołectw: Sydzyna, Sichów Mały, Sichów Duży, Podbórek, Pacanówka, Święcica, Tuklęcz, Grobla, Rytwiany, Kłoda, Szczeka, Niedziałki, Ruda, Strzegom, Strzegonek. Około 50% powierzchni gminy stanowią lasy.

Zachowane obiekty zabytkowe na terenie Gminy Rytwiany pochodzą z kilku okresów historycznych. Najstarszym zabytkiem są gotyckie ruiny zamku w Rytwianach datowane na koniec XIV/początek XV w., którego fundatorem był kasztelan radomski Klemens z Mokrska, blisko związany z królem Kazimierzem Wielkim, następnie zaś rozbudowany przez Wojciecha Jastrzębca, ówczesnego arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa Polski.

Z końca XVI i początku XVII w. pochodzi unikatowy, drewniany kościół pw. Matki Bożej Bolesnej w Strzegomiu. Najbardziej charakterystycznym zabytkiem Gminy Rytwiany jest dawny zespół klasztorny kamedułów z I poł. XVII w., zwany Pustelnią Złotego Lasu, zlokalizowany w głębi urokliwych, rytwiańskich lasów.

Kolejna grupa zabytków to zespoły pałacowo-parkowe znajdujące się w Sichowie Dużym i w Rytwianach. Zespół w Sichowie Dużym powstał pod koniec XVIII w., jako siedziba rodu Potockich, zaś młodszy zespół w Rytwianach powstał w I poł. XIX w. dla rodziny Radziwiłłów. Listę obiektów historycznych z terenu gminy uzupełniają młyn i dom gospodarza w Grobli z końca XIX w., budynek ochronki dla dzieci w Rytwianach z pocz. XX w., zabudowania dawnej gorzelni z przełomu XIX i XX w., mogiły powstańców styczniowych

Gmina Rytwiany

Urząd Gminy Rytwiany
ul. Staszowska 15, 28-236 Rytwiany
tel. +48 15 864 79 30, 510 171 140, fax +48 15 864 79 35
rytwiany@rytwiany.com.pl, www.rytwiany.com.pl

z 1863 r., zbiorowe mogiły polskich żołnierzy z okresu II wojny światowej oraz przydrożne krzyże i kapliczki, niektóre z XIX w i pocz. XX w. Oddzielną grupą obiektów są stanowiska archeologiczne zlokalizowane głównie w środkowej i północnej części gminy.

Gmina Rytwiany to ciekawe zabytki, malownicze krajobrazy, pomniki przyrody, rzeki, stawy rybne, rezerwat przyrody, lasy obfitujące w zwierzyńce i grzyby, gościnni mieszkańcy, to także sprzyjające warunki do wypoczynku, uprawiania sportu, turystyki pieszej i rowerowej, jazdy konnej, myślistwa, wędkarstwa, para- i motolotniarstwa, spływów kajakowych.

It is one of the most beautiful communes in the Świętokrzyskie Voivodeship with exceptionally beautiful past and interesting natural values. It is located in the south-eastern part of the voivodeship in the Powiat of Staszów. The seat of the commune, i.e. Rytwiany, is situated by the Czarna River near the voivodeship road no. 764 on the Staszów-Połaniec section. It consists of 15 rural administrative units, i.e. Sydzyna, Sichów Mały, Sichów Duży, Podbórek, Pacanówka, Święcica, Tuklęcz, Grobla, Rytwiany, Kłoda, Szczeka, Niedziałki, Ruda, Strzegom and Strzegonek. About 50% of the commune's area is covered by forests.

The monumental buildings maintained on the Commune of Rytwiany come from several historical periods. The oldest monument is the Gothic ruins of the castle in Rytwiany, which is dated back to the end of the 14th and beginning of the 15th century. Its endower was a Radom's castellan Klemens from Mokrsko, who was closely related to King Casimir the Great. It was extended then by Wojciech Jastrzębiec, the archbishop of Gniezno and Primate of Poland at that time.

The unique wooden Church of Our Lady of Sorrows in Strzegom comes from the end of the 16th and beginning of the 17th century. The most characteristic monument in the Commune of Rytwiany is the former Camaldolese monastery complex from the half of the 17th century called „Pustynia Złotego Lasu” („The Desert of Gold Forest”), which is located in the depths of Rytwiany forests.

Another group of monuments include palace and park complexes in Sichów

Duży and Rytwiany. The complex in Sichów Duży was constructed by the end of the 18th century as the seat of the Potocki family, while the younger complex in Rytwiany was built in the 1st half of the 19th century for the Radziwiłł family. The list of historical objects from the commune's terrain is completed by a mill and host house in Grobla from the end of the 19th century, child care center in Rytwiany from the beginning of the 20th century, buildings of the former distillery from the turn of the 19th and 20th centuries, graves of January insurgents from 1863, collective graves of Polish soldiers from the period of the World War II as well as roadside crosses and chapels with some of them coming from the 19th century and beginnings of the 20th century. A separate group of objects contains archeological sites mainly located in the central and northern part of the commune.

The Commune of Rytwiany also means interesting monuments, picturesque landscapes, natural monuments, rivers, fish ponds, nature reserves, forests being rich in game and mushrooms, hospitable inhabitants as well as conditions being conducive to resting, doing sports, hiking and cycling tourism, horse-riding, hunting, fishing, paragliding, motor hang-gliding and canoeing.

Zdjęcia / photos:

1. Klasztor pokameduński w Rytwianach z XVII w. / Post-Camaldolese monastery in Rytwiany from the 17th century
2. Modrzewiowy kościół w Strzegomiu z przełomu XVII i XVIII w. / Larch church in Strzegom from the turn of the 16th and 17th centuries
3. Pensjonat Dom i Biblioteka im. Krzysztofa i Zofii Radziwiłłów w Sichowie Dużym / Pension House and Library of Krzysztof and Zofia Radziwiłł in Sichów Duży
4. Pomnik w Strzegomiu / A monument in Strzegom

Historia Staszowa sięga XIII w. Nazwa pochodzi od imienia dawnego właściciela Stasza zwanego Kmiotkiem. Najstarszym zabytkiem miasta jest kościół pw. św. Bartłomieja. **11 kwietnia 1525 r.**, Król Zygmunt Stary, staraniem ówczesnego właściciela Hieronima Łaskiego, nadaje Staszowowi prawa miejskie.

Ratusz w Staszowie oraz znany nam układ architektoniczny, miasto zawdzięcza **Augustowi Aleksandrowi Czartoryskiemu**, który zapewnił rozwój rzemiosła i handlu. Najslawniejsze wyroby dawnego staszowskiego rzemiosła to szabla „Staszówka” i fajka „Stambulka”.

W powstaniu styczniowym Staszów był miejscem pierwszej zwycięskiej bitwy oddziałów **Mariana Langiewicza**. W okresie międzywojennym w mieście stacjonował I Batalion 2 Pułku Piechoty Legionów.

Po II wojnie światowej, pełnej ludzkich tragedii i strat materialnych, ludność miasta skurczyła się do ok. 4500, obecnie liczy ok. 15 000.

Przełomowym wydarzeniem w historii miasta stało się odkrycie złóż i wydobycie siarki w pobliskim Grzybowie.

Samorząd Miasta i Gminy Staszów, na czele z **burmistrzem Leszkiem Kopeciem**, włączył się w obchody 100. rocznicy Odzyskania Niepodległości. Z tej okazji składa podziękowania, dla osób zasłużonych dla miasta, wspominając postać I Honorowego Obywatela Staszowa, Śp. Marszałka Józefa Piłsudskiego, dziękując wszystkim, którym leży na sercu dobro naszej społeczności.

The history of Staszów is dated back to the 13th century. Its name comes from the name of its former owner Stasz

Gmina Staszów

Urząd Miasta i Gminy w Staszowie
ul. Opatowska 31, 28-200 Staszów
tel. +48 15 864 83 05, fax +48 15 864 83 04
biuro@staszow.pl, www.staszow.pl

called Kmiołek. The oldest monument in the town is the Church of Saint Bartholomew. **On 11th April 1525**, through the efforts of its owner Hieronim Łaski, King Sigismund II Augustus gave town privileges to Staszów.

Staszów owes its **Town Hall** and well-known architectural layout to **August Aleksander Czartoryski**, who ensured the development of crafts and trade. The most famous products of former Staszów's crafts include the „Staszówka” sabre and „Stambulka” pipe.

During the January Uprising, Staszów was the place of the first victorious battle of units commanded by **Marian Langiewicz**. The 1st Battalion of the 2nd Infantry Regiment of the Polish Legions stationed in the town in the inter-war period.

After the World War II, which was full of human tragedies and material losses, the number of people decreased to about 4500. Currently, it is equal to about 15,000 people.

A ground-breaking event in the history of the town was the discovery of sulphur deposits and its extraction in nearby Grzybów.

The local government of the Town and Commune of Staszów headed by **Mayor Leszek Kopeć** participated in the celebration of the 100th anniversary of Regaining Independence. On this occasion, they expressed thanks to the people with special merits for the town commemorating the figure of the 1st Honorary Citizen of Staszów, i.e. late

Marshal **Józef Piłsudski**. They thanked all the people who aim to care about our society.

Zdjęcia / photos:

1. Kościół św. Bartłomieja w Staszowie / Church of Saint Bartholomew in Staszów
2. Pomnik w Parku im. Adama Bienia w Staszowie poświęcony staszowskim oficerom i policjantom pomordowanym na wschodzie, wiosną 1940 r. / A monument in the Adam Bień Park in Staszów dedicated to the Staszów's officers and policemen murdered on the east in spring 1940
3. Staszów z lotu ptaka / Staszów from a bird's eye view
4. Ratusz i Rynek w Staszowie / Town Hall and Market Square in Staszów
5. Akt nadania honorowego obywatelstwa Miasta Staszowa, Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu w 1935 r. / Act of granting the honorary citizenship of the Town of Staszów to Marshal Józef Piłsudski in 1935

Nadleśnictwo Staszów
ul. Ogłędowska 4
28-200 Staszów
tel. +48 15 864 68 20
fax +48 15 864 68 40
staszow@radom.lasy.gov.pl
www.staszow.radom.lasy.gov.pl

38 lat działalności Nadleśnictwa Staszów.

Nadleśnictwo Staszów obchodzi w tym roku 38 lat istnienia. Jednak początek jego historii to już rok 1923 i przypadające na ten czas utworzenie Nadleśnictwa Sandomierz obejmującego tereny po zachodniej stronie Wisły. Przez kolejne lata struktury LP w granicach zasięgu dzisiejszego Nadleśnictwa Staszów podlegały kilku reorganizacjom, tworzone nowe, likwidowano i łączono już istniejące jednostki. Przez ten okres na tym terenie działały takie nadleśnictwa jak Rytlany, Kurozwęki, Sichów oraz Golejów. Z dniem 01.01.1980 r. po połączeniu dwóch Nadleśnictw: Golejów i Kurozwęki, powstało dzisiejsze 3-obrębne Nadleśnictwo Staszów (Golejów, Klimontów, Kurozwęki).

Nadleśnictwo zarządza obecnie 20 tys. ha powierzchni leśnej. Obejmuje swym zasięgiem 133 tys. ha powierzchni w granicach administracyjnych województwa świętokrzyskiego z powiatów: głównie staszowskiego, ale też sandomierskiego i opatowskiego.

Nadleśnictwo w ciągu tych lat swoją działalność prowadzi w myśl hasła „dla lasu, dla ludzi” ze szczególnym uwzględnieniem połączeń jakie to hasło niesie.

Realizując tą niezwykle ważną społeczną funkcję lasów, Nadleśnictwo nie pozostaje obojętne na potrzeby i wychodzi naprzeciw oczekiwaniom mieszkańców. Stara się zatem las udostępnić, jak i przybliżyć, pokazać jego piękno i przedstawić problemy z jakimi się boryka w codziennej pracy na rzecz lasów.

Prowadzi edukację leśną dla szkół i przedszkoli. Z myślą o najmłodszych, Nadleśnictwo dokłada wszelkich starań, aby podczas corocznie organizowanego w Staszowie Dnia Dziecka stanąć na wysokości zadania i zaszczepić w nich miłość do przyrody. Liczne konkursy i zabawy przyciągają coraz większą liczbę zainteresowanych, którzy w zamian za najlepsze wyniki są obdarowywani ciekawymi upominkami. Nadleśnictwo oferuje lekcje przyrody z udziałem wykwalifikowanych pracowników. W tym celu powstała Ścieżka Przyrodnicza - „Obok Puszczy Złotej Lasu” ciesząca się dużym zainteresowaniem, a w planach są kolejne projekty tego typu.

Nadleśnictwo jest również współorganizatorem wielu lokalnych imprez takich jak Dzień Chleba, Dzień Dziecka, Piknik Ekologiczny czy też Dzień Runa Leśnego, podczas których wszyscy mają okazję zapoznać się z jego działalnością i nie tylko. Zawsze przygotowane jest stanowisko, przy którym nie brakuje ciekawostek ze świata przyrody, fachowców gotowych udzielić odpowiedzi na nurtujące pytania, hobbystów pragnących podzielić się swoją pasją i wiele innych atrakcji. Dzięki zaangażowaniu Nadleśnictwa wielu mogło podziwiać wystawy przepięknych owadów (w tym motyli egzotycznych), pajęczaków, pokazy ptaków myśliwskich. Była możliwość skosztowania leśnego chleba, ciasta z owocami leśnymi czy też podglądnięcia pracy rzeźbiarza - pilarza przy wykonywaniu logo Lasów Państwowych. Przeprowadzono pokazy obalania drzewa z późniejszym wykorzystaniem specjalistycznego sprzętu oraz prezentowano maszyny i urządzenia leśne. Dużym zainteresowaniem cieszy się kolekcja zdjęć 3D, którą można oglądać w siedzibie i w czasie imprez plenerowych. Zbiór przedstawia najpiękniejsze miejsca staszowskich lasów. Od początku swojej działalności Nadleśnictwo, w miarę możliwości, stara się odpowiadać na apele o pomoc płynące zarówno od instytucji, jak i osób prywatnych. Jedną z większych akcji, w której Nadleśnictwo brało udział, był Turniej Charytatywny dla Kasi zakończony przekazaniem czeku na dalsze leczenie dziewczynki.

Tak szeroka działalność społeczna Nadleśnictwa jest możliwa dzięki właściwie prowadzonej gospodarce leśnej umożliwiającej realizowanie także funkcji ochronnej i produkcyjnej lasu. Występowanie na terenie jego kompleksów leśnych licznych gatunków chronionych roślin i zwierząt jest powodem do dumy. Ochrona i regeneracja licznych ekosystemów, sieć Natura 2000, lasy objęte szczególnymi formami ochrony, rezerwaty Zamczysko Turskie i Dzikie Staw, to efekty niezliczonych bogactw przyrody jaki można obejrzeć w Nadleśnictwie Staszów.

Nadleśnictwo prowadzi w lasach gospodarkę zapewniającą ich trwałość i ciągłość, zrównoważone wykorzystanie wszystkich jego funkcji oraz powiększenie jego zasobów. Drewno jest niezwykle cennym surowcem, ponieważ jest odnawialne, a proces jego produkcji ekologiczny. Wycinanie mniejszej ilości drewna niż coroczny jego przyrost na drzewach skutkuje stałym wzrostem ilości „drewna na pnii”. Rocznie wywozi się ok. 115 tys. m sześciennych drewna, które trafia głównie do przedsiębiorstw zajmujących się dalszym jego przerobem. Sortymenty opałowe kupowane są przez klientów indywidualnych, którzy zaspokajają potrzeby gospodarstw domowych. Prowadzenie przez Nadleśnictwo gospodarki leśnej w sposób racjonalny nie powoduje strat w ekosystemie leśnym i jednocześnie jest źródłem utrzymania dla wielu rodzin.

powiat staszowski

Gmina Szydłów

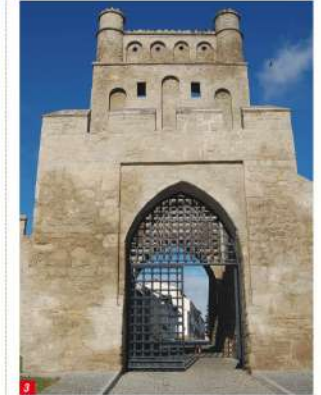
Urząd Miasta i Gminy Szydłów
ul. Rynek 2, 28-225 Szydłów
tel./fax +48 41 354 51 25
gmina@szydlow.pl, www.szydlow.pl

Szydłów jest jednym z najstarszych polskich miast. O jego wyjątkowości świadczy fakt, że do dziś zachowały się tu liczne zabytki z okresu świetności XIV-XVI w.: mury obronne wraz z Bramą Krakowską, zamek z unikalną w skali kraju architekturą, skarbczyk z europejskim muzeum zamków, dwa XIV-wieczne kościoły, ruiny szpitalne oraz synagoga - jedna z najstarszych w Polsce.

Prawa miejskie nadał dla Szydłowa król Władysław Łokietek w 1329 r. Po 540 latach, ukazem carskim 1869 r. praw tych został pozbawiony. Stulecie odzyskania Niepodległości było dla Szydłowa podwójnie wyjątkowe. Rozporządzenie Rady Ministrów z 25 lipca 2018 r. przywróciło miejscowości status miasta z dniem 1 stycznia 2019 r. - po 150 latach od ukazu carskiego.

2

3

Zdjęcia:

1. Pałac w Grabkach Dużych z 1742 r.
2. Mury obronne z XIV w.
3. Brama Krakowska XIV/XVI w.

KRZYWIŃSKI
dobrze i na czas

USŁUGI BUDOWLANE

Przebudowy budynków

- wyburzenia ścian
- beżpyłowe wycinanie otworów okiennych i drzwiowych
- skuwanie tynków, posadzek
- przewierci techniką diamentową
- prace murarskie
- wstawianie nadproży i belek nośnych

Prace wykończeniowe

- sucha zabudowa z płyt KG
- ocieplenie poddaszy
- sufity podwieszane, mineralne
- szpachlowanie, malowanie
- usługi gazownicze

Cross Serwis Sp. z o.o.
ul. Cisowa 3, 86-070 Ostromecko, tel. +48 530 610 900
e-mail: maciej@krzywinski.pl

www.villaaromat.pl

Hotel Villa Aromat - spokój i komfort

Kameralny charakter obiektu, przytulne wnętrza i wysmienita kuchnia sprawiają, że nasi goście wypoczywają w komfortowych warunkach. W czasie pobytu w naszym hotelu można spędzić mile czas pełen relaksu w SPA.

Zapewniamy 50 miejsc noclegowych w klimatyzowanych pokojach, parking na 30 samochodów, bezpłatny dostęp do Internetu. Ponadto dysponujemy: stylową Restauracją, pubem CARPE DIEM, Salą Kominkową oraz Salą Bankietową.

PUB Carpe Diem

Pub ukierunkowany jest nie tylko na hotelowych gości, ale również na okolicznych mieszkańców.

Organizowane są dyskoteki, wieczory panińskie, kawalerskie, imprezy okolicznościowe, koncerty, karaoke. W kameralnym pomieszczeniu w stylu amerykańskim można mile spędzić czas z przyjaciółmi, skorzystać ze stołu bilardowego, posmakować przepysznych dań z kuchni amerykańskiej. Specjalnością PUB-u jest wysmienity burger przygotowywany ze świeżej wołowiny oraz żeberka back ribs.

Restauracja Villa Aromat

W menu króluje kuchnia polska, nowoczesna i europejska. Lokal składa się z głównej Sali Restauracyjnej, Barku Amerykańskiego, Sali VIP.

Istnieje możliwość organizacji imprez okolicznościowych, spotkań biznesowych, szkoleń, organizowanie wieczorków przy pianinie.

42-690 Nowa Wieś Tworowska
ul. Leśniczówka 23, tel./fax +48 32 450 09 19
www.ranczobaranowka.pl

- JAZDY KONNE
- POKOJE GOŚCINNE
- PIZZERIA
- IMPREZY OKOLICZNOŚCIOWE
NATURALNIE, KULTURALNIE

Producent Stolarki PCV

- » okna PCV w systemie BluEvolution 73, 82
- » okna aluminiowe i drewniane
- » drzwi zewnętrzne i wewnętrzne
- » rolety zewnętrzne i wewnętrzne
- » panele podłogowe i listwy wykończeniowe

- » najwyższa jakość
- » dbałość o najmniejsze szczegóły
- » profesjonalne doradztwo i montaż
- » gwarancja i bezpieczeństwo

Anpol
Producent Stolarki PCV
ul. Towarowa 26, 28-200 Staszów
tel. +48 533 355 180, tel. +48 15 864 21 44
fax +48 15 864 70 18
e-mail: zamowienia@anpol-okna.pl
www.anpol-okna.pl

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE

- GALANTERIA KANALIZACYJNA
- GALANTERIA DROGOWA
- GALANTERIA OGÓLNOBUDOWLANA

Nasza firma zajmuję się produkcją elementów betonowych zarówno dla przemysłu, jak i osób prywatnych. Nasze produkty są certyfikowane przez Instytut Ceramiki i Materiałów Budowlanych.

Siedziba w Ostrowcu Świętokrzyskim
 ul. Samsonowicza 18 E
 27-400 Ostrowiec Świętokrzyski
 e-mail: henbud@vp.pl
 tel. +48 41 266 36 67
 kom. +48 502 143 958

Oddział w Obręcznej
 Obręczna 41
 27-580 Sadowie
 e-mail: henbud@vp.pl
 tel. +48 15 824 39 88
 kom. +48 504 565 950

www.henbud.ostrowiec.pl

Spis treści / Table of contents

Słowo wstępne / Foreword	3
Odbudowa państwa polskiego 1914-1922 / Reconstruction of the Polish State in the years 1914-1922	4-44
SIERPIEŃ 1914. Tutaj zaczęła się wolna Polska / AUGUST 1914. The liberated Poland began here	45-49
Województwo świętokrzyskie / Świętokrzyskie Voivodeship	50-57
Mapa województwa świętokrzyskiego / Map of the Świętokrzyskie Voivodeship	58
Podział administracyjny / Administrative division	59-61
Krajowe Stowarzyszenie Wspierania Przedsiębiorczości / The National Association for Entrepreneurship Support	62-63
Kielce miasto / The City of Kielce	64-65
e-Pulpi24.pl	66
buski powiat / The Poviat of Busko-Zdrój	
Gnojno gmina / The Commune of Gnojno	67
Solec-Zdrój gmina / The Commune of Solec-Zdrój	68-69
Stopnica miasto i gmina / The City and Commune of Stopnica	70-71
Tuczępy gmina / The Commune of Tuczępy	72-73
Wiślica miasto i gmina / The City and Commune of Wiślica	74
jędrzejowski powiat / The Poviat of Jędrzejów	
Sędziszów gmina / The Commune of Sędziszów	75
AMB Klima-Plus Sp. z o.o.	75
kazimierski powiat / The Poviat of Kazimierza Wielka	
Bejsce gmina / The Commune of Bejsce	76
Czarnocin gmina / The Commune of Czarnocin	77
Kazimierza Wielka gmina / The Commune of Kazimierza Wielka	78
Opatowiec gmina / The Commune of Opatowiec	79
Skalbierz gmina / The Commune of Skalbierz	80
kielecki powiat / The Poviat of Kielce	
Bodzentyn miasto i gmina / The City and Commune of Bodzentyn	81
konecki powiat / The Poviat of Końskie	
Radoszyce gmina / The Commune of Radoszyce	82
Stupia Konecka gmina / The Commune of Stupia Konecka	83
Smyków gmina / The Commune of Smyków	84
opatowski powiat / The Poviat of Opatów	
Baćkowice gmina / The Commune of Baćkowice	85
Iwaniska gmina / The Commune of Iwaniska	86
Sadowie gmina / The Commune of Sadowie	87
Lipnik gmina / The Commune of Lipnik	88-89
Wojciechowice gmina / The Commune of Wojciechowice	90-91
ostrowiecki powiat / The Poviat of Ostrowiec Świętokrzyski	
Waśniów gmina / The Commune of Waśniów	92-93
pińczowski powiat / The Poviat of Pińczów	
Działoszyce gmina / The Commune of Działoszyce	94
Michałów gmina / The Commune of Michałów	95
e-Pulpi24.pl	95
Pińczów gmina / The Commune of Pińczów	96-97
sandomierski powiat / The Poviat of Sandomierz	
Dwikozy gmina / The Commune of Dwikozy	98
Klimontów gmina / The Commune of Klimontów	99

Koprzywnica miasto i gmina / The City and Commune of Koprzywnica	100-101
Łoniów gmina / The Commune of Łoniów	102-103
Samborzec gmina / The Commune of Samborzec	104-105
Wilczyce gmina / The Commune of Wilczyce	106
PPHU Stolamia	106

starachowicki powiat / The Poviát of Starachowice

Mirzec gmina / The Commune of Mirzec	107
Wąchock gmina / The Commune of Wąchock	108-109
Special Space	110

staszowski powiat / The Poviát of Staszów

Bogoria gmina / The Commune of Bogoria	111
Oleśnica gmina / The Commune of Oleśnica	112-113
Rytwiary gmina / The Commune of Rytwiary	114
Staszów gmina / The Commune of Staszów	115
Nadleśnictwo Staszów	116
Szydłów gmina / The Commune of Szydłów	117
Krzywiński Usługi Budowlane	117
Villa Aromat	118-119
Ranczo Baranówka	120
Anpol Producent Stolarki PCV	121
Henbud Przedsiębiorstwo Budowlane	122

Spis firm / List of Businesses

A	
AMB Klima-Plus Sp. z o.o.	75
Anpol Producent Stolarki PCV	121
E	
e-Pulpit24.pl	66, 95
H	
Henbud Przedsiębiorstwo Budowlane	122
K	
Krzywiński Usługi Budowlane	117
N	
Nadleśnictwo Staszów	116
P	
PPHU Stolamia	106
R	
Ranczo Baranówka	120
S	
Special Space	110
V	
Villa Aromat	118-119

NEGATYW SP. Z O.O.
www.polskamultimedialna.pl

85-787 Bydgoszcz, ul. gen. T. Bora-Komorowskiego 73 A
tel./fax +48 52 3456 616
www.polskamultimedialna.pl
e-mail: wydawnictwo@negatyw.com.pl
ISBN 978-83-64231-31-5